

12

MAKALE

Anonim Şirketlerde Rüçhan Hakkı ile Bu Hakkın Sınırlandırılma Esasları

24

MAKALE

ATM Bankacılık Sistemi ve Regülasyon Faaliyetleri

82

GÜNCEL

İlişki Halinin Gümrük İdaresine Beyanının Önemi

90

GÜNCEL

İhracatçının Menşee Belge Sorunu Çözümü

MENŞE KURALLARI

TERCİHLİ MENŞE TERCİHLİ OLMAYAN MENŞE

Faruk ŞEN

Ticaret Başmüfettişi

ÇIKTI

www.gtmd.org.tr

**ADRESİNDEN SATIN
ALABİLİRSİNİZ**

Uluslararası ticarete rekabet üstünlüğünün en önemli unsurlarından birisi hiç şüphesiz maliyet üstünlüğüdür. Küresel seviyede maliyet avantajına dayalı bir rekabet üstünlüğü oluşturup bunu korumak isteyen firmalar, ürettikleri ürünü en küçük bileşenlerine ayırarak, maliyetlerini bu bileşenler bazında minimize etmektedirler. Bu minimizasyon sadece hammadde girdi maliyetlerinin düşürülmesini değil aynı zamanda işçilik maliyetlerinin de düşürülmesini gerektirmektedir...

I. ULUSLARARASI GÜMRÜK VE TİCARET KONGRESİ

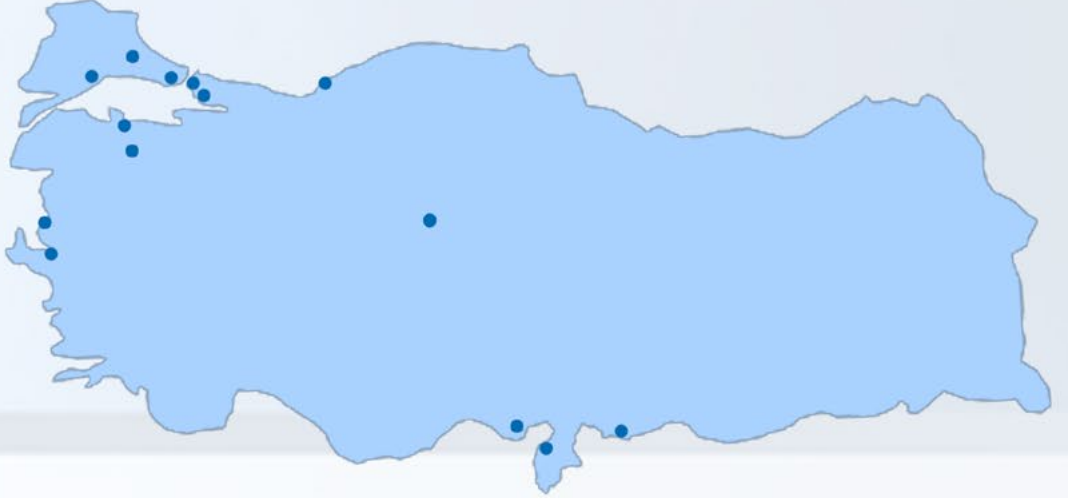
1st INTERNATIONAL CUSTOMS AND
TRADE CONGRESS

www.gumrukticaretkongresi.org

Güvenilir, tecrübeli, kaliteli, etkin: Ekin!

Ekin, 1991 yılından beri Türkiye'nin önde gelen sanayi, ticaret ve yatırım şirketlerine yönelik gümrük müşavirliği hizmeti vermiş, deneyimli çalışanları, hizmet kalitesi, açıklığı ve uzun vadeli perspektifleri ile müşterilerinin güvenini kazanmış, iş ortakları ile birlikte sağlam ve istikrarlı bir şekilde büyümüştür.

Ekin Gümrük Müşavirliği

'İş Ortağınız'

Eğitim Mahallesi Muratpaşa Caddesi Nurtaş İş Merkezi No:1
Daire:23 KADIKÖY / İSTANBUL
info@ekingumruk.com Tel: (216) 330 51 01 (pbx)

PC Gümrük Külliyyatı

Gümrük ve Dış Ticaret Mevzuatı Bilgi Bankası

- Risk Havuzu ile İthalat/İhracat kritiğini GTİP üzerinden araştırma imkanı,
- Tarife Cetveli (Avrupa Birliği Tarife Cetveli Uygulamaları Dahil),
- Bağlayıcı Tarife Bilgileri (BTB'ler, Mülga/Mer'i dahil),
- Menşei, Kıymet ve GTİP üzerinden kişisel kritik arşiv sistemi,
- 250 Bin Kelime/Kavram İngilizce-Türkçe Terimler Sözlüğü
- Mer'i Mülga mevzuat metinlerinden atıf yapılan ilgili mevzuata link verilmiş, arama motoru kademeli kullanıma açılmış, anlık duyurular ana ekran üzerinden hizmete sunulmuş, kullanım filmleri ile faydada optimum seviye hedeflenmiş, mobil kullanım zenginliği ile "mevzuat cepte" sloganı ile her geçen gün gelişmeye devam eden MEVZUAT DANIŞMANINIZ.

Yeni Faaliyet Alanlarımız

MEVZUAT EĞİTİMLİ SORU BANKASI
Her daim güncel mevzuat anlatımlı soru bankasından 3 yıl mevzuat güncelleme takibine ne dersiniz?

GÜMRÜK TARİFE BİLGİ EDİNME
Yazılı GTİP taleplerinin karşılanması.

MÜTALAA / İTİRAZ / SAVUNMA
Bir de bizim fikrimizi alın!

Bir dünya mevzuat avucunuzun içinde!

**PC GÜMRÜK
DANIŞMANLIĞI**
www.pcgumruk.com

Program Yapımcısı
Osman ERDOĞAN
Gümrük Müdürü
osman-pw@hotmail.com

ARSLAN YAZILIM
www.arslanet.com

HAKEM HEYETİ

Prof. Dr. Adnan GERÇEK - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ULUSOY - Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA - Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birol KARAKURT - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil RAKICI - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ekrem KARAYILMAZLAR - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Emine KOBAN - Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Engin HEPKASAZ - Katip ÇELEBİ Üniversitesi
Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ - Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan ÜYÜMEZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan ÖZ - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih SAVAŞAN - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan SARITAŞ - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Hüseyin BAYRAKLI - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ŞEN - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Attila ACAR - Katip ÇELEBİ Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim ORGAN - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan KÜÇÜKKAPLAN - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İsa SAĞBAŞ - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal ÇELEBİ - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOSUNER - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TUNÇER - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Metin TAŞ - Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mine YILMAZER - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Murat DEMİR - Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Ali SARILI - Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa MİNYAT - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa YILDIRAN - Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Nagihan OKTAYER - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Necmiddin BAĞDADIÖĞLU - Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat SAYGILIOĞLU - Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin BİLİCİ - Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR - Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Recai DÖNMEZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. S. Ateş OKTAR - İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. N. Semih ÖZ - Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfi YILDIZ - Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Tamer BUDAK - Alanya Üniversitesi
Prof. Dr. Tanık VURAL - Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Temel GÜRDAL - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Tekin AKDEMİR - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit Süleyman ÜSTÜN - Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KILDİŞ - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep ARIKAN - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih YARDIMCIOĞLU - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Güçlü ÇİÇEK - Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Özgür SAYGIN - Dumlupınar Üniversitesi
Doç. Dr. Özyaz ÖZPENÇE - Pamukkale Üniversitesi

Doç. Dr. Sevinç YARAŞIR - Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üys. Şaban ERTEKİN - Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Abdullah TEKBAŞ - Anayasa Mahkemesi Raportörü
Nadir ELİBOL - E. Gümrük Başmüfettişi
Dr. İrfan KALPALI - Ticaret Başmüfettişi
Özkan ARSLAN - Ticaret Başmüfettişi
Mehmet ÖZKOÇ - Daire Başkanı
Kadir ÖZDEMİR - Ticaret Başmüfettişi
Ersin ÖZDEMİR - Ticaret Başmüfettişi
Gökhan TERZİ - Ticaret Başmüfettişi
Muhammet KAYA - Ticaret Başmüfettişi
Samet ÖZTÜRK - E. Gümrük ve Ticaret Başmüfettişi
Hayriye AKÇAYLI - Ticaret Başmüfettişi
Tanık Mavili - Ticaret Başmüfettişi
Murat PALAOĞLU - E. Gümrük Başmüfettişi
Hakan ATAY - Daire Başkanı
Hüseyin YAREN - Ticaret Müfettişi
Deniz Okan SAVAŞ - Ticaret Müfettişi
Göksel ÇETİNKOL - Ticaret Müfettişi
Ayhan TURNA - Daire Başkanı
Nevzat BOZKURT - Daire Başkanı
Levent ÖZKARDEŞ - Ticaret Başmüfettişi
Sercan BAHADIR - E. Gümrük Müfettişi
Yakup AKKAYA - Ticaret Başmüfettişi
Hasan TEPELİ - Ticaret Başmüfettişi
Fatih UZUN - E. Gümrük Müfettişi
Mustafa ALICI - Ticaret Başmüfettişi
Evren KILIÇ - E. Gümrük Başmüfettişi
Erdal NACAR - Ticaret Müfettişi
Özlem ARABACI - Ticaret Müfettişi
Vehbi GÜNAYDIN - Ticaret Müfettişi
Veysel MADEN - Ticaret Müfettişi
Selçuk ÖZDAMAR - Ticaret Müfettişi
Güven YILDIZ - E. Gümrük Müfettişi

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY - Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÇELİKKAYA - Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birol KARAKURT - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan ÖZ (Editör) - Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet TOSUNER - Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YÜCE - Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Erkan ÜYÜMEZ - Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Osman PEHLİVAN - Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Tekin AKDEMİR - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. İrfan KALPALI - Ticaret Başmüfettişi/CBÜ Öğr. Gör.
Ömer AKÇAYLI - Ticaret Başmüfettişi
Sami CEYHAN - Ticaret Başmüfettişi

GÜMRÜK VE TİCARET MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ SÜRELİ YAYINI

Cilt: 8 - Sayı: 24 - Haziran 2021
ISSN 2667-7512

Gümrük & Ticaret Dergisi Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği Adına İmtiyaz Sahibi

Dernek Başkanı
Sami CEYHAN

Dernek Başkan Yrd.
Nadir ELİBOL

Editör
Prof. Dr. Ersan ÖZ

Editör Yardımcısı
Dr. Ulvi SANDALCI

Dil Editörü
Dr. İnci SANDALCI

Genel Sekreter
Mahmut SARIYERLİOĞLU

Yönetim Kurulu Üyeleri
Münir Sait KANDEMİR
Selçuk ÖZDAMAR
Fatih UZUN
Ömer AKÇAYLI
Mehmet YAPICI
Özgür DANACI

Yayın Kurulu Üyeleri
Ersan ÖZ, İrfan KALPALI, Ömer AKÇAYLI, Özgür DANACI, S. Gökhan KOŞAR

Merkez
Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneği
Aziziye Mahallesi Şair Nedim Sokak No: 7/10 Çankaya / ANKARA

İletişim
Söğütözü Mah. 2179 Sok. No:2 Çankaya-ANKARA Tel: 0312 449 64 01-02 • Faks: 0312 449 65 05
info@gtmd.org.tr • www.gtmd.org.tr

İstanbul Temsilcileri
Güven YILDIZ & Faruk ŞEN & Kadir ÖZDEMİR & Hakan UÇAK
Miralay Şefik Bey Sok. No:7 Gümüşsuyu / İSTANBUL Tel: 0212 377 31 02 • Faks: 0212 377 31 25

İzmir Temsilcileri
Muhammet KAYA & Levent ÖZKARDEŞ
Atatürk Caddesi No.107 Kat:6 Alsancak / İZMİR Tel: 0232 464 80 17-93 • Faks: 0232 464 01 49

Yapım
Alban Tanıtım
Tunalı Hilmi Caddesi Büklüm Sokak No: 45/3 Kavaklıdere / ANKARA Tel: 0.312 430 13 15- Faks: 0.312 434 04 13
www.albantanim.com.tr

Yayın Tarihi
Haziran 2021

Dergimiz üç ayda bir yayımlanan HAKEMLİ DERGİ olup, yayın kuruluna ulaşan makaleler değerlendirilmek üzere en az iki hakeme iletilmekte olup makalelerin dergimizde sonunda yer alan hakem kurallarına uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Kabul edilen makalelere hangi sayıda yer verileceği editörün yetkisindedir. Makaleleri yayımlanan yazarlara telif ödenmektedir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre tüm hakları Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğine aittir. Dergide yayımlanan yazıların herhangi bir yayın kuruluşunca yayımlanması yayın kurulunun izniyle ve kaynak gösterilmesi kaydıyla mümkündür. Dergimizde yayımlanan yazılar yazarların kendi görüşleri olup, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile Gümrük ve Ticaret Müfettişleri Derneğini bağlamaz.

GÜMRÜK VE TİCARET
MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ

**SERTİFİKALI
EĞİTİM SEMİNERLERİ**

TEMA:
**DENETİMDE ŞEFFAFLIK VE
TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASI**

Ankara, İzmir, Kocaeli
Bursa, Denizli, Samsun
EĞİTİM SEMİNERLERİ DÜZENLENDİ

**YAKINDA
GAZİANTEP,
İSTANBUL'DAYIZ.**

AMAÇ:

- Dış Ticaret Firmalarının gümrüklerdeki kolaylaştırıcı işlemlerden haberdar edilmeleri ve tüm maliyetlerini minimize ederek kolay ithalat ve ihracat yapmalarının yolunun açılması,
- YYS sürecinin basit anlatımı ile firmaların sürece adaptasyonun sağlanması ve YYS nin öneminin anlatılması,
- Her yıl yapılan Sonradan Kontrol firma denetimlerinin bizzat Müfettişlerce kurumlarla paylaşılması, sürecin daha saydamlaştırılması ve SK nın firmalara faydaları.

www.gtmd.org.tr

Üniversiteler ile Ticaret ve Sanayi Odaları **İŞBİRLİĞİYLE**

SUNUŞ

Değerli Okurlarımız ve Saygın Takipçilerimiz,

2021 yılının birinci sayısı olan 24. Sayımızla yine karşınızdayız. Son sayımızda devam eden Covid 19 gündemi devam ediyor olsada, gerek aşılama ulaşılan küresel başarı, gerek toplumsal bağışıklıkların hızla artıyor olması süreci hızla normalleştiriyor. Mart2020-Mart2021 arası tüm dünyayı çok şiddetli sarsan, birçok vak'a ve ölüme sebep olan pandemi süreci haziran-eylül arası tam hafifleme sürecine girdi derken, tekrar vak'a artışları ve ölüm istatistiklerinde yukarı yönlü seyir insanlığı ürkütmeye devam ediyordu. Akabinde 1 Martta hafifleme gerekçesiyle yeni serbestleşme kararları alındı ve fakat vak'a sayıları öylesine arttı ki geçtiğimiz günlerde tekrar tam kapanma yaşamıştık. Ama kapanmalar geride kaldı ve bizler de yeni sosyal hayat diye tabir ettiğimiz kontrollü yaşantımıza adapte oluyoruz diyebiliriz. Aşılama ve aşı çalışmalarındaki sevindirici gelişmelerle birlikte bir an evvel virüs ve etkilerinin tamamen izale edilmesini, ekonomiler üzerindeki negatif dışallığın ortadan kalkacağı eski dinamik günleri yakında yakalayacağımızı ümid ediyoruz.

Aynı zamanda, biz de gümrük ve ticaret denilen iki küresel kavram çerçevesinde virüsün sebep olduğu hareketleri yakın takip ediyor ve etkilerini tahlil etmeye gayret ediyoruz. Bu konularda gelen makalelere de öncelik veriyoruz. Mesela 2021 de ilk çeyrekte %7'yi aşan bir büyüme oranı açıklandı, ikinci çeyrekteki büyüme %20 nin üzerinde bekleniyor. Türkiye son çeyrekte %5.9 büyümüşü ve sonrasında pandemi tesirlerini hızla atlatarak, dünya konjonktüründeki iyileşmeye paralel olarak makro göstergelerde de iyileşme bekliyoruz.

GTMD Dış Ticaret Sertifika Programımıza gösterilen ilgi sonrası faaliyetlerimize devam kararı almıştık ve 20-22 Mayıs 2021 tarihlerinde "Salgın ve Sonrası Global Ticaret" ana temasıyla I. Uluslararası Gümrük ve Ticaret Kongremizi başarıyla icra ettik. Çok üst düzey bürokratların, alanında çok başarılı sanayicilerin, büyük ekonomik STK temsilcilerinin ve alanında uzman birçok akademisyenin sunumlar yaptığı kongrede 70'e yakın tebliğ sunuldu, çok değerli konuşmalar yapıldı ve salgın ve sonrasında dünya ticareti masaya yatırılmış oldu. Çok verimli çıktılardan elde edildiği, ulusal ve uluslararası basında kendine yer bulan kongrenin hemen ikincisinin çalışmalarına başlandı. Bundan sonraki süreçte de periyodik olarak bu tür kongre ve eğitim faaliyetlerimize hız kesmeden devam etme gayretinde olacağız.

Küresel hareketliliği akıl almaz hızda seyreden konjonktür çok dalgalı bu ortamda, Gümrük ve Ticaret Dergimiz desteklerinizle yayın hayatına devam ediyor. Her üründe daha da olgunlaşan, pratik, teorik ve akademik kalitesi sayıdan sayıya artarak gelişen ortak ürünümüz her sayısında yeni ve farklı konuları derinlemesine inceleyen makalelerle karşınıza çıktı ve çıkmaya devam edecek.

24. sayımızda sizleri 5 hakemli makale ve bunun yanında söyleşi, özel rapor ve röportajlarla buluşturuyoruz. Anonim Şirketlerde Rüçhan Hakkı ile Bu Hakkın Sınırlandırılma Esasları, ATM Bankacılık Sistemi ve Regülasyonlar, Temassız İhracat Sisteminin Türkiye'nin İhracatına Etkileri: Habur Sınır Kapısı Bağlamında Bir Analiz, E-Gümrük Kapsamında Türkiye'nin Kara Sınır Kapılarının Lojistik Aşamasında İncelenmesi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Karşısında Denizli Merkez İlçede Mükelleflerin Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi başlıklı makalelerin yanında ilginizi çekeceğini umduğumuz daha birçok köşe de açtık. Yayınlanan makalelerimizi keyifle okuyacağınızı düşünüyoruz.

Faydalı olması dilek ve temennilerimizle 25. Sayımızda görüşmek üzere..

EDİTÖR

İçindekiler

MAKALE

12

İNCELEME

Mustafa YAVUZ

Anonim Şirketlerde Rüçhan Hakkı ile Bu Hakkın Sınırlandırılma Esasları

24

DERLEME

Rabia Tuğba EĞMİR
İsa SAĞBAŞ

ATM Bankacılık Sistemi ve Regülasyon Faaliyetleri

37

ARAŞTIRMA

Şehmus YARDIMCI

Türkiye'nin Irak ile Dış Ticaretinde Temassız İhracatın Etkileri: Habur Sınır Kapısı Bağlamında Bir Analiz

55

İNCELEME

Ümmühan DAŞTAN

E-Gümrük Kapsamında Türkiye'nin Kara Sınır Kapılarının Lojistik Aşamasında İncelenmesi

66

ARAŞTIRMA

Münevver KAÇAR
Güneş ÇETİN GERGER

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Karşısında Denizli Merkez İlçede Mükelleflerin Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi

Sayı: 24 - HAZİRAN 2021

82

Hakan UÇAK

İlişki Halinin Gümrük İdaresine Beyanının Önemi

84

Emre ÇELİK

Para ve Maliye Politikasının Cari Açık Üzerindeki Etkisini Mundell-Fleming Modeli Bağlamında Türkiye Özelinde İncelenmesi

92

**Sezen ÇETİNER - Nazmi Murat GÜR
Esen ÖNER - Hamiyet AKGÜN GÜLEN
Dr. Muharrem YILMAZ**

Kakao Yağı İkamesi Palm Yağının Analizi ve Tarife Sınıflandırması

104

Hakan UÇAK

Gümrük'te Bunları Biliyor Muydunuz?

108

Esen ÖZDEN - Ferdi SEPETÇİ

T.C. Danıştay Yedinci Daire

90

Sercan BAHADIR

İhracatçının Menşe Belge Sorunu Çözülmeli

98

Sercan BAHADIR

Gümrükte Gündem

106

Adem DEMİRCİ - Cengiz SOYLU

Gümrük ve Ticaret Sözlüğü

Mustafa YAVUZ*

* Ticaret Uzmanı, myavuz20@yahoo.com

Anonim Şirketlerde Rüçhan Hakkı ile Bu Hakkın Sınırlandırılma Esasları

Özet

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na göre anonim şirketlerde her pay sahibi, yeni çıkarılan payları, mevcut paylarının sermayeye oranına göre alma hakkına (rüçhan hakkına) sahiptir. Rüçhan hakkı, paydan doğan ve kural olarak ortaklık sıfatının kazanılması ile elde edilen genel nitelikte kanuni bir haktır. Anılan Kanunla, söz konusu hakkın kullanımı güçlendirilmiş ve pay sahiplerine daha fazla koruma sağlanmıştır. Dış kaynaklardan yapılan sermaye artırımında rüçhan hakkının kullanılması temel kural olmakla birlikte, genel kurul kararıyla haklı sebepler bulunduğu takdirde ve esas sermayenin en az yüzde altmışının olumlu oyu ile bu hakkın sınırlandırılabilmesi veya kaldırılabilmesi mümkündür. Ancak, uygulamada zaman zaman rüçhan hakkının ihlal edilmesi, sınırlamaların kanuni prosedüre aykırı yapılması ve pay sahiplerinin mağdur edilmesi gibi durumlarla karşılaşmaktadır. İşte bu çalışmada, anonim şirketlerde rüçhan hakkı ile anılan hakkın sınırlandırılma veya kaldırılma esasları detaylı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anonim Şirket, Dış Kaynaklardan Sermaye Artırımı, Pay Sahibi, Rüçhan Hakkı, Haklı Sebep.

JEL Sınıflama Kodları: G39, K22, K40.

Right of Preference in Joint Stock Companies and Principles of Restriction of This Right

Abstract

According to the Turkish Commercial Code numbered 6102, every shareholder in joint stock companies has the right (right of preference) to acquire newly issued shares proportionate to their existing shares within total capital. Right of preference is a legal right of general nature arising from a share and acquired as a rule by acquiring the title of partnership. With the aforementioned Law, the use of this right has been strengthened and shareholders have been provided with more protection. Although the use of the right of preference is the basic rule in capital increase made from external sources, it is possible to restrict or revoke this right if the presence of good cause is found with the resolution of the general assembly and with affirmative votes of at least sixty percent of the share capital. However, in practice, situations such as violation of right of preference, restrictions against the legal procedure and victimization of shareholders are encountered from time to time. Here, in this study, right of preference in joint stock companies and the principles of restriction or removal of this right are evaluated in detail.

Keywords: Joint Stock Company, Capital Increase from External Sources, Shareholder, Right of Preference, Good Cause.

JEL Codes: G39, K22, K40.

1. Giriş

Anonim şirketlerde pay, sahibine çeşitli haklar kazandırır. Bu hakların tümüne pay sahipliği (ortaklık) hakları denir (Çevik, 1994:374). Ortaklık hakları, pay sahipliği ile elde edilmekte olup, ayrıca kanunlar ve esas sözleşme hükümleri ile tanınmakta ve korunmaktadır. 1 Temmuz 2012 tarihinde yürürlüğe giren 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu da (TTK), anonim şirketlerde çoğunluğu oluşturan pay sahiplerinin bu gücünü kötüye kullanmasını engellemek, azlık pay sahiplerinin haklarını güçlendirmek; bu yolla iyi bir şirket yönetimi için temel oluşturmak ve genel kurullarda güç boşluğunun doğmasını önlemek amaçlarıyla pay sahiplerinin haklarına ilişkin önemli değişiklik ve yenilikler getirmiştir. TTK, modern şirketler hukukuna uygun olarak pay sahibinin konumunu ve korunmasını güçlendirmiştir. Bu çerçevede, pay sahipliği haklarının listesi zenginleştirilmiş, pay sahibine yeni dava hakları tanınmış, bazı hakların kullanılması 6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanunu'na (ETTK) nazaran daha etkili ve kolay hale getirilmiş, şeffaflığı sağlayan araçlar artırılmıştır. TTK'nın detaylı bir şekilde düzenlediği ve kapsamını pay sahibi lehine genişlettiği haklardan birisini de, yeni pay almada öncelik hakkı olarak da isimlendirilen “rüçhan hakkı” oluşturmaktadır.

Rüçhan hakkı, esasen sermaye artırımını kapsamında kullanılabilen bir pay sahipliği hakkıdır. Bu hak, her pay sahibinin dış kaynaklardan yapılan sermaye artırımını sonucunda çıkarılan yeni payları, mevcut paylarının sermayeye oranına göre öncelikle alabilmesine imkan sağlamaktadır. Dolayısıyla rüçhan hakkı, paydan doğan ve kural olarak pay sahipliği sıfatının kazanılması ile elde edilen kanuni bir hak niteliğindedir. Rüçhan hakkı sayesinde pay sahipleri, esas sermayeye katılma oranının aynı kalmasını sağlayarak bir yandan malvarlıksal haklarındaki azalma nedeniyle ortaya çıkacak maddi kayıplara karşı korunurken, diğer yandan da katılma haklarını ve buna bağlı olarak şirket yönetimindeki etkinliklerini

korumaktadır. Bununla birlikte, kanun koyucu belli şartların yerine getirilmesi kaydıyla mezkûr hakkın sınırlandırılabilmesine veya tamamen kaldırılabilmesine olanak tanımıştır.

Ancak, ortaklık haklarının ihlal edilmesini engellemek amacıyla rüçhan hakkına ve bu hakkın sınırlandırılmasına dair hususlar TTK'da detaylı bir şekilde düzenlenmesine karşın, uygulamada şirketler bu hususlara gereği gibi riayet etmemekte ve bunda dolayı da pay sahipleri mağdur olmaktadır. Dolayısıyla, rüçhan hakkına ilişkin TTK'da öngörülen kuralların hem şirket yöneticileri hem de pay sahipleri tarafından bilinmesi ve mevzuata uygun şekilde tatbik olunması önem arz etmektedir.

Buradan hareketle, anonim şirketlerde rüçhan hakkına ilişkin hususlar tüm yönleriyle incelenmiştir.

2. Genel Hatlarıyla Anonim Şirketlerde Sermaye Artırımı

Rüçhan hakkı, esas olarak sermaye artırımını sonucu ortaya çıkan bir kavramdır. Bu noktada, anonim şirketlerde sermaye artırımına ilişkin kısaca bilgi vermek uygun olacaktır. Esas sermayenin artırılması, kanunda öngörülen usulün izlenmesiyle finansal tablolardaki “esas sermaye”¹ veya “çıkarılmış sermaye”² kaleminin yükseltilmesidir (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2017:207). Anonim şirketler genellikle finansman ihtiyaçlarını karşılamak, özkaynak benzeri fonları sermayeye dönüştürmek, sermayelerini güçlendirmek, azalan sermayelerini tamamlamak veya kanuni zorunluluğu yerine getirmek amacıyla sermaye artırımına giderler. TTK'da anonim şirketlerde sermaye artırım yöntemleri; sermaye taahhüdü yoluyla (dış kaynaklardan) artırım, iç kaynaklardan

¹ Esas sermaye, tamamı esas sözleşmede taahhüt edilmiş olan sermayedir. Anonim şirketlerde esas sermaye 50.000 TL'den aşağı olamaz.

² Çıkarılmış sermaye, kayıtlı sermaye sisteminde çıkarılmış payların tümünün itibari değerlerinin toplamını temsil eden sermayedir. Kayıtlı sermaye sistemini kabul etmiş halka açık olmayan anonim şirketlerde başlangıç sermayesi 100.000 TL'den aşağı olamaz.

sermaye artırım ve şarta bağlı sermaye artırım olmak üzere üç şekilde sınıflandırılmıştır. Ayrıca, sermaye artırım, esas sermaye sistemi ve kayıtlı sermaye sistemine göre yapılabilir. Esas sermaye sisteminde sermaye artırımına karar verme yetkisi genel kurula, kayıtlı sermaye sisteminde ise yönetim kuruluna aittir.

İç kaynaklardan sermaye artırım türünde şirket pay sahipleri, herhangi bir nakdi veya aynı kaynakla sermaye artırımına katılmaz ve taahhütte bulunmaz. Artırım tamamen şirketin iç kaynaklarından karşılanır. Buna bağlı olarak, artırım kararının tescil edilmesiyle birlikte, o anda mevcut ortaklar mevcut paylarının sermayeye oranına göre bedelsiz payları kendiliğinden iktisap ederler. Şarta bağlı sermaye artırımında genel kurul, yeni çıkarılan tahviller veya benzeri borçlanma araçları nedeniyle, şirketten veya topluluk şirketlerinden alacaklı olanlara veya çalışanlara, esas sözleşmede değiştirme veya alım haklarını kullanmak yoluyla yeni payları edinmek hakkı sağlamak suretiyle sermayenin şarta bağlı artırılmasına karar verebilir. Sermaye taahhüdü yoluyla (dış kaynaklardan yapılan) artırımda ise sermaye, pay sahibi ve/veya üçüncü kişilerin taahhütleri yoluyla nakdi ya da aynı olarak dış kaynaklardan yapılır. Bu artırım türünde, sermaye artırım sonrası pay sahiplerinin şirketteki pay oranını korumak ve bunların ortaklık haklarının gücünün esas sermaye artırım ile aşınmasını önlemek amacıyla pay sahiplerine rüçhan hakkı tanınmıştır.

3. Anonim Şirketlerde Rüçhan Hakkı

3.1. Genel Olarak

Bir anonim şirketin birden fazla pay sahibi olduğunda pay, pay sahiplerinin şirket içindeki ve şirkete karşı güçlerini ifade eden temel bir kriterdir. Bu gücün başta ekonomik ve yönetsel olmak üzere farklı boyutları vardır. Her pay sahibi, payını elinde bulundurduğu sürece sahip olduğu bu güçleri de korumak ister. İşte TTK, pay sahiplerinin bu güçlerinin korunmasına yönelik bir

takım hukuki araçlar öngörmüş olup, bu araçların başında ise rüçhan hakkı gelmektedir (Karahan ve Bozgeyik, 2012:617). Arapça kökenli bir kelime olan “rüçhan”, Türk Dil Kurumunun sözlüğünde³ “üstünlük, öncelik” şeklinde tarif edilmiştir.

Bu kapsamda, anonim şirketlerde pay sahipleri, esas sermayenin artırılması dolayısıyla çıkarılan yeni payları, sermayeye katılma oranları ölçüsünde öncelikle edinme hakkına sahiptir. Buna şirketler hukukunda rüçhan (yeni payları almada öncelik) hakkı denilmektedir. Söz konusu hak, ‘pay sahiplerinin sermaye artırım sonucu çıkarılacak yeni paylardan, mevcut payları oranında alma konusunda öncelik hakkı’ şeklinde tanımlanabilir. Rüçhan hakkının ortaya çıkabilmesi için sermayenin dış kaynaklardan artırılması gerekmektedir. İç kaynaklardan⁴ yapılan sermaye artırımında ise rüçhan hakkının kullanılması söz konusu olmaz (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2017:217; Bilgili ve Demirkapı, 2013:525). Keza iç kaynaklı sermaye artırım kararının tescil edilmesiyle birlikte o anda mevcut pay sahipleri mevcut paylarının sermayeye oranına göre bedelsiz payları kendiliğinden iktisap ederler (Aslanoğlu, Özkan ve Elçi, 2020:139).

Rüçhan hakkının temel amacı, şirketteki mevcut pay sahiplerinin, sermaye artırım sebebiyle paylarının aşınarak zarar görmesini engellemek; başka bir deyişle, pay sahibinin sermaye artırım yapılmasından sonraki durumunun, sermaye artırım kararından öncesine göre olumsuz şekilde etkilenmemesini sağlamaktır. Dolayısıyla rüçhan hakkı, pay sahibine, şirkette halen sahip olduğu oy hakkı, kâr payı ve tasfiye payı alma hakkı gibi yönetsel ve malvarlığı haklarının ve elindeki payların mevcut (nispi) değerinin sermaye artırım sebebiyle azalmasına karşı koruma sağlamaktadır. Böylelikle pay sahipleri, oluşan yeni payları, bedeli

³ <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim-31/03/2021).

⁴ Anonim şirketlerde, esas sözleşme veya genel kurul kararıyla ayrılmış ve belirli bir amaca özgülenmemiş yedek akçeler ile kanuni yedek akçelerin serbestçe kullanılabilen kısımları ve mevzuatın bilançoya konulmasına ve sermayeye eklenmesine izin verdiği fonlar sermayeye dönüştürülerek sermaye iç kaynaklardan artırılabilir (TTK md. 462/1).

karşılığında almak suretiyle, sermaye oranlarını korumuş olmaktadır. Ayrıca, yeni çıkarılan payların öncelikle mevcut pay sahipleri tarafından alınabilecek olması, şirketin yabancılaşmasını da önleyici niteliğe sahiptir (Atay, 2019:5-6; Cenkcı, 2016:316).

Rüşhan hakkının olmaması veya kullanılmaması ise pay sahibinin şirket içindeki ve diğer pay sahipleri karşısındaki gücünün zayıflamasına yol açar. Örneğin, art arda yapılan sermaye artırımları veya enflasyonun yaşandığı dönemlerde yapılan önemli sermaye artırımları ile bazı pay sahiplerinin payları öncesine kıyasla önemsiz hale gelebilir (Karahana ve Bozgeyik, 2012:617).

3.2. Türk Ticaret Kanunu'nda Rüşhan Hakkı ve Hukuki Niteliği

Anonim şirketlerde rüşhan hakkına ilişkin temel hükümler, TTK'nın 461. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan maddenin birinci fıkrasında, *"Her pay sahibi, yeni çıkarılan payları, mevcut paylarının sermayeye oranına göre, alma hakkını haizdir."* denilmek suretiyle pay sahiplerine rüşhan hakkı kanunen tanınmış ve bu hakkın öğeleri açık ve belirgin bir şekilde açıklanmıştır. TTK'nın yanında, rüşhan hakkına ilişkin halka açık anonim şirketler bakımından 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda da (SerPK) özel hükümler sevk edilmiştir. Söz konusu hükümlere, ilerleyen bölümlerde ayrıca değinilecektir.

Rüşhan hakkı, paydan kaynaklanan, kök paya bağlı kanuni bir haktır. Ancak, bu hak, payın semeresi olmayıp asıl payın bir genişlemesi (uzantısı) ve onun bir parçasıdır (Yargıtay 11. H.D.'nin 01.03.2016 tarihli ve E.2015/12283, K.2016/2237 sayılı kararı). Mezkûr hak, "pay" bağlamında, başka bir deyişle sahip olunan pay sayısının sermayeye oranı ölçüsünde kullanılabilir. Dolayısıyla, bahse konu hakta oransallık ölçüsü geçerlidir. Bu husus, TTK md. 461/1'de geçen hükümden, *"mevcut paylarının sermayeye oranına göre"* şeklinde ifade edilmiştir. Örneğin, 500.000 TL esas sermayeye sahip bir anonim şirkette

payların itibari değeri 10 TL ise, sermaye 500.000 TL artırılıp 1.000.000 TL'ye çıkarılacaksa, pay sahiplerinin her pay için yeni pay edinme hakkı vardır. Rüşhan hakkı bire bir ölçüsündedir. Eğer, A pay sahibinin 10 TL'lik on tane payı varsa, bu pay sahibi yeni sermayeden de 10 TL'lik 10 tane yeni pay edinmede rüşhan hakkını haizdir (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2017:217). Rüşhan hakkının belirlenmesinde payların itibari değeri esas alınır. Bu hakta oransallık ilkesi geçerli olmakla birlikte, TTK'nın 478/2. maddesi⁵ bağlamında rüşhan hakkında imtiyazlı pay çıkarılması mümkündür.

Öte yandan, paya bağlı bir hak olan rüşhan hakkı, sadece pay sahipliği mevki tarafından kullanılan subjektif, nisbi nitelikte bir malvarlığı hakkıdır (Adıgüzel, 2014:2). Bunun yanında, ilerleyen bölümlerde açıklanacağı üzere, rüşhan hakkının sınırlandırılması veya tamamen kaldırılması mümkün olduğundan rüşhan hakkı, müktesep bir hak değildir. Rüşhan hakkının pay sahibine müktesep hak sağlamamasının sonucu, esas sermaye artırımında rüşhan hakkını kullanmayan pay sahibinin şirket içindeki katılım payının sermaye artışı ile oluşacak değer kayıplarına razı olma zorunluluğudur (Özsungur, 2014:150).

Bu arada, rüşhan hakkı ile benzer kavramlar arasında farklılıklar mevcuttur. Öyle ki, özellikle önalım hakkı ile rüşhan hakkı arasında çok temel bir fark bulunmaktadır. Mevcut paylar bakımından rüşhan hakkı söz konusu olamaz; rüşhan hakkı yalnızca yeni paylar üzerinde mevzu bahis olabilir (Bilgin, 2019:1915).

3.3. Rüşhan Hakkını Kullanma Yetkisine Sahip Kişiler

Rüşhan hakkını kullanma yetkisi münhasıran payın sahibine aittir. Bu husus, TTK'nın 461/1. maddesinde yer alan *"her pay sahibi"* ibaresiyle

⁵ TTK'nın 478. maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında, *"İlk esas sözleşme ile veya esas sözleşme değiştirilerek bazı paylara imtiyaz tanınabilir. / İmtiyaz; kâr payı, tasfiye payı, rüşhan ve oy hakkı gibi haklarda, paya tanınan üstün bir hak veya kanunda öngörülmemiş yeni bir pay sahipliği hakkıdır."* hükmü yer almaktadır.

ifade edilmiştir. Hemen belirtelim ki, zikredilen hak, bütün pay sahipleri için geçerli bir haktır. Payların maliki anonim şirket ise TTK md. 389 uyarınca şirket rüçhan hakkını kullanamaz. Keza bedelsiz payların iktisabının rüçhan hakkıyla ilgisi bulunmamaktadır (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2017:220).

Diğer taraftan, payın intifa veya rehin hakkına konu olması, yeni edinilen payların üzerinde pay sahibinin yeni pay alma hakkının doğmasına engel değildir. Pay sahibi tarafından elde edilen yeni paylar üzerinde intifa hakkının doğup doğmadığı, intifa hakkı sahibinin sermaye artırımını ile hak kaybına uğrayıp uğramadığı ile bağlantılıdır (Bilgili ve Demirkapı, 2013:526).

3.4. Rüçhan Hakkına İlişkin Yönetim Kurulunca Karar Alınması ve Bu Kararın Tescil ve İlanı

TTK'nın 461/3. maddesinde, yönetim kurulunun yeni pay alma hakkının kullanılabilmesinin esaslarını bir karar ile belirleyeceği ve bu kararda pay sahiplerine en az onbeş gün süre vereceği hükme bağlanmıştır. Söz konusu kararda, rüçhan hakkının hangi tarihler arasında, nerede ve ne şekilde kullanılacağı ile ibrazı gereken belgeler açıkça belirtilir. Rüçhan hakkının kullanılabilmesini imkan sağlamak üzere yönetim kurulu, onbeş günlük süreyi daha uzun belirleyebilir, ancak kısaltamaz (Yargıtay 11. H.D.'nin 10.12.2018 tarihli ve E.2017/2255, K.2018/7740 sayılı kararı). Onbeş günden az olmamak üzere yönetim kurulunca rüçhan hakkının kullanılmasına dair belirlenen süre hak düşürücü niteliktedir. Bu süre ilan tarihini takip eden günden itibaren başlar.

Bu arada, yönetim kurulunca alınan karar, rüçhan hakkının kaldırılması veya sınırlandırılmasını konu alamaz. Nitekim bu konu bir sonraki bölümde açıklanacağı üzere genel kurulun yetkisindedir ve genel kurul kararıyla ortaya konulan rüçhan hakkının sonradan yönetim kurulunca kısıtlanması ya da kullanılmasının zorlaştırılması mümkün değildir (Bilgili ve Demirkapı, 2013:529).

Öte yandan, yeni pay alma hakkının kullanılabilmesinin esaslarını belirleyen yönetim kurulu kararı, ticaret siciline tescil ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilan olunur. Ayrıca anonim şirket, internet sitesi kurmakla yükümlü ise bu karar sicil gazetesinde yayımlandığı tarihten itibaren en geç beş gün içinde internet sitesine konulur (TTK md. 461/3).

Söz konusu kararda bulunması gereken hususlar ise; ilanın başlama ve sona erme tarihleri ve mesai saatlerine aykırı olmayan sona erme saatleri, rüçhan hakkının kullanılacağı yerler, kullananın gerçek veya tüzel kişi olmasına göre gerekli belgeler, vekâleten kullanımın şartları, kullanmanın pay senetlerinin arkalarına şerh verilerek mi, yoksa kupon karşılığı mı yapılacağı, kayden izlenen paylarda usulün ne olacağı şeklinde sıralanabilir (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2017:229).

3.5. Rüçhan Hakkının Kullanılması

Rüçhan hakkı, kullanılması zorunlu ve vazgeçilemeyen bir hak olmayıp, iradi bir haktır. Pay sahibi, bu hakkı kısmen veya tamamen kullanıp kullanmamada serbesttir ve takdir hakkına sahiptir. Hiçbir pay sahibi bu hakkı kullanmaya zorlanamaz. Söz konusu hakkın kullanımı ise sermaye artırımında olur. O halde, bu hakkın kullanılabilmesi için öncelikle şirketin sermaye artırımına gitmiş olması gerekir. Genel kurulun esas sermaye artırım kararıyla rüçhan hakkı soyut olmaktan çıkar ve şirkete karşı ileri sürülebilen somut bir hakka dönüşür. Buna göre, pay sahipleri rüçhan haklarını kullanmadan, diğer pay sahipleri veya üçüncü kişiler yeni payları satın alamazlar. Somut hale gelen hakkın kullanılması, pay sahibinin tek taraflı irade beyanı ile olur ve bu husus için şirketin kabulü gerekmez. Pay sahipleri, rüçhan hakkını, öngörülen süre içinde şirkete yapacakları başvuru ve imzalayacakları iştirak taahhüdü ile kullanırlar. Rüçhan hakkını kullanan pay sahipleri, taahhüt ettiği pay bedelini ifa etmekle yükümlüdür. Pay sahibinin, öngörülen süre içinde bu hakkını kullanmaması durumunda ise rüçhan hakkı ortadan kalkar. Bunun üzerine

şirket, yeni payları ortak olan veya olmayan üçüncü kişilere satabilir.

Son olarak belirtelim ki, rüçhan hakkı devredilebilir (TTK md. 462/4). Bu kural kanuni bir düzenleme niteliğinde olduğu için şirket tarafından yasaklanamaz veya sınırlandırılmaz. Rüçhan hakkının devri, sermaye artırımı yoluyla oluşan yeni payın, henüz pay sahibi adına tescil edilmeden devredilmesiyle eş anlamlıdır. Zira hakkın devredildiği hallerde, devralan kişi rüçhan hakkına konu payların sahibi olmaktadır (Karahan ve Bozgeyik, 2012:618). Bunun yanında, rüçhan hakkının devri ise alacağın devri hükümlerine tabidir.

3.6. Halka Açık Anonim Şirketlerde Rüçhan Hakkı

Rüçhan hakkına ilişkin hususlar esas itibarıyla TTK'nın 461. maddesinde düzenlenmiştir. Bununla birlikte, halka açık anonim şirketler bakımından SerPK'da bu hakka dair bazı münferit hükümlere yer verilmiştir. Bu kapsamda SerPK'nın;

- 12/2. maddesinde, Sermaye Piyasası Kurulunun, payların piyasa fiyatı veya defter değerinin nominal değerinin üzerinde olması halinde, ihraç olunacak payların primli fiyattan satılmasını ve yeni pay alma (rüçhan) haklarının primli fiyattan kullanılmasını isteyebileceği,

- 18/5. maddesinde, yönetim kurulunun; imtiyazlı veya nominal değerinin üzerinde veya altında pay çıkarılması, pay sahiplerinin yeni pay alma (rüçhan) haklarının sınırlandırılması konularında veya imtiyazlı pay sahiplerinin haklarını kısıtlayıcı nitelikte karar alabilmesi için esas sözleşme ile yetkili kılınmasının şart olduğu, yeni pay alma hakkını kısıtlama yetkisinin, pay sahipleri arasında eşitsizliğe yol açacak şekilde kullanılamayacağı, TTK'nın 461. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları hükümlerinin halka açık ortaklıklar için uygulanmayacağı,

- 29/6. maddesinde, halka açık ortaklıklarda yeni pay alma (rüçhan) haklarının kısıtlanmasına, kayıtlı

sermaye sisteminde yönetim kuruluna yeni pay alma haklarını kısıtlama yetkisinin verilmesine ilişkin kararların genel kurulca kabul edilebilmesi için esas sözleşmede açıkça oran belirtilmek suretiyle daha ağır nisaplar öngörülmediği takdirde, toplantı nisabı aranmaksızın, genel kurula katılan oy hakkını haiz payların üçte ikisinin olumlu oy vermesi şartının aranacağı, ancak toplantıda sermayeyi temsil eden oy hakkını haiz payların en az yarısının hazır bulunması hâlinde, esas sözleşmede açıkça daha ağır nisaplar öngörülmedikçe, toplantıya katılan oy hakkını haiz payların çoğunluğu ile karar alınacağı, hükme bağlanmıştır.

Hemen belirtelim ki, halka açık şirketlerde rüçhan hakkı kısıtlanabilir veya kaldırılabilir. Ancak, SerPK'nın 18/5. maddesinde yer alan "6102 sayılı Kanunun 461 inci maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları hükümleri halka açık ortaklıklar için uygulanmaz." hükmü gereğince, rüçhan hakkının sınırlandırılması için haklı sebebin bulunması, yönetim kurulunun rüçhan hakkının sınırlandırılmasının veya kaldırılmasının gerekçelerini bir raporla açıklaması, yine yönetim kurulunca yeni pay alma hakkının kullanılabilme esaslarının bir karar ile belirlenmesi, pay sahiplerine en az onbeş gün süre verilmesi, bu rapor ve kararın tescil ve ilan edilmesi gerekmektedir.

3.7. Rüçhan Hakkı Üzerinde Bağlam Kurallarının Etkisi

Anonim şirketlerde pay sahipleri kural olarak paylarını (pay senetlerini) TTK'nın 489. ve 490. maddelerine göre serbestçe devredebilmektedir; ancak bazı devir işlemleri sonucu anonim şirketin yapısı ve karar alma mekanizması devralan kişi veya topluluğun hâkimiyeti altına geçme tehlikesini doğurabilir. Bahsi geçen durumu engel olmak için esas sözleşmeyle nama yazılı paylar ile pay senetlerinin devri, bazı şartlara bağlanarak veya herhangi bir şarta tabi tutmadan kısıtlanabilir yahut tamamen yasaklanabilir. Buna şirketler hukukunda "bağlam" denilmektedir. TTK'da kanuni ve esas sözleşmesel olmak üzere iki farklı bağlam kuralı

öngörülmüştür. Kanuni bağlam, bedellerinin tamamı ödenmemiş nama yazılı paylarla bedelinin tamamı ödenmiş bulunan ancak devralan kişinin ödeme gücünün şüpheli olması halinde teminat verilmemişse, verilinceye kadar, bu payların devrinin, şirket yönetim kurulunun onayına bağlı olmasını ifade eder. Esas sözleşmesel bağlam ise nama yazılı payların devrinin, esas sözleşmede sayılacak sebeplerin gerçekleşmesi halinde yönetim kurulunun onayına bağlı olması anlamına gelmektedir. Esas sözleşmede devri kısıtlanan pay senetleri “bağlı nama yazılı pay senetleri” olarak adlandırılır. Nama yazılı payların bağlı olması, anonim şirketin bağlam hükümlerini ileri sürerek pay sahibinin rüçhan hakkını kullanmasına engel olma hakkını vermez. Örneğin; rüçhan hakkını kullanan pay sahibi, yeni payların bedelini ödediği takdirde yönetim kurulu, bağlam kurallarını ileri sürerek pay sahibinin ödeme gücünün bulunmadığını bu sebeple teminat vermediği takdirde rüçhan hakkının kullanılmasına onay verilmeyeceğini ileri süremez. Bu durum, TTK’nın 461/5. maddesinde, “*Şirket, rüçhan hakkı tanıdığı pay sahiplerinin, bu haklarını kullanmalarını, nama yazılı payların devredilmelerinin esas sözleşmeyle sınırlandırılmış olduğunu ileri sürerek engelleyemez.*” şeklinde hükme bağlanmıştır. İlgili maddenin gerekçesinde de, anonim şirketin paylarının devrine kısıtlamalar getirirken gözettiği menfaat ile pay sahibinin rüçhan hakkından doğan menfaati karşılaştırıldığında, rüçhan hakkının tercih edildiği belirtilmiştir. Ancak, bu hüküm aslen iktisap hallerinde geçerli olup, rüçhan hakkının devren iktisap edildiği hallerde uygulanmaz (Atay, 2019:40; Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2017:231; Şener, 2015:616).

3.8. Kullanılmayan Rüçhan Hakkının Akıbeti

Kullanılmayan rüçhan haklarının akıbetinin ne olacağı TTK’da düzenlenmemiştir. Bu durum, esas sözleşme ile düzenlenebileceği gibi genel kurul kararı ile de düzenlenebilir. Genel kurul söz konusu yetkiyi bizzat kendisi kullanabilir veya bu konuda yönetim kurulunu yetkili kılabilir. Ancak

ister genel kurul, isterse yönetim kurulu tarafından kullanılacak olsun, haklı bir neden bulunmadıkça şirketin mülkiyetinde bulunan payların satımında pay sahipleri arasında eşit işlem ilkesine uyulması gerekir. Öğretide genel kabul, yönetim kurulunun, satılmayan payları öncelikle bunları satın almak isteyen mevcut pay sahiplerine önermesi ve onlara sermayedeki payları oranında satması, bunlar tarafından kabul edilmemesi halinde kalan pay olursa söz konusu payların üçüncü kişilere satılmasıdır (Karahan ve Bozgeyik, 2012:559-560).

4. Rüçhan Hakkının Sınırlandırılması veya Kaldırılması

4.1. Kanuni Dayanak

TTK’da rüçhan hakkı güçlü bir şekilde düzenlenmekle ve bu hakkın kullanımının engellenmemesi kural olmakla birlikte, istisnai hallerde anılan hakkın sınırlandırılmasına ve hatta kaldırılmasına olanak tanınmıştır. Ancak kanun koyucu, sınırlandırma veya kaldırmanın keyfi bir şekilde yapılmasını engellemek amacıyla, söz konusu işlemlerin yapılabilmesini belli kurallara bağlamıştır. Bu çerçevede, anılan Kanunun 461. maddesinin ikinci fıkrasında, “*Genel kurulun, sermayenin artırımına ilişkin kararı ile pay sahibinin rüçhan hakkı, ancak haklı sebepler bulunduğu takdirde ve en az esas sermayenin yüzde altmışının olumlu oyu ile sınırlandırılabilir veya kaldırılabilir. Özellikle, halka arz, işletmelerin, işletme kısımlarının, iştiraklerin devralınması ve işçilerin şirkete katılmaları haklı sebep kabul olunur. Rüçhan hakkının sınırlandırılması ve kaldırılmasıyla, hiç kimse haklı görülmeyecek şekilde, yararlandırılmaz veya kayba uğratılmaz. Nisaba ilişkin şart dışında bu hüküm kayıtlı sermaye sisteminde yönetim kurulu kararına da uygulanır. Yönetim kurulu, rüçhan hakkının sınırlandırılmasının veya kaldırılmasının gerekçelerini; yeni payların primli ve primsiz çıkarılmasının sebeplerini; primin nasıl hesaplandığını bir rapor ile açıklar. Bu rapor da tescil ve ilan edilir.*” hükmüne yer verilmiştir. Kanun koyucu anılan hükümde rüçhan hakkının

sınırlandırılması veya kaldırılmasına ilişkin bazı ilkeler belirlenmiş olup, bu ilkeler aşağıda açıklanmıştır.

4.2. Rüçhan Hakkının Sınırlandırılması veya Kaldırılması İçin Gereken Şartlar

4.2.1. Haklı Sebemin Varlığı

TTK'nın 461. maddesinin ikinci fıkrası bağlamında, rüçhan hakkı genel kurul tarafından ancak haklı sebepler bulunduğu takdirde sınırlandırılabilir veya kaldırılabilir. ETTK'da bulunmayan bu kural, rüçhan hakkına ilişkin getirilen önemli bir yeniliktir. Böylece, rüçhan hakkının sınırlandırılması veya kaldırılmasında, alınacak genel kurul kararının içeriğine haklı sebepler kontrolü getirilmiştir. Söz konusu kontrole ilişkin bazı hususlar, anılan hükümde örnek kabilinden sayılmış, diğer haklı sebep olacak hususlar ise doktrin ve uygulamaya bırakılmıştır (Adıgüzel, 2014:5). Bununla birlikte, maddede sayılan haklı sebepler, diğer haklı sebepleri belirlemede anahtar bir role sahiptir.

Bahsi geçen fıkrada yer alan “*Özellikle, halka arz, işletmelerin, işletme kısımlarının, iştiraklerin devralınması ve işçilerin şirkete katılmaları haklı sebep kabul olunur.*” hükmü dikkate alındığında haklı sebepler; hukuk politikalarına, şirketin menfaatlerine, şirketin büyüme stratejilerine, sosyal düşüncelere ve gerekliliklere odaklıdır (Tekinalp, 2013:307).

Ancak, bahsi geçen hükümde “*özellikle*” ibaresine yer verildiğinden, haklı sebepler yukarıda sayılanlarla sınırlı (tahdidi) değildir. Söz konusu somut durumlar, haklı sebemin sadece örneklendirilmiş halidir. Bunların dışında yer alan başka nesnel ve adil sebepler de yukarıda ifade edilen şartları taşımak kaydıyla rüçhan hakkının sınırlandırılması veya kaldırılmasında haklı sebep olarak kabul edilebilir. Nesnel ile kastedilen sınırlama veya kaldırma sebeminin anonim şirketin yararına olması ve şirketin menfaatine ya da işletme konusunun elde edilmesine, şirkete katılacak güçlü sermaye, teknoloji yahut marka

dolayısıyla hizmet etmesi demektir. Rüçhan hakkı, keyfi olarak veya bazı ortaklarının kişisel çıkarlarına yarar sağlamak amacıyla kısıtlanmakta ya da kaldırılmakta ise sebep nesnel değildir. Adillik ise sebeplerin ikna edici makul sebeplere dayanması ve menfaat dengesini gözetici nitelikte olmasıdır (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2017:223). Bu çerçevede, şirketin finansal menfaatleri, ödeme dar boğazından kurtulma, teknoloji alınması, yapısal değişikliklere gidilmesi, yenileme, işletmeyi verimli hale getirme gibi sebepler de haklı sebep olarak kabul edilebilir.

TTK'da örnek olarak sayılan haklı sebepler hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse;

- **Halka arz:** TTK'ya özgü bir haklı sebeptir ve halka açılmayı teşvik etme politikasının bir ürünüdür. Halka açılma oranı ne olursa olsun haklı sebep olarak kabul edilir. Şirketin halka açılmasına gerek olmadığı veya halka açılmanın muvazaalı bir şekilde yapıldığına dair iddialar haklı sebebi ortadan kaldırmaz (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2017:224).

- **İşletmelerin, işletme kısımlarının veya iştiraklerin devralınması:** Devralma amacıyla rüçhan hakkının kısıtlanmasında, anonim şirket aynı sermayeyi devralabilmek için sermayeyi artırmakta ve buna bağlı olarak mevcut pay sahiplerine rüçhan hakları kullanılmamaktadır. Bu uygulamada anonim şirketin özel bir menfaatinin olduğu kabul edilir. İştiraklerin devralınması halinde birleşme söz konusu olur ve TTK'nın 136. vd. maddeleri uygulanır. Anonim şirket birleşme ile bütün pay sahiplerinin ya da bizzat şirketin menfaatine hareket ettiği için rüçhan hakkının kısıtlanması haklı sebep kabul edilir. Diğer taraftan, anonim şirketin bir işletmeyi, işletme kısımlarını veya iştirakleri devralması, anonim şirkete aynı sermaye olarak konulması yoluyla, ayınların sermaye artırımı sürecinde devralınması yoluyla veya birleşme sebebiyle devralan pay sahibi sıfatıyla olabilir. Sermaye artırımı sürecinde aynı sermaye yoluyla devralma ise aynı sermayeyi üçüncü kişinin ya da pay

sahibinin koyması şeklinde ikiye ayrılabilir. Aynı sermayenin üçüncü kişi tarafından konulması halinde getirilen aynı sermaye şirket bakımından “üzümlü teknoloji” ise haklı sebep sayılır. Aynı sermayeyi mevcut pay sahibinin koyması durumunda ise konulacak aynı sermaye artırımı yapılması için kaçınılmaz ve anonim şirket için bir gereklilik olması aranır. Aksi takdirde, büyük pay sahibinin şirketi borçlandırması ve daha sonra alacaklarını sermayeye dönüştürerek şirketteki oy gücünü artırması, diğer pay sahiplerinin pay oranını sulandırması söz konusu olur (Atay, 2019:58-59).

- **İşçilerin şirkete katılmaları:** TTK md. 461/2’ye göre rüçhan hakkının sınırlandırılması veya kaldırılması için kabul edilen haklı sebeplerden birisi de işçilerin şirkete katılmasıdır. Bu düzenlemenin temel amacı, iş barışının ve verimliliğin sağlanmasıdır. Öğretide, hükümde geçen “işçi” kavramının, sermaye artırımına giden anonim şirket ile ana şirket ve yavru şirketin işçilerini de kapsadığı, ancak yönetim kurulu üyeleri ile üst düzey yöneticilerin bu kapsamda bulunmadığı kabul edilmektedir.

- **Haklı sebep kabul edilebilecek diğer haller:** TTK’da örnek olarak sayılan ve yukarıda kısaca irdelenen haklı sebep halleri dışında, yabancı teknolojinin kullanılması gerekliliği, pay sahibi alacaklarının sermayeye eklenmesi, değiştirilebilir tahvillerin pay senediyle değiştirilmesi, finansal durumun düzeltilmesi gibi haller de somut durumun niteliğine göre haklı sebep olarak kabul edilebilir.

4.2.2. Yönetim Kurulunun Rüçhan Hakkının Sınırlanmasının veya Kaldırılmasının Gerekçelerini Bir Raporla Açıklaması

Yönetim kurulunun, rüçhan hakkının sınırlandırılmasının veya kaldırılmasının gerekçelerini, yeni payların primli ve primsiz çıkarılmasının sebeplerini, primin nasıl hesaplandığını bir rapor ile açıklaması ve bu raporun tescil ve ilan edilmesi gerekmektedir

(TTK md. 461/2). **Söz konusu rapor, hem** genel kurul (esas sermaye sistemi) hem de **yönetim kurulu** (kayıtlı sermaye sistemi) tarafından yapılan sermaye artırımlarında düzenlenir. Kanunda açıkça belirtilmemekle birlikte, yönetim kurulunun hazırladığı rapor, genel kurula da sunulmalı ve konunun genel kurulda görüşülmesi sırasında dikkate alınmalıdır. Bu sayede hem şeffaflık sağlanmış, hem de pay sahipleri yeterli şekilde bilgi edinmiş olacaktır.

Yeri gelmişken belirtelim ki, TTK’nın 457. maddesinde; **yönetim kurulu tarafından sermaye artırımının türüne göre bir beyan imzalanacağı**, bu beyanda anılan maddede belirtilen diğer hususların yanında, rüçhan hakları sınırlandırılmış veya kaldırılmışsa bunun sebeplerinin, miktarı ve oranının, kullanılmayan rüçhan haklarının kimlere, niçin, ne fiyatla verildiği hakkında belgeli ve gerekçeli açıklamaların yer alacağı hükme bağlanmıştır.

4.2.3. Sınırlama veya Kaldırmanın Genel Kurul Kararıyla Yapılması ve Bu Kararın Ağırlaştırılmış Nisapla Alınması

Anonim şirketlerde rüçhan hakkının sınırlandırılmasına veya kaldırılmasına karar verme yetkisi kural olarak genel kurula aittir. Zira TTK’nın 461/2. maddesinde, genel kurulun, sermayenin artırımına ilişkin kararı ile pay sahibinin rüçhan hakkının, en az esas sermayenin yüzde altmışının olumlu oyu ile sınırlandırılacağı veya kaldırılacağı hükme bağlanmıştır. Zikredilen karar, olağan veya olağanüstü genel kurul toplantısında alınabilir. Hükümde, limited şirketlerden farklı olarak (TTK md. 591) söz konusu sınırlamanın/kaldırmanın esas sözleşmeyle yapılabileceği ifade edilmemiştir.⁶ Madde gerekçesinde⁷ de, rüçhan hakkının esas sözleşme

⁶ Rüçhan hakkının esas sözleşmeyle sınırlandırılması yasağının istisnasını, bu hakkın imtiyazlı payların konusu olması oluşturur (TTK md. 478/2).

⁷ Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Adalet Komisyonu Raporu, Esas No:1/324, S.Sayı:96. (<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayli/donem23/yil01/ss96.pdf>) (Erişim-31/03/2021).

ile sınırlandırılmayacağı ve kaldırılamayacağı belirtilmiştir. Sebebin haklı olup olmadığının denetlenebilmesi için genel kurul kararında haklı sebep (sınırlandırma/kaldırma kararının gerekçesi) gösterilmelidir.

TTK'da rüçhan hakkının sınırlandırılması için ağırlaştırılmış nisap öngörülmüştür. Buna göre, söz konusu hakkı sınırlandıran genel kurul kararının, esas sermayenin en az %60'ının olumlu oyuyla alınması gerekmektedir. Dolayısıyla, mezkûr nisap, hem toplantı hem de karar nisabıdır. Bahsi geçen nisap, sermayenin nakdi artırılması yanında aynı olarak artırılmasında da uygulanır. Ağırlaştırılmış nisap önleyici niteliğiyle bir azlık hakkı oluşturmaktadır. Kanunda öngörülen bu oran, esas sözleşmeye konulacak bir hükümlerle hafifletilemez.

Son olarak, rüçhan hakkının sınırlandırılmasına veya kaldırılmasına ilişkin kararın, alındığı genel kurul toplantı gündeminde bulunmasının gerekip gerekmediği hususunun öğretide tartışılmalı olduğunu belirtelim (Yıldız, 2012:815).

4.2.4. Rüçhan Hakkının Sınırlandırılması veya Kaldırılması Suretiyle Hiç Kimsenin Haklı Görülemeyecek Şekilde Yararlandırılmaması veya Kayba Uğratılmaması

TTK'nın 461/2. maddesinde, "*Rüçhan hakkının sınırlandırılması ve kaldırılmasıyla, hiç kimse haklı görülmeyecek şekilde, yararlandırılmaz veya kayba uğratılmaz.*" hükmüne yer verilerek, yeni pay almanın kaldırılması veya sınırlandırılmasının, ortak olsun olmasın haklılık temeli olmadan bazı kişilerin yararlandırılması ve bazı ortakların kayba uğratılması amacı ile kullanılması yasaklanmıştır. Söz konusu hüküm, eşit işlem ilkesinin⁸ özel bir görünümüdür. Bu düzenleme ile bazı pay sahiplerinin aleyhine yapılan grup içi yapısal değişikliklerin ve pay oranlarının sulandırılmasının önlenmesi amaçlanmıştır; ayrıca eşit işlem, hakların

sakınılarak kullanılması (ölçülülük), dürüstlük ve çoğunluk gücünün haklılıkla sınırlandırılması ilkelerine açıkça vurgu yapılmıştır.

4.3. Kayıtlı Sermaye Sisteminde Rüçhan Hakkının Sınırlandırılması

Bilindiği üzere, anonim şirketlerde sermaye sistemi, esas sermaye ve kayıtlı sermaye olmak üzere iki ayrı sistemden oluşmaktadır. Kayıtlı sermaye sisteminde, esas sözleşmeyle, -esas sermaye sistemindeki sermayenin artırılmasına ilişkin hükümlerine tabi olmaksızın- esas sözleşmede belirlenen kayıtlı sermaye tavanına kadar sermayeyi artırma yetkisi en fazla beş yıl için yönetim kuruluna tanınabilir. Rüçhan hakkının sınırlandırılması veya kaldırılması kararının sermayenin en az yüzde altmışının olumlu oyu ile alınabilmesine ilişkin kural dışında kalan diğer bütün kurallar kayıtlı sermaye sisteminde yönetim kurulu kararına da uygulanır (TTK md. 461/2).

Ancak, yönetim kurulunun, pay sahiplerinin rüçhan haklarını sınırlandırabilmesi için esas sözleşmeyle yetkilendirilmiş olması şarttır (TTK md. 460/4). Bu yetki de aynı esas sermayeyi arttırmak için öngörülen beş yıllık süre kadar olabilir. Yönetim kurulu, sermaye artırımına ilişkin kararında, diğer hususlarla birlikte rüçhan hakkını sınırlandırıp sınırlandırmadığı ile kullanıma şartları ve süresi belirtilir; ayrıca bu bilgiler esas sözleşmede öngörüldüğü şekilde ilan edilir ve internet sitesi oluşturma yükümlülüğüne tabi şirketlerde internet sitesinde yayınlanır. Kayıtlı sermaye sisteminde rüçhan hakkını sınırlandıran yönetim kurulu kararının alınmasında ise TTK md. 390'da öngörülen toplantı ve karar yeter sayıları tatbik olunur.

Unutulmamalıdır ki, halka açık anonim şirketlerden kayıtlı sermaye sistemini belirlemiş olan şirketlerde, rüçhan hakkının sınırlandırılması veya kaldırılmasında, SerPK md. 18'deki özel hükümlerin dikkate alınması gerekir.

⁸ TTK'nın 357. maddesi, "*Pay sahipleri eşit şartlarda eşit işleme tabi tutulur.*" hükmünü amirdir.

4.4. Şarta Bağlı Sermaye Artırımında Rüçhan Hakkının Kaldırılması

TTK'nın 463. ve devamı maddelerine göre yapılan şarta bağlı sermaye artırımında, pay sahiplerinin rüçhan hakkının kaldırılması gerekmektedir. **Bu çerçevede, şarta bağlı sermaye artırımında rüçhan hakları baştan itibaren ve genel kurul kararı ile kaldırılır. Sermaye artırımını ise sonradan** peyder pey gerçekleşir. Öğretide, rüçhan hakkının kaldırılması kararının, TTK md. 461/2'de öngörülen nisap çerçevesinde alınması gerektiği kabul edilmektedir. Şarta bağlı sermaye artırımında haklı sebep kendiliğinden var olduğundan, burada haklı sebep kontrolüne gerek bulunmamaktadır (Adigüzel, 2014:45).

5. Rüçhan Hakkının TTK'ya Aykırı Sınırlanmasının veya Kaldırılmasının Yaptırımı

Rüçhan hakkının TTK md. 461'de öngörülen usul ve esaslara aykırı olarak sınırlandırılması veya kaldırılmasına ya da bu hakkın kullanımını ortadan kaldırılmasına ilişkin genel kurul kararları için başvurulabilecek yaptırım türleri iptal edilebilirlik ve butlandır. Ancak genel kabul gören görüş söz konusu ihlalin yaptırımının iptal edilebilirlik olduğu yönündedir. Bu bağlamda, bahsi geçen nitelikteki kararların iptali için pay sahipleri, yönetim kurulu üyeleri ve kararın yerine getirilmesi kişisel sorumluluğuna sebep olacaksa yönetim kurulu üyelerinden her biri, kanun veya esas sözleşme hükümlerine ve özellikle dürüstlük kuralına aykırı olduğu iddiasıyla genel kurul kararı tarihinden itibaren üç ay içinde, şirket merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinde dava açabilirler (TTK md. 445-446). Yargıtay'ın bir kararında da, rüçhan hakkını ihlal eden genel kurul kararlarının butlan değil, iptal edilebilirlik yaptırımına tabi olduğu belirtilmiştir (Yargıtay 11. H.D.'nin 18.02.2016 tarihli ve E.2015/5672, K.2016/1675 sayılı kararı). Bunun yanında, rüçhan hakkının sınırlandırılmasına veya kaldırılmasına ilişkin genel kurul kararının TTK md. 461/2'de öngörülen

nisaba uygun olmaksızın alınması halinde ise yaptırım butlandır (Yargıtay 11. H.D.'nin 07.05.2019 tarihli ve E.2017/4590, K.2019/3495 sayılı kararı

. Rüçhan hakkının kısıtlanmasına veya kaldırılmasına ilişkin iptal kararının aynı zamanda sermaye artırımını kararının da iptali anlamına gelip gelmediği ise öğretilerde tartışmalıdır (Bilgili ve Demirkapı, 2013:528; Adigüzel, 2014:42).

Öte yandan, hak sahibi olduğu halde, kendisine bu hak tanınmamış kişinin, hak yanlışlıkla veya kasti olarak başkasına kullandırıldığı için mağdur olan kişinin, kanuna aykırı sınırlandırma veya kaldırma dolayısıyla haktan yoksun bırakılmış kişilerin, TTK'nın 461. maddesinin ikinci fıkrasının üçüncü cümlesindeki yasaktan hak kaybına uğramış kişilerin dava hakları vardır. Açılacak davalar tespit ile hakkın tanınması veya TTK md. 461/2-3'teki yasağa aykırılığın kaldırılması, hak başkasına kullandırılmış ise saldırı konusu payların iadesi ve sahibi adına kaydı davasıdır. Zarar varsa yönetim kuruluna ve haksız pay edinen kişiye tazminat davası da açılabilir (Poroy, Tekinalp ve Çamoğlu, 2017:227).

Sonuç

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda, anonim şirketlerin dış kaynaklardan yaptığı sermaye artırımında pay sahiplerine rüçhan hakkı tanınmıştır. Mevcut pay sahiplerinin, sermaye artırımını neticesinde ortaya çıkan yeni payları öncelikli olarak alma hakkı olan rüçhan (yeni pay alma) hakkı ile pay sahiplerinin anonim şirketteki pay oranı korunmuş olmaktadır. Bu hak sayesinde her pay sahibi, yeni çıkarılan payları, esas sermaye payı oranında alma hakkına sahip olmaktadır.

Ancak, rüçhan hakkı, pay sahiplerince kullanılması zorunlu ve vazgeçilemeyen müstesna bir hak değildir. Nitekim genel kurulun, sermayenin artırımına ilişkin kararı ile pay sahibinin rüçhan hakkı sınırlandırılabilir veya kaldırılabilir. Bununla birlikte, rüçhan hakkına getirilen sınırlandırma

veya kaldırmanın, mutlaka haklı bir sebebe dayanması ve ayrıca bu kararın genel kurul tarafından esas sermayenin en az yüzde altmışının olumlu oyuyla alınması şarttır. Haklı sebep olarak kabul edilebilecek hususlara örnek olarak ise; halka arz, işletmelerin, işletme kısımlarının, iştiraklerin devralınması ve işçilerin şirkete katılmaları verilebilir. Bunun yanında, rüçhan hakkının sınırlandırılması ve kaldırılmasıyla, herhangi bir kimsenin haklı görülmeyecek şekilde yararlandırılması veya kayba uğratılması yasaktır.

Yönetim kurulu, rüçhan hakkının kullanılabilmesinin esaslarını bir karar ile belirlemekle, bu kararı tescil ve ilan ettirmekle ve anılan kararda pay sahiplerine en az onbeş gün süre vermekle yükümlüdür. Pay sahipleri rüçhan haklarını kullanmadan, diğer pay sahiplerine veya üçüncü kişilere yeni payların satışı yapılamaz. Yönetim kurulunca verilen süre için pay sahibince bu hakkın kullanılmaması halinde ise rüçhan hakkı düşer.

Anonim şirketlerin, ortaklık haklarının ihlal edilmesini engellemeyi ve pay sahiplerine güvence sağlamayı amaçlayan rüçhan hakkının uygulanması ile bu hakkın sınırlandırılması veya kaldırılmasında yasal prosedüre titizlikle riayet etmesi ve bu prosedürlere aykırı davranmaması, ayrıca söz konusu hakkın tatbikinde eşit işlem, gereklilik, adillik, dürüstlük ve hakların sakınılarak kullanılması gibi temel ilkeleri göz önünde bulundurmaları, aksi takdirde hukuki ve mali sonuçlarla karşı karşıya kalacaklarını bilmeleri önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Adıgüzel, B. (2014), "Anonim Şirketlerde Rüçhan Hakkının Sınırlanması veya Kaldırılması", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18(1), 1-48.
- Aslanoğlu, S., Özkan S. ve Elçi, S. (2020), "Sermaye Şirketlerinde Bedelli Sermaye Artırımı Yapılmasında Rüçhan Hakkını Kullanamayan Ortakların Özkaynak Hesapları Açısından Durumunun İncelenmesi", Journal of Economics, Finance and Accounting (JEFA), 7(2), 134-154.
- Atay, O. (2019), Anonim Şirkette Rüçhan Hakkı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
- Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2013), Şirketler Hukuku, Bursa, Dora Yayınları.
- Bilgin, B. O. (Ekim 2019), "Kayıtlı Sermaye Sisteminde Rüçhan Hakkının Sınırlandırılması ve Yönetim Kurulunun Sorumluluğu", Terazi Hukuk Dergisi, 14(158), 1914-1925.
- Cenkci, E. (2016), "Kayıtlı Sermaye Sisteminde Yeni Pay Alma (Rüçhan) Hakkının Sınırlandırılması Bağlamında Genel Kurulun Yetkileri -Alman ve İsviçre Hukuku ile Karşılaştırmalı-", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 122(1), 315-336.
- Çevik, O. N. (1994), Uygulamada Şirketler Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Karahan, S. ve Bozgeyik, H. (2012), Şirketler Hukuku, Konya, Mimoza Yayınları.
- Özsungur, F. (2014), "Rüçhan Hakkının Kullanılmaması ve Sermaye Artırımında Pay Taahhütlerinin Kısmen Yerine Getirilmesi Sorunu", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(2), 145-164.
- Poroy, R., Tekinalp, Ü. ve Çamoğlu, E. (2017), Ortaklıklar Hukuku II, İstanbul, Vedat Kitapçılık.
- Şener, O. H. (2015), Ortaklıklar Hukuku Ders Kitabı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- T.C. Mülga Yasalar (07/06/1956). 6762 sayılı mülga Türk Ticaret Kanunu. Ankara: Resmi Gazete (9353 sayılı).
- T.C. Yasalar (14/02/2011). 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu. Ankara: Resmi Gazete (27846 sayılı).
- T.C. Yasalar (30/12/2012). 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu. Ankara: Resmi Gazete (28513 sayılı).
- Tekinalp, Ü. (2013), Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku, Ankara, Vedat Kitapçılık.
- Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Adalet Komisyonu Raporu, Esas No:1/324, S. Sayısı:96.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 07.05.2019 tarihli ve E.2017/4590, K.2019/3495 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 10.12.2018 tarihli ve E.2017/2255, K.2018/7740 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 18.02.2016 tarihli ve E.2015/5672, K.2016/1675 sayılı kararı.
- Yargıtay 11. H.D.'nin 01.03.2016 tarihli ve E.2015/12283, K.2016/2237 sayılı kararı.
- Yıldız, Ş. (2012), "6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nda Rüçhan Hakkı Konusunda Getirilen Değişiklikler", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 18(2), 809-817.
- <https://sozluk.gov.tr/>

Rabia Tuğba EĞMİR* İsa SAĞBAŞ**

* Afyon Kocatepe Üniversitesi, S.B.E., Maliye Anabilim Dalı, tugbaegmir@outlook.com

** Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, isasagbas@yahoo.com

ATM Bankacılık Sistemi ve Regülasyon Faaliyetleri

Özet

Regülasyon faaliyetlerinin amacı piyasa ekonomisinin etkili çalışmasını sağlamaktır. Finansal piyasaların temel dayanağını oluşturan bankacılık piyasasında da regülasyonlar kaçınılmazdır. Bankacılık faaliyetlerinde işlem maliyetinin azaltılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla ATM bankacılık sisteminin kullanımı önemli rol oynamaktadır. 2020 Yılında tüm dünyayı etkileyen salgın hastalık ATM bankacılık sisteminin kullanımını daha önemli hale getirmiştir. Bu çalışmada, ATM bankacılık sisteminin kurulması ve yaygın kullanımı ile ilgili düzenlemeler regülasyon faaliyetleri açısından incelenmiştir. 1980'li yıllardan sonra ATM bankacılık sisteminin kullanımının yaygınlaştığı ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından ATM bankacılık sisteminin kullanımına ilişkin düzenlemelerin arttığı belirlenmiştir. Para çekme limiti, ortak ATM kullanımı, ATM'lerin güvenliğinin sağlanması, ATM'lerin yönetimi-denetimi ve engelli bireyler için ATM kullanımı gibi konularda regülasyonlar yapıldığı görülmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak ATM bankacılık sisteminin yaygın kullanımının artmasıyla birlikte daha fazla ATM bankacılık regülasyonu beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık, ATM Bankacılık Sistemi, Regülasyon

JEL Sınıflama Kodları: G20, L43, H00

ATM Banking System and Regulation Activities

Abstract

The purpose of regulation activity ensures that the market economy works effectively. Regulations are also inevitable in the banking market, which is the basic foundation of financial markets. The use of ATM banking system plays an important role in reducing transaction costs and ensuring sustainability in banking activities. The epidemic that affected the whole world in 2020 made the use of ATM banking system more important. In this study, regulations regarding the establishment and widespread use of ATM banking systems are examined in terms of regulation activities. It has been determined that after the 1980s, the use of ATM banking system has become widespread and the regulations regarding the use of ATM banking system have increased by the Banking Regulation and Supervision Agency. It is observed that regulations are made on issues such as withdrawal limit, use of shared ATMs, ensuring the security of ATMs, management and control of ATMs and ATM usage for disabled individuals. Based on the findings it could be suggested that more regulation on ATM banking is expected with the increase in the widespread use of ATM banking systems.

Keywords: Banking, ATM Banking System, Regulation

JEL Codes: G20, L43, H00

Giriş

Regülasyon, piyasaların adil ve istikrarlı bir şekilde devamının sağlanması amacıyla düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından gerçekleştirilen piyasa müdahalesi olarak adlandırılabilir. Dolayısıyla bankacılık sektörü de istikrarlı bir piyasa düzeninin sağlanması için regülasyon faaliyetlerine ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de bankacılık regülasyon faaliyetlerini düzenleme ve denetlemeye yetkili kurum Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) olarak belirlenmiştir. Bu bakımdan bankacılık regülasyonları genel olarak finansal açıdan düzenlemeleri içermektedir. Ancak son yıllarda teknolojinin gelişmesi ve bankacılık işlemlerinin dijital ortama taşınmasıyla birlikte bankacılık alanına da çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Bu doğrultuda bankacılık alanında en önemli düzenlemenin ATM¹ bankacılık sistemi kullanımı olarak belirtilebilir. ATM bankacılık sistemlerinin banka şubesinde gitmeden işlem yapmaya imkan sağlaması ve işlem maliyetini azaltması en önemli avantaj olarak belirtilebilir. ATM bankacılık sistemlerinin yaygınlaşması ile birlikte banka kartlarının sayısında ve banka kartları ile gerçekleştirilen alışveriş gibi işlemlerde de artış yaşanmıştır. Buna ilave olarak ATM bankacılık sistemi, görme engelli vatandaşlar ile tekerlekli sandalye kullanan vatandaşlar için uygun şekillerde de son yıllarda düzenlenmektedir. Böylece fiziksel engeli olan bireylerin de ATM bankacılık sisteminin kullanımında zorlanmamaları için kolaylık sağlanmaktadır. Bu bakımdan bankacılık regülasyon faaliyetleri çerçevesinde ATM bankacılık sistemi kullanımının yaygınlaşması, işlem maliyetini azaltması bakımından ve bankacılık işlemlerinde dijitalleşme açısından atılan ilk adımlardan biri olmaktadır. Bu

¹ ATM (Automatic Teller Machine), Otomatik Sayma Makinası anlamına gelmektedir. Türkiye’de ise bankamatik tabiri yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca “Teller” ifadesi saymak anlamına gelmektedir. Burada saymak makinanın parayı vermeden önce sayması ve bu işlem banka memurunun yaptığı işlemlerle benzer kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

çalışmada, bankacılık regülasyon faaliyetleri ATM bankacılık sistemlerinin yaygın kullanımı açısından değerlendirilecektir. Ayrıca ATM bankacılık sisteminde gerçekleşen regülasyon faaliyetleri doğrultusunda sektörün mevcut durumu ortaya konacaktır.

1. Regülasyon Teorisi ve Bankacılık Regülasyon Faaliyetleri

Regülasyon kavramı düzenleme ve denetleme anlamına gelmekle beraber son yıllarda popüler bir araştırma alanı olarak yer almaktadır. Bu doğrultuda regülasyon ekonomik ve sosyal faaliyetlerin bağımsız idari kuruluşlar tarafından düzenlenmesi olarak ifade edilebilmektedir (Petek, 2002). 1980’li yıllardan sonra serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesi ve küreselleşmenin de etkisiyle devletin ekonomi içerisindeki payı önemli ölçüde azalmıştır. Bu aşamadan sonra devlet kural koyucu ve piyasa üzerindeki düzenlemeyi belirleyen bir role sahip olmuştur. Devletin sahip olduğu regülasyon işlevi ise kendilerine ait yasaları mevcut olan ve tüzel kişilikleri bulunan, merkezi otoriteden bağımsız şekilde faaliyetlerini yürüten Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluşlar tarafından yürütülmektedir (İliman ve Tekeli, 2016). Düzenleyici ve denetleyici kurumların esas amacının tüketicilerin korunması olduğu belirtilebilir. Tüketicinin korunması ise bazı durumlarda doğrudan düzenlemeleri içermekte iken bazı durumlarda ise piyasaların daha rekabetçi bir işlev kazanması amacıyla oluşmaktadır (Oğuz, 2011: 256). Piyasadaki aksaklıkların giderilmesi için uygulanan regülasyonların amacının etkinlik ve verimlilik kavramları üzerine yoğunlaştığı ifade edilebilir. Ancak regülasyon kavramının esasını, toplumsal düzeyde refahın sağlanması oluşturmaktadır. Toplumsal refah çerçevesinde sunulan mal ve hizmetlerin etkinliği regülasyonun önemli bir unsurudur. Bu bakımdan devlet, tekel niteliğindeki bir takım mal ve hizmetlerin sunumunu özel sektöre devretmekte ve bunun kontrol-denetimini ise düzenleyici ve denetleyici

kurumlar vasıtasıyla sağlamaktadır (Sarısoy, 2010: 285).

Düzenleyici ve denetleyici kurumların etkili ve kamu yararı doğrultusunda çalışabilmeleri için iki önemli amacı bulunmaktadır (Kirmanoğlu, 2017). Bu amaçlardan ilki hizmetlerin düşük maliyet ile sunulması, ikincisi ise aşırı kar sağlayıcı fiyat oluşumuna engel olmak şeklindedir. Bu doğrultuda, düzenleyici kuruluşlar belirli kurallar koyma ve bu kurallara olan uyumun sağlanmasını kontrol etme gibi görevler üstlenmektedir. Ayrıca düzenleyici kuruluşların görevlerini başarılı bir şekilde sürdürebilmeleri için siyasi etkiden uzak şekilde özerk kurumlar olması gerekmektedir. Bunların yanı sıra tekel koşullarının bulunduğu piyasalarda etkin, adil ve istikrarlı ortamların sağlanması düzenleyici ve denetleyici kurumların temel amaçları arasında yer almaktadır (Kirmanoğlu, 2017: 174-175). Türkiye’de faaliyet gösteren düzenleyici ve denetleyici kurumlar, 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun 3. Maddesinde III Sayılı Cetvelde yer almaktadır. Belirtilen kanunda III Sayılı Cetvelde yer alan düzenleyici ve denetleyici kurumlar şunlardır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Kamu İhale Kurumu, Rekabet Kurumu, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, Kişisel Verileri Koruma Kurumlarıdır, Nükleer Düzenleme Kurumu ile Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumudur.

Finansal düzenlemeler finansal sistemde istikrar sağlanması için önemli bir işleve sahiptir. Finansal sistem ise teknolojik ilerleme ve küreselleşme gibi gelişmelerden kolay şekilde etkilenebilmektedir. Bu açıdan bankalara yönelik düzenlemeler önem oluşturmaktadır. Bankaların riskini azaltmada sıkı şekilde uygulanan sermaye düzenlemeleri, denetleyici kurumların bağımsız şekilde hareket edebilmeleri, yabancı bankaların piyasaya

girişi ve mülkiyet edinimine ilişkin sınırlamalar, finansal şirket oluşturabilme ve buna ilişkin sınırlamalar büyük oranda etkili olabilecektir. Bunun aksine denetleyici kurumların aşırı şekilde yetkilendirilmesi ve piyasaya yeni katılan bankalara yönelik kısıtlamalar endüstri bankalarının riskini arttıracaktır (Rizwan, Moinuddin, L’Huillier ve Ashraf, 2017: 65).

Bankaların bilenen amacı aslında kar elde etmektedir. Bunun yanı sıra bankaların finansal yönden kamuya fayda sağladığı da belirtilebilir. Tüketicilerin (banka müşterilerinin) yararının korunması, mağduriyetin oluşmaması ve işlem kolaylığının sağlanması gibi gerekliliklerin olmasından dolayı bankacılık sektörü için çeşitli düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır (Spong, 2000). Bu noktada bankacılık regülasyon faaliyetlerinin gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Çünkü finans sektörünün mevzuat düzenlemeleri ile kontrol edilebilmesi önem arz etmektedir. Bu mevzuatlara ilişkin denetim ve düzenliliğin sağlanması için bir takım kurumlara da bu noktada ihtiyaç duyulmaktadır. Gündoğdu (2017:77), tarafından bankacılık regülasyonlarının gerekliliği; güven ortamının sağlanması, aracı role sahip olma, ekonominin geneline hitap etmesi, rekabet ortamına ilişkin düzenleme, piyasanın neden olduğu zararların en aza indirilmesi, bankacılık sektörünün krizlere olan duyarlılığı ve gelişen finans sektörü şeklinde belirtilmiştir.

2. ATM Bankacılık Sisteminin Gelişimi

2.1. Bankacılık Regülasyonu Kapsamında ATM Bankacılık Sistemi Kullanımının Gelişimi

Nakit dağıtıcı makine, Dünya’da ilk olarak John Shephard - Barron tarafından tasarlanarak 1967 yılında İngiltere’de bulunan Barclays Bank’ın Enfield şehrindeki şubesinde kullanıma sunulmuştur. Bu makine çevrimdışı olmakla birlikte müşteriler önceden şubeden aldıkları tek kullanımlık makbuzları makineye okutarak

para çekme işlemlerini gerçekleştirebilmişlerdir (Kaya, 2013:489). Buna ek olarak, otomatik vezne makineleri de bankalarda otomasyon ve elektronik fon sistemiyle birlikte gelişen ve bankacılık hizmet türleri arasında yer alan bir uygulamadır. Otomatik vezne makinelerinin ilk örnek uygulamasını ise nakit para sağlayıcıları (CDs) oluşturmaktadır. Otomatik nakit dağıtıcıları ilk aşamada belli miktarda para vermiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte bu makineler geliştirilmiş ve ATM adını almıştır. Başlangıçta bu makineler temel nitelikli hizmetler sunmaktaydı. Zaman içerisinde ATM bankacılık sisteminin yaygın kullanımı daha da gelişmiştir. Bu bakımdan ATM bankacılık sisteminin Dünyanın çeşitli bölgelerine yayılmasında Visa International, Plus System, CIRRUS System, The Exchange, NATIONET, Master Teller ve Express Cash gibi ağların etkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda ATM bankacılık sistemi kullanımındaki artış ATM üretiminin artışına da neden olmuştur (Aksoy, 1997: 73).

ATM bankacılık sistemi kişisel bankacılık hizmetlerin sunulmasına imkan tanıyan bir sistemdir. ATM bankacılık sistemi yoluyla gerçekleştirilen işlemlerle kişiler bankaya gitmeden kendisine en yakın yerde bulunan ATM'ler aracılığıyla bankacılık işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Müşteriler ATM bankacılık sistemleri aracılığıyla bankacılık işlemlerini banka kartlarıyla yapabileceği gibi banka kartı kullanmadan da gerçekleştirebilmektedir. ATM bankacılık sisteminin bir avantajı da geleneksel sistemden farklı olarak günün 24 saati açık olması ile müşterilerin her zaman erişebilme imkanına sahip olabilmesidir (Humphrey, 1994: 59).

Teknolojinin gelişmesiyle ATM bankacılık sistemleri daha da işlevsel hale gelmektedir. Özellikle son yıllarda bankamatik kullanımında, banka kartına ilişkin şifre kullanımına gerek olmadan parmak damar haritası gibi olanaklar sayesinde kimlik tespiti de yapılabilmektedir. Bu şekilde ATM bankacılık sisteminde bankacılık işlemleri şifre ve

kart kullanmadan gerçekleştirilebilmektedir (Eriş, 2013; akt. Korkmaz vd.2015). Asrat (2017), banka müşterilerinin ATM bankacılık sistemini tercih etme nedenlerini belirlemek istediği çalışmasında, kişilerin eğitim düzeyleri arttıkça ATM bankacılık sistemini kullanmayı tercih ettiklerini, eğitim düzeyleri azaldıkça da genellikle tam tersi durum olduğunu belirtmiştir.

Bankaların teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmesi sunulan hizmetin maliyetinde de azalmaya neden olacaktır. Böylelikle gelişen teknolojik imkanlarla birlikte banka müşterilerine hızlı ve etkili şekilde hizmet sağlanabilecektir. Bu doğrultuda ATM bankacılık sistemleri, bankacılık hizmetlerinin hızlı bir şekilde sunulduğu ilk alternatif hizmet dağıtım yolu olarak belirtilebilir (Korkmaz ve Gövdeli, 2012).

2.2. Türk Bankacılık Sektöründe ATM Bankacılık Sisteminin Gelişimi

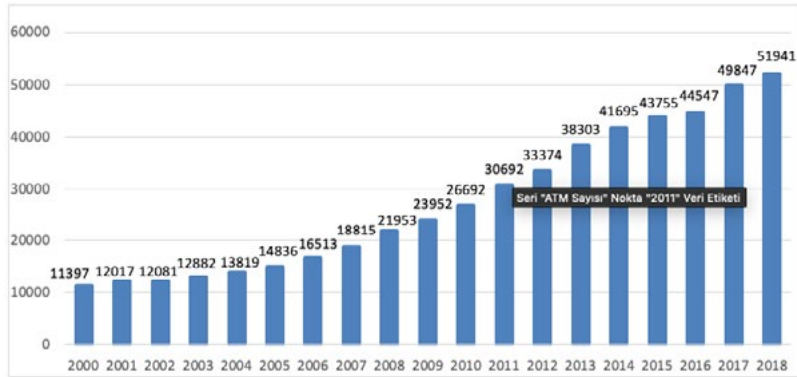
ATM bankacılık sisteminin bankalar tarafından yaygın kullanımı 1980'li yılların sonuna doğru gerçekleşmiştir (TCMB, 2011). Türkiye'de ATM bankacılık sistemi Türkiye İş Bankası tarafından 25 Aralık 1987 tarihinde Ankara Yenışehir şubesinde ilk olarak hizmete sunulmuştur. İş Bankası tarafından ATM'lere *bankamatik* ismi verilmiş olup zamanla diğer bankalarca da bu isim kullanılmaya başlanmıştır. ATM bankacılık sistemi kapsamında işlem yapma için kullanılan kartlara ise bankamatik kartı denilmiştir. Bu kartların çoğu bankalardan para çekmek için kullanılabilir. Ayrıca banka kartlarının şifrelerinin değiştirilmesi, havale yapılması, hesap özeti bilgilerinin alınması, bakiye öğrenilmesi, para yatırma, fon, hisse senedi ve döviz gibi işlemler de banka kartı ile gerçekleştirilebilecek diğer işlemler arasında yer almaktadır (Korkmaz ve Gövdeli, 2012).

ATM bankacılık sistemine ilişkin kullanım imkanlarının gelişmesiyle birlikte bankalar arasında uluslararası bir rekabet ortamı

oluştugu söylenebilir. Ayrıca Türkiye’de kullanılan bankamatiklerin Avrupa ve Amerika’da kullanılan makinelerle teknolojik yönden benzer özellikler taşıdığı belirtilebilir. Türkiye’de kullanılan bankamatikler para çekme, para yatırma, havale, EFT, virman, bakiye bildirme ve şifre değiştirme gibi uygulamaları gerçekleştirebilmektedir (Aksoy, 1997: 75-76). ATM bankacılık sistemi yoluyla gerçekleştirilen işlem çeşitliliği artmakla birlikte, ATM’lerin çoğunlukla para çekmek için kullanıldığı görülmektedir. ATM’lerin para çekme özelliği, bu makinelerin en temel özelliği olmaktadır. Bu bakımdan bankalar tarafından işlem çeşitliliği fazla olan ATM bankacılık sistemlerinin verimlilikleri ve performansları arttırılmak istenmektedir. Ayrıca ATM bankacılık sistemleri kapsamında gerçekleştirilen dolandırıcılık faaliyetlerinin azaltılması ve güvenli kullanımının sağlanmasına yönelik önlemlerin alınması da ATM bankacılık sistemlerini kullanan bankaların amaçları arasında bulunmaktadır (Sarı, 2019: 5).

Tüketicilerin banka tercihlerini belirleyen etmenlerin belirlenmesine ilişkin çalışmada, ATM bankacılık sisteminin yaygın kullanım imkânının bulunması ve hizmet çeşitliliğinin geniş olması, tüketicilerin banka tercihlerinde etkili olduğu belirtilmiştir (Karamustafa ve Yıldırım, 2007). Bundan dolayı banka müşterilerinin bankacılık faaliyetlerini hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmesi ve bulunduğu yere en yakın ATM’de bankacılık işlemlerini yapabilmesi ATM bankacılık sistemlerini önemli hale getirmektedir. ATM bankacılık sistemlerinin Türkiye’deki gelişimine bakıldığında gram altın alabilme, sanal para (Bitcoin) alıp satabilme, çek alabilme gibi işlemlerin yapılabildiği görülmektedir. Her yönüyle gelişmekte olan ATM’lerin yenilenebilir güneş enerjisi ile çalışan türleri de bulunmaktadır (Sarı, 2019: 41). Şekil 1’de Türkiye’de yıllar itibariyle ATM sayılarına yer verilmiştir.

Şekil 1. Türkiye’de 2000-2018 Yılları Arası ATM Sayıları

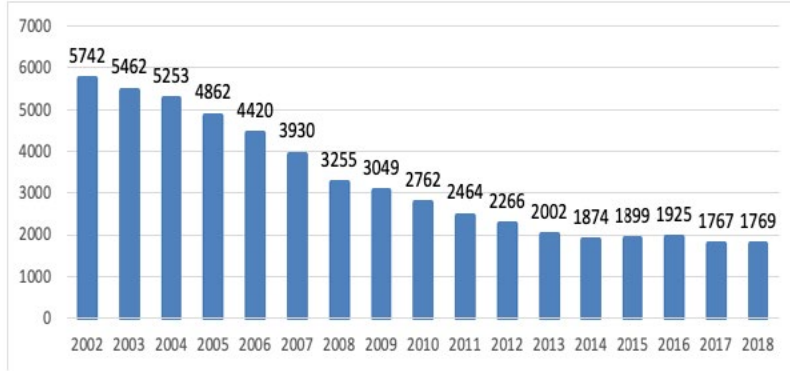

Kaynak: www.tbb.org.tr (e.t. 26/04/2018) verileri ile BDDK Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler (2011) ve Türkiye Bankalar Birliği Faaliyet Raporu (2018-2019) verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1’de 2000 yılında Türkiye’de toplam 11397 adet ATM bulunmaktayken 2018 yılında ise bu sayı 51941 adet olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda

Türkiye’de ATM kullanımı her geçen yıl kümülatif bir şekilde artış göstermiştir. Şekil 2’de ise ATM başına düşen ortalama nüfusa yer verilmiştir.

Şekil 2. ATM Başına Düşen Ortalama Nüfus (2002-2018)

Kaynak: www.tbb.org.tr (e.t. 08/10/2020) sitesi istatistik verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

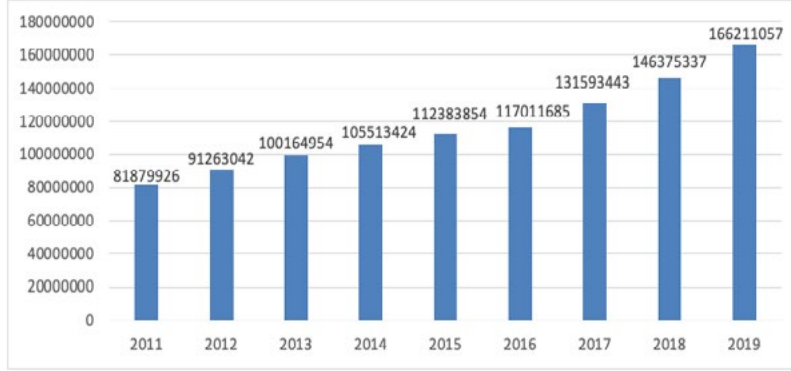
Şekil 2 incelendiğinde Türkiye’de 2002 yılından bu yana ATM başına düşen ortalama nüfus azalmıştır. 2002 yılında ATM başına 5742 kişi düşmekteyken, 2018 yılında ise bu sayı 1769 olarak gerçekleşmiştir. Bu azalma yaklaşık olarak yüzde 70 gibi büyük bir rakama denk gelmektedir. Bu durumda ATM sayılarında artış olması etkili olmuştur. Böylelikle kişilerin ATM bankacılık sistemine ulaşılabilirliği artmıştır.

2.3. Türk Bankacılık Sektöründe ATM Bankacılık Sistemi Kullanımında Etkin Rol Oynayan Banka Kartlarının Gelişimi

ATM bankacılık sistemlerinde gerçekleştirilen işlemlerin çoğu banka kartlarıyla gerçekleştirilmektedir. Fakat bununla birlikte banka kartı kullanılmaksızın gerçekleştirilebilen işlemler de mevcuttur. Ayrıca Türkiye’de kartlı ödeme sistemlerinin kullanılması 1968 yılından itibaren gelişme göstermiştir². Şekil ’de Türkiye’de 2011-2019 yılları arasında bankaların toplam banka kart sayılarının gelişimine yer verilmiştir.

² <https://bkm.com.tr> (e.t.30/03/2021)

Şekil 3. Türkiye’de Banka Kartları Kullanım Sayısı

Kaynak: Bankalar Arası Kart Merkezi, <https://bkm.com.tr/pos-atm-kart-sayilari/> (erişim tarihi, 08/10/20)

Şekil 3 incelendiğinde, Türkiye’de 2011 yılından 2019 yılına kadar olan süreçte banka kart sayısında artış olduğu görülmektedir. 2011 yılında 81 879 926 milyon olan banka kart sayısının, 2019 yılına doğru sürekli artış gösterdiği ve 2019 yılında ise 166 211 057 milyon olarak gerçekleştiği görülmektedir.

2011-2019 yılları arasında geçen süreçte banka kart sayısında %100 oranında bir artış olduğu görülmektedir. Tablo 1’de ise banka kartlarının 2013-2019 yılları arasında kullanımına ilişkin göstergelere yer verilmiştir.

Tablo 1. Banka Kartlarının Kullanımına İlişkin 2013-2019 Yıllarına Dair Göstergeler

Yıllar	İşlem Adedi ve Tutarı	Yerli Banka Kartlarının Yurtiçi Kullanımı	Yerli Banka Kartlarının Yurtdışı Kullanımı	Yabancı Banka Kartlarının Yurtiçi Kullanımı
2019	Alışveriş İşlemi	2.179.044.590	34.697.907	54.390.213
	Nakit Çekme İşlemi	1.461.766.086	3.493.763	23.180.409
	Alışveriş Tutarı (Milyon TL)	132.269,65	2.056,39	39.682,86
	Nakit Çekme Tutarı (Milyon TL)	839.394,41	2.437,74	29.361,36
2018	Alışveriş İşlemi	1.798.155.651	23.517.588	36.489.548
	Nakit Çekme İşlemi	1.367.521.636	3.501.442	30.341.425
	Alışveriş Tutarı (Milyon TL)	96.669,46	1,477,24	18.007,51
	Nakit Çekme Tutarı (Milyon TL)	709.192,30	2.115,99	23.001,85

Tablo 1. (Devam) Banka Kartlarının Kullanımına İlişkin 2013-2019 Yıllarına Dair Göstergeler

Yıllar	İşlem Adedi ve Tutarı	Yerli Banka Kartlarının Yurtiçi Kullanımı	Yerli Banka Kartlarının Yurtdışı Kullanımı	Yabancı Banka Kartlarının Yurtiçi Kullanımı
2017	Alışveriş İşlemi	1.395.367.469	14.301.194	20.208.329
	Nakit Çekme İşlemi	1.251.362.247	3.551.649	6.530.027
	Alışveriş Tutarı (Milyon TL)	70.060,76	939,31	6.555,22
	Nakit Çekme Tutarı (Milyon TL)	597.346,89	1.735,30	4.932,13
2016	Alışveriş İşlemi	1.077.808.830	8.457.147	19.177.907
	Nakit Çekme İşlemi	1.179.278.952	3.291.123	10.019.319
	Alışveriş Tutarı (Milyon TL)	49.711,69	601,78	5.100,31
	Nakit Çekme Tutarı (Milyon TL)	528.602,03	1.358,68	5.388,44
2015	Alışveriş İşlemi	875.021.120	4.736.304	19.080.616
	Nakit Çekme İşlemi	1.087.443.240	3.126.524	12.028.342
	Alışveriş Tutarı (Milyon TL)	37.129,63	401,35	5.930,82
	Nakit Çekme Tutarı (Milyon TL)	445.367,97	1.129,66	6.303,14
2014	Alışveriş İşlemi	716.693.369	2.997.506	12.915.321
	Nakit Çekme İşlemi	1.010.085.982	2.782.455	11.436.794
	Alışveriş Tutarı (Milyon TL)	29.141,24	239,08	4.411,56
	Nakit Çekme Tutarı (Milyon TL)	388.054,13	915,58	6.288,22
2013	Alışveriş İşlemi	572.426.236	1.722.648	9.399.406
	Nakit Çekme İşlemi	931.810.752	2.927.030	10.203.201
	Alışveriş Tutarı (Milyon TL)	22.014,60	149,23	2.773,21
	Nakit Çekme Tutarı (Milyon TL)	340.772,07	910,79	4.528,62

Kaynak: <https://bkm.com.tr/raporlar-ve-yayinlar/donemsel-bilgiler/> (e.t. 07/10/2020) verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1 incelendiğinde ATM bankacılık sistemi kullanımının bir göstergesi olarak kabul edilen banka kartlarının kullanımının 2013 yılından itibaren artış gösterdiği görülmektedir. 2013 yılından 2017 yılında doğru yerli banka kartlarının yurtiçi kullanımında artış olmuştur. Buna göre 2013 yılında yerli banka kartı ile gerçekleştirilen alışveriş işlemi sayısı 572.426.236 iken 2017 yılında ise 1.395.367.469 olmuştur. Dolayısıyla 5 yıllık süre içinde yerli banka kartları ile gerçekleştirilen alışveriş işlemi sayısı % 143 oranında artmıştır. Bununla birlikte yerli banka kartları ile nakit çekme işlemi sayısı 2013 yılında 931.810.752 olarak gerçekleşirken, 2017 yılında ise 1.251.362.247 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla yerli banka kartlarıyla gerçekleştirilen nakit çekme işlemi de yaklaşık olarak % 35 oranında artmıştır. Bunlara ek olarak yerli banka kartları ile nakit çekme tutarına bakıldığında ise 2013 yılından 2017 yılına kadar beş yılda % 75 oranında artış yaşanmıştır. Ayrıca yerli banka kartlarının yurtdışı kullanımına bakıldığında da alışveriş sayısı/tutarı ile nakit çekme sayısı/tutarının 2013-2017 yılları arası arttığı görülmektedir. Bununla birlikte yabancı kartların Türkiye’de kullanımı bu yıllar arasında aktif bir şekilde gerçekleşmekle birlikte 2015’ten 2017 yılında ise nakit çekme tutarı ile nakit çekme sayısında düşüş göze çarpmaktadır. Yabancı banka kartlarının yurtiçi alışveriş işlem sayısı ile alışveriş tutarı artış göstermiştir. Ayrıca yabancı kartların Türkiye’de kullanım sayısı/tutarı, yerli banka kartlarının Türkiye dışı kullanım sayısı/tutarından daha fazla olarak gerçekleşmiştir.

3. ATM Bankacılık Sisteminin İşlem Maliyetini Azaltmadaki Rolü

İşlem maliyeti, işletmelerin sahip oldukları kaynakları iktisadilik ilkesi çerçevesinde etkili şekilde kullanmaları ve bu çerçevede faaliyetlerini sürdürmeleri şeklinde ifade edilebilir. Bu açıdan işlem maliyeti rekabetin olduğu alanlarda gereklilik

arz etmektedir. İşletmelerin piyasada kalma gerekliliği olarak maliyetlerini en aza indirmek önemli bir unsur olarak kabul görmektedir (Karadal, Yücekaya ve Saygın, 2014). Bu yönüyle işlem maliyeti iktisadi örgütlerin iktisadi açıdan analiz edilmesinde önemli bir husus olmaktadır. Kurumsalcı bakış açısı ise işlem maliyetini azaltan kurumları ekonomik performansın temel belirleyicisi olarak görmektedir. Bu doğrultuda iktisadi büyüme aşamasında örgütlerin var olması tek başına yeterli olarak görülmemektedir. Dolayısıyla düşük işlem maliyeti ekonomik açıdan performansı olumlu etkileyen bir unsur olmaktadır (Biber, 2010: 22).

İktisadi örgütlerde rekabet artışı ve dinamizm gibi etkenler örgütleri bilgiye ulaşma ve artan maliyetleri azaltmaya yönelik davranışlara itmektedir. Bu doğrultuda iktisadi örgütler maliyetlerini minimum düzeyde tutmak isterler. (Meydan, 2011: 18). Bu bakımdan bankacılık sektöründe de teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme işlem maliyetini azaltmaktadır. ATM bankacılık sistemleri, bankacılıkla ilgili işlemlerde işlem maliyetini azaltmakta ve ATM bankacılık sistemlerinin yaygın kullanımı arttıkça bankalar üzerindeki iş yükü azalmaktadır. (Kaya ve Arslan, 2016: 427). Dolayısıyla bankaların çeşitli nitelikteki işlemlerin gerçekleştirilebilmesi için katlanmış oldukları işlem maliyeti, ATM bankacılık sistemi ile gerçekleştirilebilen işlemler sayesinde azalmaktadır. Ayrıca banka müşterileri açısından ise gerçekleştirilmek istenen bankacılık işlemleri bulunan yere en yakın ATM bankacılık sistemi şubelerinden gerçekleştirilerek hız ve zaman kazanılabilmektedir. Buna ek olarak banka şubesine gitmek için harcanacak olan zamanın fırsat maliyeti ilave zaman olarak müşterilere geri dönecektir. Bu bakımdan ATM bankacılık sistemi kullanımının banka açısından işlem maliyetini azaltmasının yanında banka müşterileri açısından da zaman bakımından tasarruf sağlayacaktır.

Bankalar ATM bankacılık sistemi yoluyla verdiği hizmetleri kendi ATM cihazlarından gerçekleştirebildiği gibi artık günümüzde ortak ATM kullanımı ile herhangi bir banka ATM'sinden de belirli ücret karşılığında (bazı anlaşmalı kamu bankalarında ücretsiz olabilmektedir) bankacılık işlemleri gerçekleştirilebilmektedir. Bu uygulamanın bankaların işlem maliyetini azaltmaya yönelik olduğu belirtilebilir. Böylelikle bankalar işlem maliyetlerini azaltmış olmaktadır. Bankalar bu şekilde kendi ATM'leri üzerinden diğer banka müşterilerine de hizmet sunma imkanına sahip olmaktadır. Bu uygulama Türkiye'de *Altın Nokta* olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca ATM kurulumu banka açısından bir yatırım harcamasıdır. Bununla birlikte cihazın alınması, kurulumu, banka kartlarının basımı, bankayla iletişimi sağlayan telekomünikasyon hatlarının kirası, bakım ve onarım gibi ek giderleri de mevcuttur (Kaya, 2013: 489-490). Türkiye'de, bankaların ortak ATM uygulaması ile maliyetlerinin azalacağı belirtilebilir. Bununla birlikte yerli ATM kullanımına yönelik altyapının da güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.³ Bankaların ortak ATM bankacılık sistemini kullanmasıyla belirtilen ATM kurulum ve bakım maliyetleri de azaltılmış olmaktadır.

4. Türk Bankacılık Sektöründe ATM Bankacılık Sistemine İlişkin Regülasyonlar

Bankalar, ticari işletmeler olarak faaliyette bulduklarından asıl amaçları kar elde etmektir. Ancak, bankaların kar elde etme amaçlarının yanında yürütmekte oldukları faaliyetleri açısından da kamu hizmeti sağlama amacı doğrultusunda hareket ettiği söylenebilir. Dolayısıyla kamu faydasının sağlanması doğrultusunda kredi sisteminin etkin şekilde çalışması, banka müşterilerinin hak ve menfaatlerinin korunması için

finansal gelişmenin sağlanması gibi düzenlemeler gerekli olmaktadır. Bu düzenlemelere bankacılık kanunları, bankacılık faaliyetlerinin yürütülmesi ve banka hizmet sunumlarının kapsamının genişletilmesi gibi örnekler verilebilir (Spong, 2000). Bu bakımdan bankacılık regülasyonlarına ilişkin faaliyetlerin çok yönlü bir kapsama sahip olduğunu söylemek mümkündür. Sarısoy (2010: 285), regülasyonların asıl amacının toplumsal refah çerçevesinde sunulan mal ve hizmetlerin olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla ATM bankacılık sisteminin regülasyon faaliyetlerine ilişkin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yürütülen düzenlemeler kamu yararını gözetme amacı taşımaktadır. Özellikle teknolojik imkanların gelişmesiyle birlikte bankacılık sektöründe banka müşterilerine yönelik birçok kolaylık sağlanmış ve bu yönde düzenlemelere önem verilmiştir. Bu düzenlemeler arasında, kişilerin banka hesaplarından otomatik ödemelerin yapılabilmesi, mobil ve internet bankacılığı hizmetleri gibi birçok uygulama geliştirilmiştir. Bunların yanı sıra ATM bankacılık sistemlerinin kullanımının yaygınlaştırılması amacıyla ATM'lerin para yatırma ve para çekme dışında işlem çeşitliliği artırılmıştır. Türkiye'de ATM bankacılık sistemine ilişkin çeşitli düzenlemeler BDDK tarafından yapılmaktadır. Bu kapsamda bankacılık sektörünün geliştirilmesi amacıyla ATM bankacılık sistemine ilişkin hizmetler, müşterilerin optimal düzeyde faydalanabilmesi ve bankaların da daha az maliyetlerle işlemlerini gerçekleştirebilmesi için geliştirilmektedir. Bu amaçla BDDK tarafından 26643 Sayılı *Bankalarda Bilgi Sistemleri ve Yönetiminde Esas Alınacak İkelere İlişkin Tebligat*'ın 32. maddesi ile ATM bankacılık sistemlerinin güvenliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca ATM cihazlarının hırsızlık, sahtekarlık gibi tehditlere yönelik saldırıların azaltılması yönünde bankaların önlem alması gerektiği belirtilmiştir. Buna ek olarak ATM kullanımında müşterilerin

³ <http://www.bik.gov.tr/ortak-atm-kullanim-ucretleri-sinirlendirelacak/> (e.t. 05/05/2018)

kimliğinin korunması, ATM makinasına kamera konulması ve ATM kullanımına ilişkin şifre uygulamasına yönelik ATM bankacılık sistemlerine ilişkin güvenlik önlemleri bankalar tarafından kontrol edilmelidir. ATM bankacılık sistemlerinin regüle edilmesine yönelik bir başka BDDK Tebliği ise 29043 Sayılı Ödeme Kuruluşları ve Elektronik Para Kuruluşlarının Bilgi Sistemlerinin Yönetimine ve Denetimine İlişkin Tebliğ'dir. Buna göre ATM bankacılık sisteminin kullanımına ilişkin yönetim ve denetim düzenlemelerine yer verilmiştir.

BDDK tarafından 29746 Sayılı *Bankacılık Hizmetlerinin Erişilebilirliğine Dair Yönetmelik* ile ATM bankacılık sistemi kullanımının toplumun her kesimi tarafından kullanımının yaygınlaştırılması için engelli banka müşterileri ile görme engelli banka müşterileri için de fonksiyonları artırılmıştır. Bu kapsamda ATM'ye erişimin tekerlekli sandalye kullanan vatandaşların rahatça kullanımının sağlanması için uygun yükseklikte olması, uygun manevra alanı bulunması gibi özelliklere yer verilmektedir. Bankalar bu düzenleme ile her 100 ATM'den en az ikisinin engelli kullanımına uygun olmasını sağlamalıdır. Görme engelli müşterilere yönelik ATM'ler ise kullanıcının mahremiyeti de göz önünde bulundurularak yeterli sesli uyarı sistemine ve kabartmalı tuşlara sahip olmalıdır. Ayrıca Yönetmelikte sağlıklı müşterilerin kullanımı için de ATM ekranının kaliteli olması, kontrol tuşlarının telefon standardına uygun şekilde konumlandırılması ve kişisel bilgilerin gizliliğinin sağlanması gibi düzenlemeler de yer almaktadır

ATM bankacılık sistemine ilişkin olarak ortak ATM hizmeti sunulması da BDDK tarafından gerçekleştirilen düzenlemeleri kapsamaktadır. Bu kapsamda müşterisi olunan bankanın ATM'sinin olmaması durumunda, müşteriler ortak ATM uygulamasıyla işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Fakat ortak ATM'lerde gerçekleştirilebilecek işlemler müşterilerin kendi banka ATM'sinde

gerçekleştirebileceği işlemlere göre daha sınırlıdır. Bununla ilgili olarak BDDK 2009 yılında bir basın açıklaması ile ortak ATM kullanımının ücretlendirilmesine ilişkin bankaların internet sitelerinde müşterilerini bilgilendirmesi gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte BDDK 31061 Sayılı *Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik* kapsamında 03.10.2014 tarihinde değişiklik yapılmıştır. Buna göre yurt içinde bulunan diğer banka ATM'lerinden gerçekleştirilen işlemlerden alınacak ücret, diğer kuruluşa işlem karşılığı olarak ödenen tutar ile bu tutarın azami yüzde 15'ine kadar belirlenecek tutar toplamını aşmayacak şekilde müşteri ile kuruluş arasında düzenlenecek olan sözleşme ile belirleneceği ya da işlem gerçekleştirilirken tüketicinin rızası alınarak tahsil edileceği belirtilmiştir.

ATM bankacılık sisteminin kullanımına ilişkin güvenliğin sağlanması da BDDK'nın önemle üzerinde durduğu hususlar arasındadır. Bununla ilgili olarak BDDK, TBB (Türkiye Bankalar Birliği) ve MASAK (Mali Suçları Araştırma Kurulu)'nun ele aldığı konulardan biri ATM bankacılık sisteminin kullanımıyla ilgili olarak şüpheli işlemlerin ele alınmasıdır. Bu kapsamda gün içerisinde ATM'de gerçekleştirilen işlem sayısı, risk grubunda bulunan ATM işlemlerinin izlenmesi, ATM'lerin izin verdiği maksimum tutarda sık sık işlem yapılması gibi faaliyetlerin izleneceği belirtilmiştir.⁴ ATM bankacılık sisteminin Türkiye'de kullanımına başladığı dönemlerde aynı bankanın başka bir şubesinden para çekebilmek mümkün değildi ancak ATM bankacılık sistemine ilişkin uygulamaların geliştirilmesiyle birlikte banka müşterileri banka ATM'lerinin bulunduğu her yerden bankacılık işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Görüldüğü üzere ATM bankacılık sistemlerinin

⁴ <http://www.bik.gov.tr/atm-ve-cebe-havale-islemlerine-sinirlama/> (e.t. 05/05/2018)

kullanımının yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için Türkiye’de çeşitli şekillerde düzenlemeler gerçekleştirilmektedir. Böylelikle ATM bankacılık sistemlerinin kullanımı Türkiye’nin dört bir yanında hızlı bir şekilde gelişerek yaygınlaşmakta ve banka müşterileri tarafından da kabul görmektedir. BDDK tarafından gerçekleştirilen ATM bankacılık sistemiyle ilgili regülasyon faaliyetlerine bakıldığında ön plana çıkan düzenlemelerin ana temaları şu şekilde belirtilebilir:

- *Güvenlik*: Hırsızlık ve sahtekarlık gibi işlemlere ilişkin alınması gereken önlemler
- *Yönetim ve denetim*: ATM bankacılık sistemine ilişkin genel yönetim ve denetim faaliyetlerinin düzenlenmesi
- *Ulaşılabilirlik*: Banka müşterileri açısından kullanım kolaylığı sağlanması ve kullanıcılar açısından en uygun şekilde ATM bankacılık sistemlerine erişebilme
- *İşlem maliyeti*: ATM bankacılık sistemi kapsamında gerçekleştirilen işlemlere ilişkin işlem ücreti miktarının sınırlandırılması

Sonuç

Regülasyon, kamusal yarar sağlamak amacıyla piyasaların etkin ve verimli şekilde sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Bankacılık sektörünün etkili ve verimli çalışmasının sağlanabilmesi için bankacılık alanında çeşitli regülasyon faaliyetleri gerekli olmaktadır. Çünkü finansal sektörün en önemli ayağını bankacılık faaliyetleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla güven ortamının oluşması, rekabet ortamının düzenlenmesi ve piyasa zararlarının minimum düzeye indirilmesi vb. gibi amaçlar doğrultusunda bankacılık piyasasında regülasyon uygulamaları gerekli görülmektedir. Belirtilen amaçların yanında gelişen finansal sektör için çeşitli nitelikte teknolojik uygulamalar da bankacılık regülasyonu

kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bu bakımdan bankacılık sektöründe ATM bankacılık sistemi kullanımı da önemli bir düzenleme olarak görülebilmektedir. Bankacılık sektöründe, ATM bankacılık sistemi kullanımının yaygınlaşması bankalar açısından işlem maliyetinin azalması ve müşteriler açısından fırsat maliyetlerinin oluşması bakımından önemli bir teknolojik gelişmeyi içermektedir. Bu yönüyle ATM bankacılık sistemi bankalar açısından şubelerin iş yükünde azalma, işlemlerin daha hızlı gerçekleştirilmesi, işlem maliyetinin azalması gibi çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca Koronavirüs pandemi sürecinde de bankacılık işlemlerinin ATM bankacılık sistemi kullanılarak QR kod ya da şifresiz şekilde gerçekleştirilmesi kullanıcılar açısından kolaylık sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında Türkiye’de ATM bankacılık sistemi kullanımında 1980’li yıllardan itibaren artış yaşandığı ve bu duruma paralel olarak ATM başına düşen ortalama nüfus oranının da azaldığı belirtilebilir. Bununla ilgili olarak ATM kullanımının önemli bir aracı olan banka kartlarının kullanım sayısında da artış olduğu belirtilebilir. Türkiye’de ATM bankacılık sisteminin yaygın kullanımı neticesinde bir takım düzenlemeler de Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından gerekli görülmüştür. Bu çalışma kapsamında ATM bankacılık sistemine ilişkin mevzuatta yer alan düzenlemeler incelenmiştir. Gerçekleştirilen düzenlemelerin bankacılık piyasasını düzenleme ve banka müşterilerinin haklarının korunmasına yönelik olduğu belirtilebilir. Bu doğrultuda ATM bankacılık sistemine ilişkin regülasyon faaliyetlerinin güvenlik, yönetim ve denetim, ulaşılabilirlik ile işlem maliyeti gibi temel başlıklar altında düzenlendiği ifade edilebilir. Bu bakımdan gelecek dönemde de ATM bankacılık sektörüne ilişkin düzenlemelerin teknolojinin de gelişmesiyle birlikte devam edeceği belirtilebilir.

Kaynakça

- Aksoy, T. (1997). *Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye'de Uluslararası Bankacılık, Tisamat Basım* (1. Baskı). Ankara.
- Asrat, M. (2017). *Factors Affecting Customers' Intention to Adopt ATM Banking System in Ethiopia*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), St.Mary's University: Ethiopia.
- Bankalar Arası Kart Merkezi, <https://bkm.com.tr/pos-atm-kart-sayilari/> (erişim tarihi, 08/10/20).
- BDDK, Bankalarda Bilgi Sistemleri ve Yönetiminde Esas Alınacak İlkelerle İlişkin Tebliğat. R.G.T. 14.09.2007, R.G.S. 26643.
- BDDK, Ödeme Kuruluşları ve Elektronik Para Kuruluşlarının Bilgi Sistemlerinin Yönetimine ve Denetimine İlişkin Tebliğ. R.G.T. 27.06.2014, R.G.S. 29043.
- BDDK, Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. R.G.T. 03.10.2014, R.G.S. 29138.
- BDDK, Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler (2011). Sayı 6
- BDDK, Bankacılık Hizmetlerinin Erişilebilirliğine Dair Yönetmelik R.G.T. 18.06.2016, R.G.S. 29746.
- Biber, A. E. (2010). "İktisadi Büyümede Kurumsal Faktörler ve Kurumsal Değişim", *Akademik Bakış Dergisi*. 19, 1-24.
- Gündoğdu, A. (2017). "Bankacılık Sisteminin Regülasyonu ve Kamu Yararı Etkisi", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 13 (1) 63-87.
- Humphrey, D. B. (1994). "Delivering Deposit Services: ATMs Versus Branches", *Federal Reserve Bank of Richmond Economic Quarterly*, 80. 59-81.
- İliman T. ve Tekeli R. (2016). "Türkiye'de Düzenleyici Ve Denetleyici Kuruluşlar: İdari Para Cezalarının Hukuksal Zeminlerinin Değerlendirilmesi", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1) 23-36.
- Karadal, H., Yücekaya, P. ve Saygın, M. (2014). "İşlem Maliyeti Yaklaşımı İle Dış Kaynak Kullanımı Arasındaki İlişkinin Ankara İlinde Faaliyet Gösteren Yabancı Dil Kurslarında İncelenmesi", *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 6(2), 25-37.
- Karamustafa, K. ve Yıldırım, M. (2007). "Tüketicilerin Bireysel Banka Tercihine İlişkin Kayseri İlinde Yapılan Bir Araştırma", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 56-92.
- Kaya, F. (2013). *Bankacılık Giriş ve İşlemleri*, Beta Yayıncılık. (2. Baskı). İstanbul.
- Kaya, F. ve Arslan, T. Y. (2016). "İnternet Bankacılığında Müşterilerin Banka Tercihlerine Etki Eden Faktörler: Bolu İlinde Kamu Çalışanları Üzerine Bir Araştırma", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 8(15), 423-449.
- Kirmanoğlu, H. (2017). *Kamu Ekonomisi Analizi*, Beta Yayınları. 6. Baskı
- Korkmaz, S. ve Gövdeli Y. E. (2012). "Türk Bankacılığında Alternatif Dağıtım Kanalları ve Ürünleri ile Bunların Gelişiminde ve Pazarlanmasında Eğitimin Önemi", *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 1-12.
- Korkmaz, M., Yücel, A. S., Germir, H. N., Gümüş, S., Aytaç, A. ve Karta, N. (2015). "Türk Bankacılık Sektöründe ATM Sorunları ve Müşteri Memnuniyet Algısının Uygulamalı Bir Örneği", *Uluslararası Hakemli Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, 4, 113-140.
- Meydan, C. H. (2011). "Kaynak Bağımlılığı, İşlem Maliyetleri, Örgütsel Ağ ve Yeni-Kurumsal Kuram ile Örgütlerin İttifak Oluşturma Sebepleri Üzerine Bir İnceleme", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9(2), 17-40.
- Oğuz, F. (2011). *Devlet ve Piyasa Regülasyon Ekonomisine Giriş*, Seçkin Yayıncılık. 1. Baskı, Ankara.
- Petek, A. (2002). "Regülasyon Politikaları Açısından Türkiye'de Bankacılık Sisteminin Analizi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7.
- Rizwan, M. S., Moinuddin, M., L'Huillier, B. ve Ashraf, D. (2017). "Does A One-Size-Fits-All Approach To Financial Regulations Alleviate Default Risk? The Case Of Dual Banking Systems", *Journal of Regulatory Economics*, 1-38.
- Sarı, C. (2019). *Bir Ödeme Sistemi Olarak ATM'lerin Maliyet Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Sansoy, S. (2010). "Düzenleyici Devlet ve Regülasyon Uygulamalarının Etkinliği Üzerine Tartışmalar" *Maliye Dergisi*, 159 278-298.
- Spong, K. (2000). *Banking Regulation: Its Purposes, Implementation And Effects*, (5. Edition) Division Of Supervision And Risk Management Federal Reserve Bank Of Kansas City Press.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2011). *Dünyada ve Türkiye'de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim*, Ankara, Mart.
- www.tuik.gov.tr
- www.tbb.org.tr
- <http://www.bik.gov.tr/atm-ve-cebe-havale-islemlerine-sinirlama/>
- <http://www.bik.gov.tr/ortak-atm-kullanim-ucretleri-sinirlanirilacak/>
- <https://bkm.com.tr/raporlar-ve-yayinlar/donemsel-bilgiler/>
- <https://bkm.com.tr>

Şehmus YARDIMCI*

* Sözcümelî Gümrük Muhafaza Memuru, sehmsyardimci@anadolu.edu.tr

Türkiye'nin Irak ile Dış Ticaretinde Temassız İhracatın Etkileri: Habur Sınır Kapısı Bağlamında Bir Analiz

Özet

Bu çalışmanın amacı, Covid-19 salgınının küresel çapta yarattığı etkiyle ülkelerin sınırlarını kapatmak zorunda oldukları bir dönemde T.C. Ticaret Bakanlığı'na bağlı Habur sınır kapısında alınan tedbirler kapsamında, ekonomik/ticari anlamda önemli bir yer tutan ihracat işlemlerinin devamını sağlamaya yönelik olarak geliştirilen "temassız ihracat sistemi" hakkında bilgi vermektir. Araştırma, durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma veri elde etme tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme ve odak grup teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın katılımcıları Habur gümrük kapısında temassız ihracat sisteminin uygulanmasını sağlayan katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcılar, amaçlı olarak seçilmiştir. Odak grup görüşmesinde 7 kişi, bireysel görüşmelerde ise 7 kişi olmak üzere toplam 14 katılımcıya ulaşılmıştır. Çalışma sonucunda, tedarik zincirindeki etkileşimin kesilmeden ticaretin devam ettirilebilmesi katılımcılarca olumlu bulunmuştur. Temassız ihracat yoluyla üretimde süreklilik sağlanmış, ihraç edilen ürün üzerinden elde edilen kârlılık olumlu yönde etkilenmiş ve ülkemize rekabet avantajı sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Temassız İhracat, Dış Ticaret, Habur Gümrük Kapısı

JEL Sınıflama Kodları:

The Effect of Contactless Export System on Turkey's External Trade With Irak: Analysis in Relation With Habur Boarder Gate

Abstract

The objective of this study is to give information about, the precautions taken at Habur boarder gate under Ministry of Trade Turkey to insure the smooth flow of export processes, which holds important place economical/commercial wise, through developing "contactless export system" in a period where countries are forced to close their borders due to the impact Covid-19 pandemic made globally. The research is designed to be a situational study. Form qualitative research data gathering methods, interview and focused group techniques has been used. The participants of the study are composed of individuals at Habur boarder gate who facilitate contactless export system application. The participants are selected purposefully. Under Focused group 7 person and under individual interview 7 person, totally 14 participants, has been reached. At the end of the study, enabling to pursue trade without interrupting the interactions in the supply chain has been found positive by participants. With contactless export, production sustainability has been realized, profits gained from exported items has been affected positively and competitive advantage to our country has been attained.

Keywords: Contactless Export, External Trade, Habur Customs Gate

JEL Codes:

1. Giriş

Küresel ekonomide birçok öngörülemeden risklerle karşılaşmaktadır. Kriz olarak ifade edilebilecek bu riskler dönemsel olarak ya da yıllara yayılarak ülkelerin dış ticaretlerini derinden etkilemektedir. 2019 yılının sonlarında Çin'de ortaya çıkan Covid-19 (koronavirüs) salgınından dolayı dünya ticareti de olumsuz etkilenmiştir. Dış ticaret açısından olumsuz etkiler incelendiğinde; ihracat ve tedarik zincirindeki aksamaları bu denli olumsuz etkileyen başka bir krizin akıllara gelmesi zordur. Covid-19; üretim, tedarik, pazarlama gibi işletme fonksiyonlarını aksatmakta, bazen de durma noktasına getirmektedir.

Bu çalışmada, Covid-19'la birlikte uygulamaya sokulan temassız ihracat sisteminin Türkiye'nin Irak ile dış ticaretindeki etkileri, Habur sınır kapısı örneğinden hareketle açıklanmaktadır. Bu çalışmayla birlikte uygulama konulan sistemin etkileri ortaya çıkarılacaktır. Araştırmada, dış ticaretin ihracat tarafı üzerinde durulmakta ve bu sürecin devamı için geliştirilen temassız ihracat sisteminin Habur sınır kapısı bağlamındaki etkileri detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Araştırma durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Görüşme yapılan katılımcılar uygulanan sistemi hem ülke ekonomisi açısından hem de ticaret açısından olumlu bulmuşlardır. Ayrıca resmi kurumlardan elde edilen istatistikî veriler de bu sistemin olumlu etkilerini desteklemektedir.

Ülkelerarası ulaşım ve dış ticaret, pandeminin etkisiyle önce sınırlandırılmış, ilerleyen dönemde ise tamamen yasaklanmıştır. Türkiye, birçok ülkenin dış ticaretini durdurmak zorunda kaldığı böylesi bir dönemde uygulamaya koyduğu temassız ihracat sistemiyle özellikle ihracatta rekabet avantajı elde ederek dış ticaretteki dinamizmini canlı tutabilmiştir.

Dış ticaretin devamı, karşılıklı ticaret ilişkisi içerisinde olan ülkelerde temel ihtiyaçlara duyulan gereksinimin karşılanması adına önem arz etmektedir. Öte taraftan, ihracatın, bir ülke

ekonomisine büyüme, istihdam ve üretimde olumlu etkileri de olduğu unutulmamalıdır. İhracat bir değer artışı olarak düşünülürse, bu değerler arasında büyüme, istihdam ve üretim gösterilebilir. Bu durumu destekleyen nedenler 4 görüşte toplanmıştır. Birinci görüşte, ihracat, istihdam ve üretim artışını sağlar. İkinci görüşte, ihracat yapan ülkeye döviz girdileri sağlayıp ithal edilecek sermaye malları için kaynak rolü üstlenir. Üçüncü görüşte, ihracat pazarlarındaki artış, üretimde teknik hızlanma seviyesine çıkılmasını sağlar. Son görüş ise ihracat ve büyüme arasındaki ilişkinin diğer görüşler çerçevesinde güçlü kanıtlar oluşturduğu yönündedir (Ramos, 2001:613-614).

Araştırılan konunun güncel olması sebebiyle çalışmanın bazı kısıtları da olmuştur. Alan yazın araştırmalarında yeterli kaynak olmadığından dolayı bu kısıt, konuyla yakından ilişkili ihracat ve dış ticaret gibi çalışma konularına da yer verilerek aşılması çalışılmıştır.

2. Literatür Taraması

İhracatın arttırılması ve dış pazarlarda ticaretin iyi yönetilmesi ülkeler için fırsatlar barındırmaktadır. Bir ülkenin sahip olduğu mal, hizmet veya doğal kaynağın, diğer bir ülkenin ise talep ettiği bir döngü, ticaret ağlarının güçlenmesini sağlamaktadır. Bu şekilde ölçek ekonomilerinin üretimdeki olumlu katkısı da ortaya çıkacaktır (Aras, 2019:5)

Uzun (2021) Covid-19 öncesi ve sonrasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi gümrüklerinden yapılan ihracat ve ithalat verilerindeki değişimleri karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Bu bağlamda Habur sınır kapısı üzerinden gerçekleştirilen ihracat, 2019 yılının ilk 6 aylık verileri dikkate alındığında 2020 yılının ilk 6 ayında %14,7 arttığı ortaya çıkmıştır.

Tekoğlu (2020) Covid-19 salgınından dolayı Türkiye'nin dış ticaret yönetimini McConnell'in çalışmasında önerdiği kriterler çerçevesinde incelemiştir. Türkiye'nin kriz yönetiminde başarılı olup olmadığı dış ticaretteki performansına göre

belirlenmeye çalışılmıştır. Buna ilişkin olarak medya raporları, hukuk düzenlemeleri, siyaset yorumları, acil durum planları ve en iyi uygulama belgeleri içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Adıgüzel (2020) Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisine etkilerini makroekonomik açıdan incelemiştir. Çalışmada üretim, istihdam, işletme gelirleri, ihracat gibi konular üzerinde durulmuştur. Araştırma sonucunda pandeminin birçok alanda durgunluğa sebep olduğu, GSYH'de pandeminin süresine bağlı olarak 400-675 milyar TL kayıp oluşturacağı öngörülmüştür.

Küresel salgının kendisini en belirgin bir şekilde göstereceği sektörlerin başında, tedarik zinciri ile imalat sanayi gelmektedir. Bu zamanlarda işletmelerin, arz edenlerin ve ulaşım bağlantılarının kullanılamaması tedarik zincirinde çok büyük olumsuzlar doğurmaktadır. Ortaya çıkan ürün tedarik ile teslimat sorunları beraberinde gelir ve hizmet seviyesinde de dalgalanmalara yol açmaktadır. Bu durum, performans düşüklüğüne neden olmaktadır (Ivanov, 2020:2)

Ekonomik veya ticari alanda yapılmış birçok çalışmada ihracatın var olan önemi bilinmektedir. Literatüre bakıldığında pandemi dönemindeki çalışmalarda gerek istatistiki verilerin, karşılaştırılması gerekse makroekonomik analizlerin yapılması kendilerinden sonraki araştırmalar için zengin bir veri kaynağı oluşturmuştur. Genel itibariyle pandemiden dolayı birçok alanda olumsuz etkinin yaşandığı görülmektedir. Pandeminin ne zaman biteceği bilinmemektedir. Dolayısıyla salgının olumsuz etkileri, incelenen çalışmalardan yol çıkılarak birçok alanda uzun vadeli planlama yapılmasının önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

3. Türkiye ve Irak Arasında Dış Ticaretin Önemi

Türkiye ve Irak birbirine komşu olan ülkelerdir. Bu durum siyasi, ekonomik, ticari ve kültürel anlamda ülkeler arası alışverişi geliştirmektedir. Türkiye ile

Irak arasındaki ilişki zinciri daima bir çizgide sabit kalmamıştır. Ülkeler arası ilişkilerde iniş ve çıkışlar ekonomik seviyeyi de etkilemiştir. Ortaya çıkan anlaşmazlıkların kısa süreler içinde çözülmesi için gayret gösterilmiştir (Lak, 2015:50).

Bir ülke için üretim ne kadar önemli ise pazarlama ve ihracat da o kadar önem arz etmektedir. Üretim fazlası mal ve hizmetlerin işletmelere ve ülke ekonomilerine faydası ihracat ile mümkündür. Küreselleşme ile birlikte doğan fırsatlardan yararlanma ve dış pazarlara açılma isteği de ihracat ile gerçekleştirilmektedir. Arz ve talep dengesi için ülkeler arası ticaret birbirlerine bağımlı bir şekilde devam eder.

Irak pazarındaki avantajlarımızdan bazıları şunlardır;

1. Coğrafi yakınlık (ucuz nakliye),
2. Türk mallarının kalitesi,
3. Türk firmalarına ve ülkeye duyulan güven,
4. Irak'ta bulunan Türk bankaları (Vakıfbank, İş bankası, Ziraat bankası, Al-Baraka),
5. Türkiye-Irak uçak seferleri,
6. Kültürel yakınlık (ASO, [Adana Sanayi Odası] 2018).

Güneydoğu Anadolu bölgesi başta olmak üzere Türkiye'nin diğer bölgelerinden Irak'a önemli ticaret akışımız mevcuttur. Türkiye'nin sınır komşusu olan Irak ile ticaretin başlangıcı petrol ithali başlamıştır. Irak, petrol ihraç eden ülke konumundadır. Petrol, Irak ihracatında %98'lik payla ilk sıradadır. Türkiye, Çin, İran, BAE, Irak'ın en çok ithalat yaptığı ülkelerdir (ÜİB [Uludağ İhracatçı Birlikleri], 2019:4). Türkiye'den Irak'a ihracat ayağı işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi mallarından oluşmaktadır (Marangoz vd., 2010:165).

Tablo 1. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin İhracatında Öne Çıkan Ülkeler

ÜLKELER	2019 (Ocak)		2020 (Ocak)	
	DEĞER (milyon \$)	PAY (%)	DEĞER (milyon \$)	PAY (%)
Irak	166,1	24,1	178,2	25,0
Birleşik Devletler	55,1	8,0	73,4	10,3
Suudi Arabistan	31,3	4,5	31,1	4,4
Birleşik Krallık	30,5	4,4	27,0	3,8
İtalya	26,3	3,8	23,9	3,3

Kaynak: GAİB,2020 [Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birliği] verilerinden elde edilmiştir.

2020 ocak ayı kaydı ihracat bir önceki yıla göre %3,2 artmıştır. İhracatta ilk sıralamayı alan ürünler arasında kimyevi maddeler, buğday unu, bisküvi-pasta, hazır giyim ürünleri, kakaolu mamuller, irmik ve bulgur bulunmaktadır (GAİB, 2020).

Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birliği'nin yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere özellikle 2019 ve 2020 yıllarında belirtilen dönemlerde en fazla ihracat yaptıkları ülke Irak olmuştur.

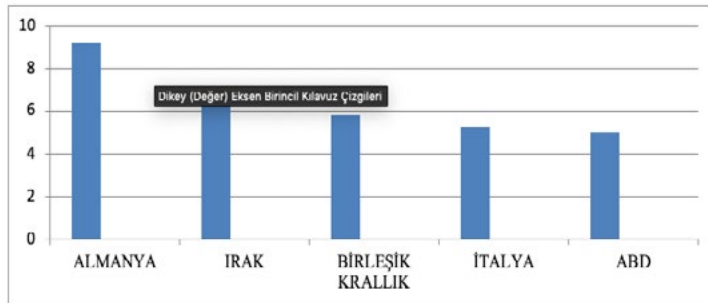
Irak ülkesiyle yapılan ihracatın diğer ülkelere göre daha fazla olmasının sebebi Türkiye ile Irak ülkelerinin birbirine sınırsal anlamda yakın olmasının yanı sıra Türk-İrak sanayicileri Derneği Başkanı Nevaf Kılıç tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

Irak'taki alışveriş merkezlerinde yüzde 90 oranında Türk markalarının olduğunu, bu markaların tercih edildiğini, Irak'ın birçok ihtiyacını Türkiye'den karşıladığını belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2021).

2018 yılı Türkiye'nin Irak'a ihraç ettiği ürünler genel olarak; mücevherat, buğday unu, tavuk eti, yumurta, bisküvi, mobilya, demir-çelik, baklagiller, giyim, turuncgiller, ayçiçeği yağı olmuştur. Aynı yıl içerisindeki ithalat ürünleri ise, petrol, altın, hurda plastik, siğir derisi ve kâğıttır (Ticaret Bakanlığı, 2020).

2020 şubat ayı ihracat istatistiklerine bakıldığında da Irak'ın ilk 5'te yer aldığı görülmektedir.

Tablo 2. 2020 Şubat Ayı İhracatında İlk 5 Ülke (%)

Kaynak: TÜİK, 2020. [Türkiye İstatistik Kurumu] verilerinden elde edilmiştir.

Irak ile Türkiye arasındaki ticareti etkileyen önemli faktörlerden biri de sosyal ve diplomatik alanlarda olan iş birliği ile güvenidir. Karşılıklı ticaret ilişkisi güven duygusu ile de yakından ilgilidir.

Ticaret bakanlığı verilerine göre 2020 şubat ayında yapılan ihracat, geçen yılın aynı dönemine göre 14,3'ten 14,7 milyar dolara yükselmiştir. Artış oranı yüzde 2,3 olmuştur. Bu oran tüm zamanlardaki en yüksek şubat ayı ihracat değeridir. Şubat ayı itibarıyla en fazla ihracat yapılan ikinci ülke Irak'tır. Toplam ihracat rakamı ise 906 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2020 Şubat ayı verileri:2-5).

Ticaret bakanlığı mart ayı dış ticaret verilerine bakıldığında ise ihracat geçen yılın aynı dönemine göre düşüş göstermiştir. Bu oran yüzde 17,8 olarak gerçekleşmiştir. Rakamsal olarak 13,4 milyar dolara düşüş gerçekleşmiştir (Ticaret Bakanlığı, 2020:3). Irak ile olan şubat ayında yakalanan ihracat hacmi bir anda düşüş eğilimine geçmiştir. İhracat sırasında ikinci sırada yer alan Irak, mart ayında yedinci sıraya kadar gerilemiştir. Bunun en önemli sebebi pandemidir.

Türkiye'nin en fazla ihracat yaptığı dört ülke arasından 2014 yılında 6,9'luk pay ile ikinci sırada yer almaktadır (Bkz. Tablo:3). Bu tablo Irak ile olan ticaretin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3. En Fazla İhracat Yapılan 4 Ülke (% pay)

Ülke	2014	2015	2016	2017
Almanya	9,6	9,3	9,8	9,6
Irak	6,9	5,9	5,4	5,8
İngiltere	6,3	7,3	8,2	6,1
İtalya	4,5	4,8	5,3	5,4

Kaynak: TÜİK (2020) verilerinden elde edilmiştir.

Yıllar içerisindeki dalgalanmanın birçok sebebi olmakla birlikte temel sebepler arasında, özellikle 2015 yılından itibaren Irak içinde başlayan olumsuz

koşullar ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki terör olayları gösterilebilir (Beceren ve Koç, 2016:91)

Araştırılan konunun yeni olması sebebiyle gümrük içerisinde uygulanan temassız ihracat sisteminin işleyişi hakkında bilgi vermek gerekli görülmüştür. O yüzden çalışmada uygulanan sistem hakkındaki işleyişin nasıl olduğu hakkında bilginin verileceği bir bölüm oluşturulması uygun olacaktır.

4. Temassız İhracat Sisteminin İşleyişi

Koronavirüs salgınının Türkiye'de de görülmesi üzerine ilk başlarda ihracatın nasıl gerçekleşeceği hakkında soru işaretleri oluşmaya başlamıştır. Bu olumsuz durum kısa sürede Ticaret bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, UND [Uluslararası Nakliyeciler Derneği] ve GAİB'in çabaları sonucunda ortaya çıkan "temassız ihracat sistemi" sayesinde çözüme kavuşmuştur. Bu sistem, Türkiye'ye giriş tarafı ve Türkiye'den çıkış tarafı olmak üzere iki kısımda işlemektedir.

Türkiye'den çıkış tarafındaki işleyişin nasıl olduğuna bakıldığında öncelikle tırların gümrük sahasına alınmadan önce dezenfekte edildiği görülmektedir. Dezenfekte işlemi biten tırların belli bir düzen sırasında gümrük sahasına girişleri sağlanmaktadır. Gümrüklü alan içerisinde kayıt-tescil-kontrol işlemleri yapıldıktan sonra son çıkış noktası olan 2 numaralı kapıya doğru yönlendirilmektedirler. Tırlar son çıkış kapısına gelmeden önce 2 farklı yol izlerler. 1. yol, sadece şoför değişikliği olacak araçlar içindir. 2. yol ise sadece araç dorselerinin-konteynerlerin karşı gümrüğe gideceği yoldur. Genel hatlarıyla anlattığımız her iki yoldan araç geçişlerinin nasıl sağlandığına detaylı bakılacak olursa;

Birinci yoldan geçiş yapacak araçlar için alınan tedbirler ve işleyiş:

1. Araçların, ilk olarak son çıkış kapısından kayıtları (düşümleri) yapılır. Araçlar daha sonra tampon bölge olarak belirlenen alana

doğru ilerlemektedir. Tampon bölge Irak gümrüğü ile Türkiye gümrüğü arasında kalan yer olarak belirlenmiştir. Tampon bölgenin Türkiye gümrüğüne yakın olan tarafında bütün koruyucu önlemleri alan sağlık ekipleri, UND çalışanları, gümrük muhafaza memurları ile dezenfektörler bulunmaktadır.

2. Tampon bölgenin Irak gümrüğüne yakın olan tarafında ise şoförü hazır bulunmayan araçları Irak gümrüğünde belirlenmiş bir alana bırakan sabit şoförler bulunmaktadır. UND çalışanları, şoförü gelmemiş araçların Irak gümrüğünde kimlerin alacağını kayıt ve takibini yapar. Ayrıca dil bakımından yeterliliğe sahip oldukları için şoför değişimlerinde mesafe ve temas konusuna uyarılarda bulunarak iletişim bağlantılarının sağlanmasında aracı olmaktadır.
3. Gümrük muhafaza memurları tampon bölgede bulunanlar arasındaki düzenin sağlanmasında kilit rol oynamaktadır. Tır akışındaki sürekliliği sağlama, tampon bölgedeki temasın gerçekleşmemesi için alınan tedbirleri uygulama, gözlem-kayıt-takip ve koordinasyonu sağlama gibi önemli görevleri üstlenir.
4. Kaydı yapılan, şoförü hazır bulunan ve gerekli tedbirleri alınan bölgeye aracı getiren Türk şoför, kendi gümrüğüne geri dönmektedir. Bu esnada aracın dezenfeksiyonu yapılır ve araç Irak gümrüğüne doğru belirlenen şoförler vasıtasıyla götürülmektedir.
5. Birinci yoldan geçişlerde maddeler halinde sıralanan tedbirlerin hepsi sağlık ekiplerinin gözetiminde yapılmaktadır. Herhangi olumsuz bir durumda salgın riski taşımaması muhtemel kişilere ilk müdahale için, zaman kaybı olmaması adına gümrük içerisinde kurulan Sahra Hastanelerinde gözetim altında tutulmaktadır.

İkinci yoldan geçiş yapacak araçlar için alınan tedbirler ve işleyiş:

1. Birinci yoldan geçiş yapan araçlarda olduğu gibi ilk olarak sistemden kayıtları(düşümleri) yapılır. Araçlar çekici-dorse değişiminin yapılacağı alana gelir. Burada araç çekicileri ile dorseser birbirinden ayrılır. Çekicilerini dorsesinden ayıran tır şoförleri tampon bölgeden ayrılıp Türkiye gümrüğüne geri döner.
2. Belirlenen alanda bırakılan dorseseri almaya, Irak gümrüğünden gelen şoförler alır. Şoförü hazır bulunmayan araçlar için ise tır akışının engellenmemesi adına sabit çekiciler bulunmaktadır.

Bu çekiciler de tıpkı birinci yolda olduğu gibi Irak gümrüğünde belirlenmiş alanda dorseseri ilgili sahiplere teslim etmektedir. Bu döngünün işleyişinde herhangi bir sorunla karşılaşılması, Irak ile Türkiye gümrüğü arasındaki koordinasyonun güçlü olmasından kaynaklanmaktadır.

3. Gümrük muhafaza memurları, UND çalışanları, dezenfektörler ile sağlık ekipleri birinci yolda olduğu gibi çekici-dorse değişim yerinde de aynı görevleri üstlenmektedirler.

Türkiye'ye giriş tarafındaki işleyişin nasıl olduğuna bakıldığında çıkış tarafında aktif olarak çalışanların burada da gerekli önlemleri aldığı görülmektedir.

Giriş tarafında yapılan işlemlere kısaca göz atıldığında, Türkiye gümrük sahasına giriş yapacak tır şoförleri (Iraklı veya belirlenmiş sabit şoförler) Irak gümrüğüne doğru geri dönmektedir. Daha sonra ilk olarak aracın kabin içi de dahil olmak üzere her yeri dezenfekte edilir. Dezenfekte işlemi biten tır sahibi aracını gümrük içerisindeki görevlilerin gözetimi altında alır. Böylece araçlar, temastan önce alınan önlemler sayesinde yurda giriş yapmaktadır.

Irak gümrüğü tarafından belirlenmiş sabit çekiciler sadece dorse-konteyner değişim işlemi yapılan araçlarda Türkiye gümrüğünde belirlenmiş

alana dorseleri tekrar getirip geri dönmektedir. Olağanüstü bir dönemden geçilen bu salgın dönemlerinde Türkiye'nin Irak ile sınır bağlantısı bulunan Habur gümrük kapısının önemine ve ihracat potansiyeline değinmek yerinde olacaktır.

5. Habur Gümrük Kapısında Temassız İhracat

Habur sınır kapısı, Şırnak ili Silopi ilçesinde bulunan ve Irak'a açılan önemli sınır kapılarından biridir. Güneydoğu Anadolu'da faaliyet gösteren işletmelerin büyük bir bölümü bu kapıdan ihracatlarını gerçekleştirmektedir.

Tablo 4. Habur Gümrük Müdürlüğü Mart Ayı İlk Hafta Araç Çıkış Sayıları

Tarih	Sayı
01.03.2020	65
02.03.2020	120
03.03.2020	229
04.03.2020	287
05.03.2020	409
06.03.2020	482
07.03.2020	613

Kaynak: Habur Gümrük Müdürlüğü (2020) istatistiki verilerinden elde edilmiştir.

Yukarıda verilen Tablo, virüsten dolayı Habur sınır kapısının kapandığı ve temassız ihracat sisteminin devreye girdiği ilk haftanın istatistiki verileridir. Buna göre, araç çıkış sayıları günden güne artarak devam etmiştir. Bunun en önemli sebepleri, temassız ihracat sisteminin tüm kullanıcılar tarafından benimsenmeye başlanması, sistemin uygulanmasındaki özverili çalışma ve sistemin iyi planlanmış olmasıdır.

“Temassız ihracat, tüm dünyayı kasıp kavuran koronavirüsün, tüm ekonomileri felç etmesi, tüm ekonomileri olumsuz etkilemesi üzerine ihracatın kopması, ülkelerin kendi karantina önlemlerini

almasıdır. Bunun üzerine bizim ülkemizin de ihracatın devamlılığını sağlamak üzere almış olduğu bir önlem. Yaptığımız iş, adı da üzerinde teması engelleyerek etkileşimi en aza indirerek, ticaretin devam etmesi. Araç giriş ve çıkışlarının kontrollü bir şekilde sağlanmasına yönelik bir önlemdir. Burada iki şekilde yapıyoruz ülkemizde. Bir tanesi araçların komple gönderilmesi üzerine karşı taraftan şoförlerin ayarlanması ve bazı derneklerin UND dediğimiz ihracatçı derneklerinin kendi şoförlerini ayarlayarak aksaklığı yaşatmadan tır giriş ve çıkışların kontrolünü yapmasıdır. İkincisi ise araçların dorselerini göndermek ve çekicinin yurt dışına çıkarmadan temas sağlanmadan tekrardan yükün sadece konteyner kısmının gitmesi şeklinde yapılıyor bu süreç” (GM 4).

9 ile 31 Mart tarihleri arasında Habur gümrük kapısından günlük ortalama araç geçiş sayısı 779'dur. Gitgide artan geçiş sayısı 18 Nisan 2020 itibariyle günlük 1576'ya ulaşmıştır. Habur gümrük kapısı kapanmadan önceki şubat ayı günlük tır çıkış sayısı 1613 civarlarındaydı. Ulaşılan son geçiş sayıları ile olağan zamanlardaki geçiş sayısına yakın bir seviyeye ulaşılmıştır (Ticaret bakanlığı, 2020). Habur sınır kapısının kapandığı mart ayının ilk haftasından mayıs ayının 6. gününe kadar olan zaman dilimleri arasında toplam işlem gören araç sayısı 138.404 olmuştur (Habur Gümrük Müdürlüğü, 2020).

Habur gümrük kapısında kısa sürede tır giriş-çıkış sayılarının istenilen düzeye gelmiş olmasının altında yatan sebeplerden biri olarak temassız ihracat sistemi uygulamasının devreye girmesi olarak gösterilebilir. Sistemin; araç şoförleri, işletme sahipleri ve gümrük çalışanları tarafından hızlıca benimsenmesi ve oturtulması, gümrük işlemlerinin aksamadan devam etmesini kolaylaştırmıştır. Bu sirkülasyonun içinde bulunan kesimler de varlıklarını koruyup bu salgının olası etkilerini en aza indirme gayreti içerisinde bulunmuşlardır.

5.1. Habur Gümrük Kapısının Tedarik Zinciri Açısından Önemi

Tedarik zinciri; ham madde temin edip temin edilen bu ham maddeleri ara ve nihai mala çevirdikten sonra müşterilere ulaşabilmesini sağlayan, üretici ve dağıtıcılar arasındaki ağ ilişkisidir (Lee ve Billington, 1992:66). Tedarik zincirinin başka bir tanımında; tedarik edenler, lojistik hizmetlerini yerine getirenler, bir mal veya hizmet sürecindeki üreticiler, dağıtıcılar, perakendeciler arasındaki bilgi alışveriş döngüsüdür (Kopczak, 1997:227).

Tanımlardan yola çıkılarak tedarik zincirinin, bir mal veya hizmetin üretiminden müşterisine ulaşmasına kadar olan dinamik bir süreç olduğunu ifade edebiliriz. İşletmeler de bu bağlamda maliyetlerini düşürebilmek, müşteri memnuniyetini sağlamak ve stoklarını azaltmak için tedarik zinciri yönetimine önem vermektedirler (Açıkgöz ve Çağıl, 2019:450).

Tedarik zincirindeki akışı etkileyebilecek riskler ve belirsizlikler vardır. Bu belirsizlikler organizasyon dışı geliştiği zaman etki derecesi de büyük olabilmektedir. Covid-19 (koronavirüs) pandemisinin küresel anlamda yarattığı etki neticesinde tedarik zincirinde ağ kopma noktasına gelmiştir. Zincirin son aşamalarından olan talebi yerine getirme ve müşteriye ulaşma noktasındaki sorun, Habur gümrük kapısında uygulamaya konulan temassız ihracat sisteminin devreye girmesiyle çözüme kavuşmuştur. Habur gümrük kapısının bu konudaki önemi, bölgenin ticareti açısından önem arz etmektedir. Sistem sayesinde Irak ve Türkiye arasındaki arz-talep dengesinin sekteye uğraması engellenmiştir. Bu bağlamda Habur gümrük kapısında uygulamaya konulan temassız ihracat sisteminin işleyişindeki düzen ve titizlik sayesinde bu salgından özellikle Güneydoğu'daki işletmeler varlıklarını korumuş, ticaret sekteye uğramamış ve bu durumdan hem ihracatçılar hem de çalışanlar en az seviyede etkilenmiştir.

Pandemiden dolayı ülkeler arası ulaşım ve ticaret akışının bozulduğu bu dönemlerde rekabet avantajı fırsatları da doğmuştur. Bir ülkenin gereksinimlerini diğer ülkelerden daha önce karşılayabilme, işletmelerin ve uluslararası taşıma görevi yapanların kâr oranlarını arttırmıştır.

Ülkeler arası iş entegrasyonu ve iletişim süreçlerinin güçlü olması zaman açısından da büyük önem taşımaktadır. Tedarik zincirinde stratejik avantajı elinde bulunduran ülkeler bu anlamda büyük fayda sağlamaktadır.

6. Habur Gümrük Kapısı Özelinde Temassız İhracatın Etkilerinin Araştırılması

6.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, salgın dönemi içerisinde ihracatın devamı için Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, UND ve Güneydoğu Anadolu İhracatçılar Birliği'nin Habur gümrük kapısında koordineli bir şekilde yürüttükleri temassız ihracat sistemi hakkında bilgi vermektir. Geliştirilen sistem ile ihracat akışı kesilmemiş, olağan zamanlardaki akış düzeyine yaklaşmıştır. Dolayısıyla uygulanan sistem, işin uygulama kısmının ötesine geçerek işletmeleri, işçileri, üretimi olumlu anlamda etkilemiş ve ekonomi çarkının dönmesini sağlamıştır.

6.2. Araştırma Yöntemi

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması ile tasarlanmıştır. Durum çalışması, araştırmacının güncel bir sistem ya da gerçek bir yaşam konusunda görüşmeler, dokümanlar, raporlar ve görsel-ışitsel materyaller kullanarak detaylı bilgi toplayabildiği betimsel bir nitel yaklaşımdır (Creswell, 2013:97). Araştırmacı, yöntemin tanımına uygun olarak gerçek yaşamdan bir olay üzerinden çalışmayı yürütmüştür. Durumlar farklı biçimlerde karşımıza çıkabilir. Bunlara, bir grup, bir ortam örnek gösterilebilir. Durum çalışmasını etkileyen faktörlerin (ortam,

olaylar ve süreçler) birbiri üzerindeki etkileşimleri bütünsel olarak ele alınır. Değişim ve süreçler hakkında derinlemesine araştırmalar yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:73). Durum çalışması kimi kaynaklarda örnek olay çalışması olarak da adlandırılmaktadır. Bu tür kaynaklarda ise, emek-yoğun ilişkisi üzerinde durulur. Araştırılan örgüt hakkında süreçlerin anlaşılması, ayrıntılı ve faydalı bilgilere ulaşmada destekleyici olmaktadır. Belirli bir süre boyunca bilgi toplamak, meydana gelen değişiklikler hakkında ipuçları verir (Coşkun vd., 2015:311-312).

Niçin ve nasıl soruları bu yöntemin temel sorularını oluşturur. Bu çalışma, temassız ihracat sisteminin etkilerinin araştırılmasının yanında bu sisteme niçin geçildiği ve nasıl uygulandığı hakkında bilgi verme amacı da taşımaktadır.

Durum çalışmalarında çoklu veri kaynaklarına ulaşarak detaylı incelemeler yapılabilir. Buna yönelik araştırmacı, resmi istatistikî verilerden yararlanmış, görsel materyaller sunmuş, bireysel ve grup şeklinde görüşmeler gerçekleştirmiştir. Çalışmaya konu olan güncel sistem hakkında bütüncül analizler yaparak süreç hakkındaki değişimleri açıklamıştır.

6.3. Veri Toplama Aracı ve Çalışma Grubu

Çalışma, nitel araştırma tekniklerinde sıkça kullanılan görüşme ile yürütülmüştür (Yıldırım ve Şimşek, 2016:129). Görüşmeler, bireysel temas kurulmasını sağladığından konu ve amacın daha detaylı incelenmesini sağlar. Görüşme yapılan bireyin düşüncelerinden yola çıkılarak yeni fikirler ortaya çıkar (Coşkun vd., 2015:93-94,96). Yapılan tanımdan yola çıkılarak; görüşmenin, belli bir amaç için araştırılan konuyla ilişkisi olan kişilerin duygu, düşünce, deneyim, tutum ve algı düzeylerini belirlemek için yapılan sistematik bir bilimsel süreç olduğu söylenebilir.

Buna çalışmada 2 farklı görüşme tekniği kullanılmıştır. Bunlar, bireysel görüşme ve odak grup görüşmesi şeklinde tasarlanmıştır. Gerek

bireysel gerekse odak grup görüşmelerindeki katılımcılar, amaçlı olarak seçilmiştir. Bu durum, belli bir amaç doğrultusundaki katılımcıların çeşitliliğini artırarak, araştırma için zengin bir veri kaynağı oluşturmuştur. Bu nedenle maksimum çeşitlilik gösteren taraflara ulaşıp görüşme yapmak başka bir yöntemden daha zengin olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:119). Maksimum çeşitlilikle, taraflar arasındaki bağlantı ve farklı boyutlar da ortaya çıkabilmektedir.

Bireysel görüşmenin tercih edilme sebepleri arasında, Habur gümrük kapısının 7/24 esasına göre çalışması, çalışanların vardiyalı olarak işe gidip gelmesi ve aktif olarak zamanlarının çoğunu iş ortamında geçirmesi, görüşmeye dahil edilecek katılımcıların heterojen bir yapıya sahip olması (UND çalışanları, dezenfektörler, işletme sahipleri) olarak gösterilebilir. Araştırmacının bu çalışmayı sistem içerisindeki iş yoğunluğu arasında bulunması ve aktif olarak çalışması da bireysel görüşmenin yapılmasını tetikleyen başka bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sistemin uygulandığı saha içerisindeki toplam personel (gümrük muhafaza) sayısı, özel sebeplerden dolayı (hastalık, doğum izni, babalık izni, senelik izin vs.) değişmekle birlikte 100 ile 150 arasındadır. Konuyla ilgili çok sayıda katılımcı ile görüşme yapılması planlanmıştır. Fakat işlerin çok hassas bir şekilde yürütüldüğü bu yoğun iş ortamı ile tırların sürekli akış halinde olmasından dolayı sistem içerisinde görev alan her bir grubun belli sayıda katılımcısı ile görüşülmüştür (Bkz. Tablo:5).

Odak grup görüşmesinin tercih edilme sebebi, gümrük çalışanlarının grup şeklinde çalıştıktan sonra yine grup şeklinde dinlenmeye geçmesinden dolayıdır. Gümrük çalışanlarının grup şeklinde dinlenmeye geçtiği bir zaman diliminde odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca katılımcıların homojen bir yapıya sahip olması da bu görüşme yönteminin kullanılması için uygun bir ortam hazırlamıştır.

6.3.1. Bireysel Görüşme Soruları

UND çalışanları ile dezenfekte ekibine yönelik sorular:

1. Temassız ihracat sisteminin nasıl uygulandığı hakkında bilgi verebilir misiniz?
2. Bu konuda alınan önlemler var mıdır?
Önlemler var ise bunlar nelerdir?
3. Bu sistem fikri ortaya nasıl çıktı?
4. Bu sistem hakkında neler düşünüyorsunuz?
5. Eklemek istediğiniz başka şeyler var mı?

Şirket yöneticisine yönelik sorular:

1. Temassız ihracat sistemini nasıl buluyorsunuz?
2. Bu sistemi olumlu bir gelişme olarak görüyor musunuz?
3. Temassız ihracat sisteminin işletmeniz üzerinde faydası oldu mu?
4. Habur gümrük kapısında bu sistem uygulanmasaydı işletmeniz etkilenir miydi?

Tablo 5. Bireysel Görüşme Yapılan Katılımcılar

İsim	Görev
UND 1	Koordine
UND 2	Koordine
UND 3	Koordine
UND 4	Koordine
D 1	Dezenfekteci
D 2	Dezenfekteci
Ş 1	Şirket Yöneticisi

Odak grup görüşmesinde araştırmacı moderatör görevini üstlenmiştir. Araştırmacının 2 yıllık gümrük memuru olması ve bizzat sistemin içerisinde olması araştırılan konu hakkında derinlemesine incelenme imkânı sunmuştur.

Görüşme süreci başlamadan önce birtakım önlemler alınmıştır. Sosyal mesafe kuralı katılımcılar arasında uygulanmıştır. Dolayısıyla görüşme yapılacak ortam geniş bir yer olarak

belirlenmiştir. Sosyal mesafenin uygulanmasından dolayı bireyler arasındaki etkileşimin daha iyi yürütmesi ve uygun tartışma ortamının hazırlanması adına 7 kişilik bir katılımcı grubu oluşturulmuştur (Bkz. Tablo:6). Katılımcılar, gümrük içerisindeki çalışma sürecini iyi bilen, uygulayan ve konuyla ilişkili ilk elden veri alınabilecek kişiler olması sebebiyle araştırmanın zengin bir veri kaynağı haline gelmesinde büyük bir rol oynamıştır.

Tablo 6. Odak Grup Görüşmesi Yapılan Katılımcılar

İsim	Görev
GM 1	Gümrük Muhafaza M.
GM 2	Gümrük Muhafaza M.
GM 3	Gümrük Muhafaza M.
GM 4	Gümrük Muhafaza M.
GM 5	Gümrük Muhafaza M.
G M 6	Gümrük Muhafaza M.
G M 7	Gümrük Muhafaza M.

Odak grup görüşmesi, katılımcılara konu hakkında ön bilgi verme ve araştırmanın amacı ile ilgili bilgilendirme süreleriyle birlikte toplamda 1 saat 15 dakika sürmüştür. Görüşme ortamında, görüşmeler bittikten sonra veri analizinde kolaylık sağlayacak olan ses kayıt cihazı bulundurulmuş ve notlar tutulmuştur. Görüşmenin kayıt altına alınması da araştırılacak konu için derinlemesine inceleme fırsatı sunmaktadır. Ses kaydı alınamayan durumlarda not tutularak görüşmeler kayıt edilmelidir (Creswell, 2013:166). Gümrük kapısındaki işleyiş ve tır akışının yoğunluğundan dolayı ses kaydı alınamayan görüşmelerde detaylı bir şekilde notlar tutulmuştur. Bu da konuya ilişkin incelemenin derinlemesine araştırılmasında yardımcı olmuştur.

Katılımcılara önceden hazırlanmış 5 temel soru sorulmuştur. Fakat çalışma, yarı-yapılandırılmış sorularla yapılması planlandığından görüşme

süreci içerisinde de konuyla bağlantılı destekleyici sorularda yöneltilmiştir. Bu durum hem katılımcılar hem de araştırmacı için esnek ve rahat bir görüşme ortamı sağlamıştır. Araştırmacı yarı-yapılandırılmış sorularla hazırlanan görüşmelerde genel hatlarıyla hazırlanmış sorular sorar. Katılımcıların görüşme esnasındaki ilgi, deneyim ve bilgilerine göre farklı sorularla konudan sapmadan çalışmanın değişik boyutları ortaya çıkabilmektedir.(Coşkun vd., 2015:94). Görüşmeler, daha önceden hazırlanmış sorularla yürütülebileceği gibi, görüşme sürecinde de amaca uygun sorular yöneltilmektedir. Bu çerçevede araştırma yarı-yapılandırılmış bir şekilde hazırlanan soru formuyla yürütülmüştür. Böylelikle, görüşmenin gidişatına göre ek soru sormak mümkün hale gelmiştir.

6.3.2. Odak Grup Görüşmesi Soruları

1. Temassız ihracat sisteminin ne olduğundan bahsedebilir misiniz?
2. Bu sistem fikri neden ve nasıl ortaya çıktı?
3. Temassız ihracat sistemi nasıl uygulanmaktadır?
4. Bu konuda alınan önlemler nelerdir?
5. Bu sistemin makro ve mikro ekonomideki etkileri hakkında bilgi verebilir misiniz?

6.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle yorumlanmıştır. Bireysel ve odak grup görüşmeleri sırasında alınan ses kayıtları ile notlar deşifre edilerek çözümlenmiştir. Çalışma; görüşme yapılan katılımcılardan elde edilen veriler ışığında doğrudan alıntılar yapılarak tema ve kodlar oluşturulmuştur.

Betimsel analizde, görüşmecilerin alıntılarına sık sık yer verme, bulguları düzenleme ve yorumlama amacı güdüldü. Dolayısıyla elde edilen veriler, bu yol ile sistematik bir düzene konular. Araştırmacı da bu çerçevede açıklamalar yaparak betimleme

yapılan görüşler etrafında neden sonuç ilişkisini irdeler. Böylelikle birtakım sonuçlara ulaşılmış olur (Yıldırım ve Şimşek, 2016:239-240).

Tablo 7. Veri Analizinde Belirlenen Temalar ve Kodlar

Temalar	Kodlar
İhracatın ekonomiye faydaları	Üretim, gelir, iş
Tedarik zincirinin önemi ve bozulma riski	Domino etkisi
Fırsatlar	Rekabet avantajı
Duyarlılık ve Destek	Özverili çalışma
Hız ve kontrol	Sistemin uygulanabilirliği ve benimsenmesi
Önlemler	Tedbirli çalışma
Ekip çalışması	Koordineli işleyiş

7. İnanırcılık

Nitel araştırmalarda inanırcılık tanımı, geçerlik ve güvenilirlikle ilişkilendirilir (Lincoln ve Guba, 1985). Bu araştırma, alan yazında inanırcılık olarak tanımlanan kavrama gereklerine uygun olarak yürütülmüştür. Araştırmacının sistem içerisinde olması, yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmesi, derinlemesine incelemeyle bilgi toplaması ve araştırmayı doğal ortamında yürütmesi geçerliği oluşturmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:270). Temassız ihracat sistemi konulu çalışma da geçerlilik kavramına uygundur. Özellikle resmi istatistiklerden elde edilen veriler, 2 farklı teknikte yapılan görüşmeler ile inanırcılık kavramı desteklenmiştir. Ayrıca okuyucuların çalışma hakkındaki düşüncelerinin önünü açabilmek adına görüşmecilerin doğrudan alıntılarına sık sık yer verilmiştir.

Görüşmeler esnasında ses kaydı tutulmuş ve notlar alınmıştır. Bu da verilerin analizi kısmında araştırmacının çalışmayı daha bütüncül bir şekilde ele alıp derinlemesine inceleme fırsatı vermiştir.

8. Bulgular ve Yorumlar

8.1. İhracatın Ekonomiye Faydaları: Üretim, Gelir ve İş Açısından Değerlendirme

Temassız ihracat sistemi ile ihracat akışının devam ettiği ve salgın hastalığından önceki ortalama sayılara oldukça yaklaşıldığı hem araştırmaya katılan görüşmecilerin ifadeleri hem de resmi kaynaklardan alınan veriler doğrulamıştır. İhracatın aksamaması; işletmelerin faaliyetlerine devam etmesini, üretimin artmasını, kâr oranlarının yükselmesini ve istihdamın sürekliliğini sağlamıştır.

“Temassız ihracatı ilk baştan beri çok önemsedik ve halende benimseyip destekliyoruz. Irak’taki tesislerimiz ham maddeden dolayı durma aşamasına gelmişti. Biz bunu, temassız ihracatı gerçekleştirilmemiş olsaydık 550’e yakın çalışmamız orada işsiz duruma düşecekti. Türkiye’deki 1650 çalışmamız da aynı şekilde bu süreçten etkilenecekti. Bizim için her zaman bu sürecin ilacı; üretim üretim, ihracat ihracat, istihdam istihdam, tüketim tüketim, gelir gelir gelir döngüsü” (Ş1).

“Bunun faydalarını anlatayım o zaman. İhracat olarak da sistem durmadı ve devam etti, en ufak kesimden şoförler olsun ondan sonra işletmeler olsun ülke ekonomisi olsun büyük katkılar sağladı” (UND 2).

“Hani biz bu temassız ihracat sistemini sağladık ya, şimdi bu ihracat olduğu zaman kime faydası var, bir de oraya gelelim. Bu devletin hazinesine katkısı oluyor. Biz biliyoruz. Ayrıca üreticiler olsun bu vatandaşlarımız olsun nakliyeciler olsun yani şoför vatandaşlarımız olsun bunlara ekonomik anlamda bir katkısı var. Bir şoför, bir marketin önünde durup oradan alışveriş yapması bile o markete bile bir katkısı var ekonomik bağlamda” (GM 6).

“Bu temassız ihracat sistemi ile ilgili bir sözü duymuştum:“Güneydoğu’ya nefes aldırdı” denilmişti. Bence sadece Güneydoğu’ya değil

bütün ülkeye nefes aldırdı. Sonuçta bu ihracat edilen ürün ile fabrikada çalışanlar ailesine ekmek götürecektir, fabrika sahibi, girişimci kazanacak, başka yatırımlar başka üretimleri yapacak, nakliyeciyi yükleyici yani buradaki şoförlere kadar bu zincir boyunca herkes bundan gelir elde edecek” (GM 1).

8.2. Tedarik Zincirinin Önemi ve Bozulma Riski: Domino Etkisi

Bir malı üretmek, kazanç elde etmek için tek başına yeterli olmadığından bunun müşterilere ulaşmasındaki önem zinciri de değerlidir. Birbirleriyle sürekli bir şekilde etkileşimde olan tedarik zinciri halkalarının iletişim ve yönetim süreçlerinin güçlü olması fayda sağlayabileceği gibi zincirin aksaması ya da bozulması da beraberinde riskler getirmektedir. Ortaya çıkabilecek riskler, tedarik zincirindeki halkaları önemli düzeylerde etkilemektedir. Özellikle maliyet, stoklama ve ürün bozulma gibi çeşitli şekillerde zararlara neden olmaktadır.

“Temassız ihracat ekonomisine hem makro hem mikro boyutuyla bakarsan bir ekonomi zinciri gibi tüm piyasalar birbirine bağlıdır. Her şey birbirine bağlı olduğu için bir yerde olan bir hareketlilik diğer yerlerde de lokomotif etkisi yaratıyor, canlanma etkisi yaratıyor. Şimdi makro boyutunda bakarsan, genel olarak Türkiye’nin döviz girdisi çıktısı oluyor ve ülkede bir kriz sürecine gitmektense bir nefes alma durumu oluyor, belirtildiği gibi. Mikro boyutundan bakarsan en küçük işletme, örneğin ülkemizde tekstil çok yaygın ne yaptı mesela bu boyutlu bir krizin olumsuz yanları var ama en küçük atölye bile gitti maske üretti, sattı. Ekonomiye katıldı bir şekilde ve insanlar geçimini sağladı. Bunun haricinde biz daha çok kara taşımacılığı yapan bir ülkeyiz gerek ihracatımız olsun gerek ithal ettiklerimiz olsun. Sınır kapıları kapalı kalsaydı ne olacaktı, Türkiye’de nakliye şirketleri çok. Her yerde var. Özellikle sınır kapılarının olduğu yerde daha çok var. Bu insanlar araçlarının çalışması demek ekonomide etkilidir. En ufak bakkalına, sanayisine kadar arabasıyla ilgili birçok sektöre

etki eder. Ne oluyor ekonomi işlemiş oluyor çarkın dişi dönmüş oluyor. Yani ülke o zaman ne olmuş oluyor zararını en aza indirmiş oluyor” (GM 4).

“İlk başta depolarda bir sıkışıklık oldu üretim yaptık ama ihracatı gerçekleştiremedik. Ama bu ortamı bu altyapı oluşturduktan sonra hızlandı. Bizim şu an aktif olarak çalışan 140 tane tırımız var fakat günlük 35-40 tane ihracat ürünü getiriyoruz dışarıdan. Temassız ihracat sistemiyle bu süreçte hiç etkilenmedik”(Ş1).

“Şimdi bu Covid-19 salgınından ötürü kalkıp gümrük kapısına komple kapatmak, yani bırakalım Irak hükümetini büyük manada, ciddi manada bizim ekonomimize büyük bir sarsıntıya yol açacaktır. Özellikle Şırnak, Silopi, Cizre'den tutalım Nusaybin'e yani Güneydoğu sınırları içerisindeki vatandaşın geçim kaynağı, ana şeyi, Habur sınır kapısından taşımacılık yapmaktır. Bir nevi şoförlük yapmaktır. Bunun yanı sıra Antep'te Mersin'de İskenderun olsun Hatay olsun ondan sonra İstanbul'dan İzmir civarlarında büyük firmaların kendi üretmiş olduğu kendi ihracatını yapmış olduğu malları Habur sınır kapısına ihracat edilmesidir Eğer ki, bu sınır kapısı dediğimiz gibi kapanmış olsaydı, bırakın Irak hükümetini ciddi anlamda bizi etkileyecektir. Çünkü bizim elimizdeki malların bizim elimizde kalması, bizim şoförlerin araçlarımızın evlerinde kalması, evlerinde kilitli kalması herhangi bir şekilde çalışmıyor olması yani ciddi manada bize etkileyecekti. Şimdi bir tane tırın hiçbir şekilde bir yıl içerisinde çalışmasa dahi yani sigortasından tutun kaskosundan tutun ödeyeceği miktar 32 bin lira üzerinde olacaktı” (UND 1).

“Sadece bizim ülke değil ki karşı taraftaki vatandaşlar da buradan faydalıyor” (GM 7).

“Yani mikrodan makroya bir etkileşim olur. En basit bir örnek vereyim, gözümüzün önünde olan bir şey. Bir tır şurada arızalanıyor, yedek parça gerekiyor. Bunun yedek parçasını alıyor. Atıyorum Silopili adam kazanıyor. Silopi'deki bu eşya Bursa'daki fabrikadan alınıyor. Bu sefer

Bursa'daki fabrika üretime devam ediyor. Yani bu şekilde olağanüstü dönemden ne kadar olağana yaklaşırsak, normal zamana yaklaşırsak o kadar iyidir. Eskinin üstüne çıkmak değil de eski zamana yaklaşırsak yine iyidir. Hani sektörler arasında aslında bir zincir var dediğim gibi, hepsi lokomotif gibi en baştaki vagon ile en sondaki vagon arasında bir bağlantı göremezsin ama onların arasındaki vagonlar birbiriyle etkileşim ediyor. Can geliyor, refah geliyor, nefes geliyor. Herkes bundan az da olsa bu pastadan pay alıyor” (GM 4).

“Şuna değinmek istiyorum mesela koronavirüsü daha önceden kimse olacağını bilmiyordu. Bir anda olan bir şey ve o zamana kadar bazı ürünler üretilmiş oluyordu ve hazır bekletilmiş oluyordu. Bozulma riski olan ürünlerimiz oluyordu. Onları göndermemiz gerekiyordu. Bizim de üst yöneticiler bunu düşünmüş bizim için nasıl gönderebiliriz diye. Buna yönelik de temassız ihracat sistemini düşünmüş. Bazen sınır kapısının giriş kapısında çalıştığımız zaman gelen tırları görüyoruz. Gönderilmesi gereken acil tırlar oluyor. Gıda, canlı hayvan tırları geldiği zaman onları hemen gönderiyoruz, bozulmaması için” (GM 3).

“Bir de mesela önceden taahhüt edilen anlaşmalar doğrultusunda gönderilmesi gereken makinelerde olabilir biz de makineler üretiyoruz. Yani ağır sanayi ürünleri gönderiyoruz. Bunlar önceden taahhüt edilip anlaşmalar yapılmıştır. Eğer kapiya kilit vurulsaydı bunlar gönderilmeyecekti, anlaşmalar bozulabilirdi, sorunlar ortaya çıkabilirdi. Bu da temassız ihracat sistemi sayesinde onların teslimi gerçekleşti” (GM 1).

“Biz kendimizi kurtardığımız gibi Irak hükümetinin ticaretini de kurtarmış oluyoruz” (GM 7).

8.3. Rekabet Avantajı Fırsatı

Korona virüsten dolayı ülkelerin sınırlarını kapatması, uluslararası ticaret akışının bozulması/ aksaması beraberinde fırsatlar da getirmiştir. Türkiye, uyguladığı temassız ihracat sistemi ile daha önce Irak'ın başka ülkelerden talep ettiği

veya edebileceği ürün ve malları da tedarik etme şansına sahip olmuştur. Bu durum işletmelerin kâr oranını da yükseltmiştir.

“Tüm ülkelerde sınır kapıları kapatılmasına rağmen biz kontrollü teması bir şekilde böyle devam ettik. İşçiler olsun işletmeler olsun ekonomi olarak kazançlı çıktı. Zaten yaptığımızla karşı tarafın ihtiyacını karşıladık. Bu sefer 3-4 kat daha kar arttı. Bu şekilde ondan sonra bu da işletmeler olsun şoförler olsun güzel bir gelir sağladılar” (UND 2).

“Şimdi bu sistemin olmasında ana neden ülkenin ekonomisidir. Hem ülkenin ekonomisi hem karşı tarafta Irak hükümetinin ekonomisidir. Şimdi Irak hükümeti sınırları içerisinde herhangi bir üretim sağlanamıyor” (UND 1).

“Biz aslında krizi fırsata çevirdik” (GM 7).

“Irak dışarıya bağımlı bir ülke olduğu için kendi ihtiyaçlarını kendisi üretmekten ziyade, yüzde 80’i ithal eden bir ülke konumunda. Dışarıya bağımlı bir ülkedir. Biz ayrıca transit geçiş noktası olan bir ülkeyiz. Ülkenin konumu da bu noktada önemlidir. Çünkü yurt dışından mesela bir şey gidecek karayoluyla, herhangi bir şey gidecek. Bu Türkiye’den de geçiyor. Bunu da etkisi yüksektir. İkincisi temassız ihracatın ülkemize başka bir katkısından daha bahsedeyim. Bizim diğer ülkelerle olan diplomatik etkileşiminde etkisi var. Birisiyle fazla muhatap olursan o kişiyle selamlaşman artar deyimi ülkeler arasında bu duruma benzer bir mantık var, dostluk var” (GM 6).

“Şimdi temassız ihracat sistemi kısıtlamalardan dolayı ülkemizi ve ticaretimizi ne kadar etkilese de yine tırlar eskisine göre yakın gidiyor. Öbür ülkelere göre koronavirüs konusunda daha rahatız. İhracatımızı az çok yapabiliyoruz. Mecburiyetten bu sistem oldu. Zaten memleketimizin, Türkiye’nin ne kadar yatırım yaptığını öğrenmiş olduk. Yani bu gümrük durduğu zaman hani biz güneydoğu bölgesinde olduğumuzdan dolayı Irak vatandaşlarının bizden erzak aldıklarını diğer ülkelerden daha çok öğrendik” (D1).

“Bunu daha önce hiçbir ülke yapmadı. Çünkü birçok ülke kapıya kilit vurdu. Öyle bir tabir vardır ya ülkelerini kapattılar. Kendi kaderlerine razı oldular. Ama işte özellikle ülkemiz özellikle Habur sınır kapısı önceliğinde böyle bir fikir ortaya çıktı. Bu bütün kapılara bütün ihracat kapılarına uygulanmış oldu” (GM 7).

8.4. Duyarlılık ve Destek: Çalışma Özverisi

Özveri; bir amaç uğruna gösterilen çaba ve fedakârlık olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020. [Türk Dil Kurumu]). Özverili çalışma, fedakârlık göstermenin yanı sıra bir konuya duyarlılık ve hassasiyet çevresinde yaklaşmaktır. Araştırmaya dahil edilen katılımcılar, temassız ihracat sistemi uygulamasının, sahadaki işleyiş için sadece bir araç olmadığını aynı zamanda yoğun bir emek sarf etmenin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. İhracatın, ülke ekonomisi, işletmeler ve çalışanlar için ne denli önemli olduğunun farkında olunması da özverili çalışma ve duyarlı olma hassasiyetini arttırmıştır.

“Bizlerin buradaki görevleri, buradaki hassasiyet şu ki, hem bizim ülkemizden karşı tarafa herhangi bir hastalığın herhangi bir şey bulaşmaması, hem karşı tarafta herhangi bir hastalığın ya da bir taşıyıcı olan şoförün bu hastalığı bizim ülkemize koymamasını sağlamaktır” (UND 1).

“En çok önemli olan bizim işimiz. Nasıl? Hani bizim nasıl ilaçladığımıza bakıyorlar. Biz düzgün ilaçlamasak virüs bizim tarafa yayılabilir. Biz çok dikkatli oluyoruz. Buna göz yumamayız. Ona göre biz işimizi en güzel, en iyisini bu şekilde yapmaya çalışıyoruz. Hastalık kapma riskimiz ne kadar yüksek olsa da ülkemize bu hastalığın girmemesi için çalışıyoruz” (D1).

“Irak şoförü ile Türk şoförü temas etmemesi gerekir. Elimizden geleni yapıyoruz”(D2).

“Bütün araçların şoförleri hazır olmuyor, değişiyor yani. Bazı olmayın araçları biz UND ekibi olarak sağlıyoruz. Orda da 24 saat çalışılıyor. Her vardiyada yaklaşık 15-20 şoför var. 2 vardiyada 40 şoför var” (UND 3).

“Şimdi şoförün temas etmemesine yönelik sahada çalışanlar büyük çaba gösteriyoruz. Mümkün olduğunca ve elimizden geldiği kadar %99 teması engelliyoruz. Ani bir şey olduğunda biz karantina için işi sağlık personeline bırakıyoruz. Onlar gerekeni yapıyor. Yani sistemin olumlu olduğunu düşünüyorum. Kesinlikle bu süreçte uygulanması gereken en mantıklı yöntem diye düşünüyorum” (UND 4).

“İhracat, varoluşundan bu yana ülkelerin gelirlerine katkı sağlamıştır yani. Hatta en büyük katkısı ihracat sayabiliriz. Kimi ülkelerde ihracat işlemleri bu virüsten dolayı çoğu ülkede yapılmıyor, yapılmayacak dereceye gelmiştir. Yani bizim bu tür ortamda bu kadar ihracata kolaylık sağlamamız bence takdire şayan bir durum. Çünkü böyle bir durumda bile ihracat yapabiliyoruz ki bunu da temassız bir şekilde gerçekleştiriyoruz ve bunu da bence en iyi şekilde sağlıyoruz. Dikkat ederek hem ihracatı yapıyoruz hem de teması engelliyoruz” (GM 6).

“Zaten biz, temassız ticaret fikri ortaya atıldığı zaman bize nasıl bir sonuç doğuracağını bilemezdik. İşte zamanla herkes anladı. Böyle işi kavrayınca herkes deli gibi özverili çalışınca yani bugün neredeyse normal günlere benzer bir şekilde tır sayısını çıkarmak üzereyiz. Arada pek bir fark yok yani. Bunun sayısal verileri var. Geçen Ticaret Bakanımız açıkladı. Yani salgın olmadan önceki dönemlere yakın bir sayıya ulaştık. Burada disiplin ve özveri ortaya çıkıyor. Bıkmadan sabırla devam ediyor. Yoksa kolay değil tabii ki insanların temassız bir şekilde çalışması. Ekstradan fazladan mesai harcıyoruz Bu gerekli zaten. Yoksa diğer ülkeler gibi biz de yerimizde kalırız” (GM 7).

8.5. Hız ve Kontrol: Sistemin Uygulanabilirliği ve Benimsenmesi

Temassız ihracat sistemi uygulamasının iyi planlanmış olması, araç geçiş sayılarını da giderek arttırmıştır. Bununla birlikte, UND çalışanları, gümrük memurları ve sağlık ekipleri tarafından sağlanan kontroller, sistemin araç

şoförleri tarafından kolayca benimsenmesini sağlamıştır. Gümrüklü alan içerisinde özel ve tampon bölgelerde çekici-dorse değişimi ve araç komple gönderimi, belirlenen hatlar sayesinde araç geçişlerinin herhangi bir karmaşıklığa sebep olmasına engel olmuştur. Dolayısıyla saha içindeki akış, belli bir düzen etrafında ilerlemiştir.

“Sistem şöyle uygulanıyor. Irak şoförü geldiği zaman, Türkiye şoförüne temas yapmaması için biz aracı durduruyoruz. Irak şoförü aracı bırakıp geri dönüyor. Ondan sonra ilaçlamayı güzel bir şekilde yapıyoruz. İlaçlama yapmak suretiyle Türk şoförü çağırıyoruz. Aracını alıp Türkiye'ye giriş yapıyor” (D2).

“Sistem güzel. Temas olmadığı sürece güzel gidiyoruz. Sistem benimsenmiş durumda. Herkes birbirine sistemi anlatıyor, şöyle, böyle diye. Bizimle birlikte, UND, sağlık ekibi bir de memur arkadaşlar çalışıyor” (D2).

“Türkiye şoförü saha geldikten sonra biz şoförü indiriyoruz UND ekibi olarak. Saha içerisinde aynı zamanda sağlıkçılar ile muhafaza memurları bulunmakta. Araç dezenfekte ediliyor, sonra Iraklı şoför araca binip gitmektedir” (UND 4)

“Temassız ihracat Irak'a eşya gönderme esnasında köprüdeki tampon bölgede tır şoförlerinin araçtan inip dezenfekte işlemlerinin yapılip şoförlerin teslim alarak yükü götürmeye devam etmesidir. Dönüşte de yine boşaltılan araçların tampon bölgede Iraklı şoförler indirilip araçları dezenfekte edilip Türk şoförlerinin aracı teslim alması yöntemiyle uygulanan bir devir daimdir”(GM 1).

“Temassız ihracat, ticaret, virüs dolayısıyla ihracat sekteye uğradı. Bunun devamı için temassız ihracat geliştirildi. Bu da şoförlerin birbirine temas kurmadan aracın Irak tarafına geçişidir”(GM 2).

“Bu zorlu süreçte böyle yapmamız ülkemiz için güzel oldu bence. Yani önceleri az sayıda tır gönderiyorduk. Çünkü dorse değişimleri aynı bölgede oluyordu. Daha sonra dorse değişiklikleri başka yerde yapılmaya başlayınca daha fazla tır

göndermeye başladık. Yani oradaki çalışanlarla elimizden geldiği kadar daha fazla sayıda tır göndermeye başladık. Yani bence ülkemiz için iyi oldu”(GM 3)

8.6. Önlemler: Tedbirli Çalışma

Salgın hastalığının etkilerinden korunmak, her şeyden önce alınacak sıkı tedbirlere bağlıdır. Gümrüklü alan girişinde, içinde ve tampon bölgede çalışanlar, ilk başta kendi sağlıkları için gerekli olan önlemleri almışlardır. Koruyucu elbise, maske, eldiven ve gözlük gibi ekipmanlarla herkes görev alanında işlerini titizlikle yürütmüştür. Sistem ile araç içi ve araç dışı ilaçlama işlemleri hassasiyetle yapılmaktadır. En ufak risk teşkil edebilecek bir durumda sağlık ekipleri devreye girmektedir.

“Yani önceliğimiz de zaten biz kendimiz. Eldiven ve maskelerle çalışıyoruz. Öncelikle herkes bireysel önemini alıyor”(GM 7).

“Yani burada en önemli şey dezenfekte. Memurlar olsun sağlıkçılar olsun dezenfekte dağıtılması. Bir diğer konu maske, aktif bir şekilde maske dağıtılıyor. Başka önlemi düşündüğümüz zaman, insanların toplu bir şekilde bir araya gelmelerini sağlıkçılar ve gümrükçüler olarak tır değişimi olan yerde ya da dosya değişimi olan yerlerde şoför değişim olan yerlerde, belli bir alana belli bir sayıda kişi alıyorlar ki sosyal mesafe kavramının tam oluşması için”(GM 5).

“Biz aracın içinin dezenfekte ettirdikten sonra birkaç dakika bekletiyoruz. Daha sonra şoförü biniyor. Eğer bu dezenfekte işlemi yapılmadan acele bir şekilde davranılırsa, aracına binmeye çalışsan ya da bilmeyerek, yani onu karantinada bekletiyoruz. Niye? Çünkü, onu bir risk olarak değerlendiriyoruz. Hani belki yoktur ama var diye değerlendiriyoruz. Virüsü her ihtimale karşı taşmaması için engelliyoruz, böyle önlemler var yani”(GM 6).

8.7. Ekip Çalışması: Koordineli İşleyiş

Gümrüklü alanda temassız ihracat sistemi uygulayıcılarının farklı iş kollarında olması iletişim,

koordinasyon eksikliğine yol açabilme ihtimalini doğurmuştur. Bu kısıt, tampon bölgede çalışanlar arasındaki mesafenin yakın olması, iletişim süreçlerinin sürekli aktif olması, birbiriyle iç içe geçmiş uygulama bağlantılarının olmasıyla aşılmıştır. Öyle ki, bazen bir sağlık çalışanına uygulama-yönlendirme kısmında gümrük memuru destek olurken, bir UND çalışanı da kayıt-takip konusunda gümrük memurlarına yardımcı olabilmektedir. Bu yüzden sistemdeki koordineli işleyişle birlikte ekip çalışması ruhu da güçlenmiştir.

“Hem gümrük çalışanları hem sağlık bakanlığı çalışanları olsun, uluslararası nakliyeciler derneği çalışanları olarak temassız bir şekilde ihracatı sürdürüyoruz”(GM 7).

“Çalışmalar eşgüdümlü bir şekilde devam ediyor. Sağlıkçılar ve Gümrük Müdürlüğü olarak herkes eşgüdüm halinde bu temassız ticaretin yapılması için elinden gelen çabayı gösteriyor”(GM 4).

“Bu ortam bu altyapı oluşturduktan araç geçişleri hızlandı. Binin üzerine çıktı sayımız gerek gümrük çalışanları gerek UND çalışanları gerek sağlıkçıların destekleri ile hep beraber birlikte bu süreci, çıtayı daha da yükselttik, ileriye taşıdık”(Ş1).

“Şu an akış hızlı bir şekilde sağlanıyor. Temassız ihracat sistemiyle nasıl sağlanıyor? Örneğin muhafaza, sağlıkçılar, UND, arada bir köprü olarak kalıyor. Iraklı şoförler ile Türk şoförler arasında bir köprü olarak kaldığı için bu da rahatlıkla hangi araç kime ait olduğunu hemen buluyorlar hızlı bir şekilde”(UND 2).

“Şoförler arasında herhangi bir temas olmuyor, bizim gözetimimiz altında. Hani elimizden geldiğini yapıyoruz, fazlasını yapıyoruz. Zaten sağlıkçı arkadaşlar, memur arkadaşlar, UND çalışanları yardımcı oluyor. Bu sayede biz rahatız”(D1).

“İşi iyi yürütmeye çalışıyoruz. Ekip olarak sağlıkçılar olsun biz olsun siz olun işin iyi yönüne vardık yani”(UND 3).

9. Sonuç

Temassız ihracatın ekonomik etkisinin analiz edildiği bu çalışma, Türkiye ile Irak ülkesi arasındaki ticaretin önemini ortaya çıkarmak açısından önemlidir. Araştırmaya konu olan dönem, Covid-19 salgınından dolayı Habur gümrük kapısındaki ticaretin durma noktasına gelmeye başladığı ve temassız ihracat sistemin devreye girdiği 2020 yılının mart-nisan-mayıs-haziran ve temmuz aylarıdır. Bu süreçlerde temassız ihracatın sisteminin uygulanmasını sağlayan taraflarla görüşmeler yapılmıştır.

Konunun araştırılmaya başlandığı dönemin temassız ihracatın yeni uygulanmaya başlayan bir dönem olması ve güncel bir çalışma olması sebebiyle yeterli kaynağa ulaşılamamıştır. Bu yüzden konuyla ilgili alan yazın araştırmalarında kısıtlılık olmuştur. Bu kısıtlılar, araştırmayla yakın ilişkili olan ihracat, dış ticaret gibi konularda yer verilerek aşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca görüşmeler bireysel ve odak grup şeklinde yüz yüze yapılarak sistemin içindeki taraflarla etkileşim halinde araştırma yürütülmüştür. Bu durum çalışma açısından derinlemesine inceleme imkanı sunmuştur.

Türkiye ile Irak arasındaki ticaret ağı yıllar içerisinde dalgalanmalar yaşasa da her iki ülkenin diplomatik süreçlerinin iyi ve güçlü olmasından dolayı sorun haline gelmeden çözüme kavuşturulmuştur. Uluslararası ticareti etkileyen dinamikler arasında bulunan iş birlikleri, salgın dönemlerinden geçilen zaman diliminde bile ticarete aksamaya yer vermemek için gösterilen çabaları destekler niteliktedir.

Çalışmanın literatür bölümünde incelenen çalışmalar ile araştırılan konu arasındaki ilişki ağı birlikte yorumlanmalıdır. Buna ilişkin olarak literatürde birçok alanda etkisini gösteren pandemiyin olumsuzlukları gerek ilgili kurumlar gerekse hükümet tarafından alınan tedbirlerle engellenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu kısmında resmi istatistiklerle belirlenen ihracat rakamları

verilmiştir. Bu rakamlar, Türkiye ile Irak arasındaki ticaret hacminin yüksek olduğunu ve birbirine bağlı iki komşu ülkenin sınır ötesine geçtiğini göstermektedir. Bu durum, temassız ihracat sistemin Irak ülkesi ile uygulanmasının temel sebebi olarak gösterilebilir.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler ışığında aşağıda özetlenen tematik bulgulara ulaşılmıştır.

Özveri çalışmayla ihracat akışına destek olunduğu, ülke sınırlarının kapalı olduğu bir dönemde alınan tedbirlerle araç akışının devam ettiği, uluslar arası ticarete kriz ortamının yerine fırsatların doğduğu ve bunun değerlendirerek rekabet avantajının sağlandığı, ihracatın ekonomiye olan yararının sistem içinde bulunanların farkındalıkları sayesinde üst düzeye taşındığı, gümrüklü alan içinde çalışanlar arasındaki koordineli çalışmanın ekip gücünü arttırdığı, sistemin yalın ve kolay uygulanması için tampon bölgede çizilmiş hatlarla birlikte çalışanların emeği sonucunda hız ve kontrolün sağlandığı, tedarik zincirinin devamının, işçiler, işletmeler ve ülkeler arası ticaret ağları için ne kadar önemli olduğu görülmüştür.

Salgın dönemlerinde ihracatın devam etmesi için verilen uğraş ve atılan adımlar başta çalışanlar olmak üzere toplumun birçok kesimine zincirleme faydalar sağlamıştır.

Kaynakça

- Açıkgöz, N. ve Çağıl, G. (2019), "Tedarik Zincirinde Kaos: Bir Literatür Taraması" Academic Platform Journal of Engineering and Science, 7(3), 449-466.
- Adana Sanayi Odası (2018), Irak Ekonomisi ve Türkiye'den İhracat İmkânları.
- Adıgüzel, M. (2020), "Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizi", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı 19(37), 191-221
- Anadolu Ajansı (2021), (<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-is-insanlari-irak-ile-50-milyar-dolarlik-ticaret-yapmayi-hedefliyor/2190602>) (Erişim tarihi: 25.04.2021)
- Aras, H. (2019), "Türkiye-İrak Ekonomik İlişkileri ve Gaziantep-İrak İhracatı" (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 1-95.

- Beceren, E. ve Koç M. (2016), "Haber Sınır Kapısının Bölge Üzerindeki Etkileri", Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (2), 82-101.
- Creswell, J. W. (2013), Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma Deseni. (Çev: M. Bütün ve S.B. Demir), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Coşkun, R. Altunışık R. Bayraktaroğlu S. ve Yıldırım E. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Spss Uygulamalı.8. Baskı, Sakarya Üniversitesi: Sakarya Kitabevi Yayıncılık.
- Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri, (2020), İhracatımızda İlk Sırayı Alan Ülkeler 2019-2020.
- Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri, (2020), İhracatımızda İlk Sırayı Alan Ürünler 2019-2020.
- Habur Gümrük Müdürlüğü, (2020). Araç Giriş-Çıkış Sayıları. (01.03.2020-06.05.2020). 08.00:11.49:41 tarih ve saatleri arası.
- Habur Gümrük Müdürlüğü, Mart Ayı İlk Hafta Araç Çıkış Sayıları. (01.03.2020-07.03.2020)
- Ivanov, D. (2020), "Predicting the Impacts of Epidemic Outbreaks on Global Supply Chains: A Simulation-Based Analysis on the Coronavirus Outbreak" (COVID-19/SARS-CoV-2) Case. Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review, 136, 101922.
- Kopczak, L.R. (1997), "Logistics Partnership and Supply Chain Restructuring. Survey Results From The US Computer Industry" Production and Operations Management, 6(3), 226-247.
- Lak, PAH. (2015), "Türkiye-İrak İlişkileri 1920-2010", (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 1-154
- Lee, H. L. ve Billington, C. (1992), "Managing Supply Chain Inventory: Pitfalls And Opportunities", Sloan Management Review, 33(3), 65-73.
- Lincoln, Y.S. ve Guba, E.G. (1985), Naturalistic Inquiry. Beverley Hills. CA Sage.
- Marangoz, M. Önce, G. ve Çelikkan, H. (2010), "Girişimci Şehir Gaziantep ve Sınır Ticareti", Kilis7 Aralık Üniversitesi, Kilis. Uluslararası Sınır Ticareti Kongresi, 157-168.
- Ramos, F. F. R. (2001), "Exports, Imports, And Economic Growth In Portugal: Evidence From Causality And Cointegration Analysis", Economic Modeling, 8(4), 613-623.
- Tekoğlu, A.S. (2020), "Covid-19 Salgını ve Dış Ticarete Kriz Yönetimi: Türkiye Örneği", Gümrük ve Ticaret Dergisi, 7(22), 32-53.
- Ticaret Bakanlığı (2020) Yılı Şubat Ayı Veri Bülteni, 1-18.
- Ticaret Bakanlığı (2020), Mart Ayı Verileri, 1-5.
- Ticaret Bakanlığı, (2020), (<https://ticaret.gov.tr/Yurtdisi-Teskilati/Orta-Dogu-Ve-Korfez/İrak/Ülke-Profil/Türkiye-İle-Ticaret>). (Erişim Tarihi: 09.04.2020)
- Ticaret Bakanlığı, (2020). (<https://ticaret.gov.tr/Haberler/Bakan-Pekcan-Temassiz-Ticaretle-Tir-Ve-Vagon-Gecislerini-Acıkladi>). (Erişim Tarihi:26.04.2020)
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020), Şubat Ayı İhracatında İlk 5 Ülke. (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Subat-2020-33850>). Erişim Tarihi: 15.04.2020
- Türk Dil Kurumu (2020), (sozluk.gov.tr). Erişim Tarihi: 12.11.2020
- Uludağ İhracatçı Birlikleri, (2019), "İrak Ülke Raporu: Meyve Sebze Mamülleri Sektörü Açısından". (<https://uib.org.tr/kbfile/irak-ülke-raporu-msm-sektoru-acsndan>), 1-24. Erişim Tarihi: 22.04.2020.
- Uzun, E. (2021), "Covid-19 Öncesi ve Sonrası Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gümrüklerinden Yapılan İhracat ve İthalat Verilerindeki Değişimler", Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, (Pandemi Özel Sayısı), 17, 147-172.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (10.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ümmühan DAŞTAN*

* İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lojistik Yönetimi Yüksek Lisans Öğrencisi, ummu-handastan80@gmail.com

E-Gümrük Kapsamında Türkiye'nin Kara Sınır Kapılarının Lojistik Aşamasında İncelenmesi**

Özet

Gümrük işlemlerinde yeni sistemin benimsenmesi, dünyaya uyumlu hale getirilmesi, kolaylaştırılması, işlem sürelerinin azaltılmasıyla birlikte işlemlerin 7/24 gerçekleştirilebilecek hale gelmesi elektronik gümrük sistemi-nin yaygın kullanımıyla oldukça önem kazanmaya başlamıştır. Gerçekleştirilmiş olan bu çalışmada elektronik gümrük sisteminin yaygın kullanılmasıyla ticarete olan artışı göstermek hedeflenmiştir. Çalışma kapsamında asıl amaç, elektronik gümrük ile kara kapılarında gerçekleşen giriş çıkışların sayılarındaki değişimler bir arada incelenerek belirlenmesidir. Bu çerçevede çalışmanın yöntemi olarak, kara kapılarına ait son beş yılın verileri incelenmiştir. İncelenmeler sonucunda, yaşanan değişimlere bağlı kalarak insanların yeni elektronik sisteme daha kolay adapte olabildikleri sonucuna varılmıştır. Böylelikle insanlar yaşanabilecek sorunları azaltarak ve sisteme güvenerek işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Bu durumda gerçekleşen iyileşme ile lojistik aşamasında da oldukça iyi düzeyde iyileşmeler meydana gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticaret ve Finans, Ticaret Politikası, Uluslararası Ticaret, E-Ticaret.

JEL Sınıflama Kodları: B27, F13, F23, L81

Investigation of Turkey's Land Border Gates in the Logistics Stage within the Scope of E-Customs

Abstract

With the adoption of the new system in customs procedures, making it compatible with the world, facilitating it and reducing the processing times, the fact that transactions can be carried out 24/7 has started to gain importance with the widespread use of the electronic customs system. This study, it is aimed to show the increase in trade with the widespread use of the electronic customs system. Within the scope of the study, the main purpose is to determine the changes in the number of entries and exits realized at the electronic customs and land gates by examining them together. In this context, as the method of the study, the data of the last five years of the land gates were examined. As a result of the examinations, it has been concluded that people can adapt to the new electronic system more easily by adhering to the changes experienced. In this way, people can perform their transactions by reducing the problems that may occur and trusting the system. In this case, with the improvement realized, quite good improvements occur in the logistics phase as well.

Keywords: International Trade and Finance, Trade Policy, International Business, e-Commerce.

JEL Codes: B27, F13, F23, L81

** Bu araştırma makalesi E-Gümrük Kullanımının Gümrük İdarilerinin etkinliği ve Gümrük İşlemlerinin Etkinliği Üzerindeki Etkisi adlı tez çalışmasından türetilmiştir.

1. Giriş

Ticaret kelimesi, İngilizce “trade” anlamına gelen, kökeni Anglo Sakson sözcüğü “trada”ya kadar uzanmaktadır. İlk zamanlarında “foot step” anlamına gelen yani Türkçe karşılığı adım olan “trada” üzerine yüklenen anlamlar bakımdan zamanla “trade” olarak değişerek, alım satım faaliyetlerini kapsayan anlamında kullanılmaya başlamıştır. Böylelikle Türkçeye “ticaret” olarak geçmiştir (Bucaklı, 2007:3). Geçmişten günümüze kadar olan tüm ürün ve hizmetin, alımını ve satımını içeren ekonomik faaliyete ticaret denmektedir. Ticaretin tarihi incelendiğinde, insanların birbiri ile iletişim kurabildikleri döneme kadar indirgenebildiği gibi ekonomiden de bir o kadar eskiye dayanmaktadır. Ekonomi, 17.yy’da ortaya çıkarılmış olan, bir ürünün ya da hizmetin üretim süreci başta olmak üzere dağıtım ve nihai tüketiciye ulaşım sürecini de inceleyen bir kavramdır (Bozkurt, 2002:155).

Ticaretin başlangıcından bu zamana kadar, dönem şartlarına bağlı kalınarak birçok yöntem ve prosedür uygulanmıştır. Dünyada ticaretin gelişmesi, teknolojik gelişmelerle birlikte paralel giderek dünya ekonomisinde köklü değişikliklerle büyümeyi sağlamıştır. Günümüz Türkiye’sinde ise teknolojinin artmasıyla birlikte, her şeyin elektronik ortamda gerçekleşmesiyle elektronik ticaret yaygınlaşmaya başlamıştır (Altınok vd., 2003:5).

Günümüz teknolojisi ile artan internet kullanımı, web sitelerinin aktif kullanımıyla artması ve buna bağlı olarak sanal ortamda yapılan reklamlar elektronik ticaretin artışını hızlandırmak birlikte oldukça geniş bir yelpazeye yaymıştır. Elektronik ticaretin, uygulama alanlarının bu denli yaygınlaşması ve bu alanda yapılan ticarete gelen gelirin artması ülkelerin başta ekonomik alanlarında olmak üzere sosyal ve idari alanlarında da önemli etkilerde değişiklikleri, düzenlemeleri ve güvenlik adına oluşturulan önlemleri meydana getirmiştir. Ayrıca her geçen gün yapılan düzenlemeler ve oluşturulan önlemlerde

düzenlemeler gerçekleşmektedir. Ancak elektronik ticaret, dünyada oldukça yaygın olan geleneksel ticaret algısından çıkarıp insanları yeni ekonomiye geçmelerini hızlı bir şekilde sağlamaktadır. Oluşturulan elektronik ticaret, yeni girişimcileri ve girişimciliği doğrudan etkilemiş olup onlara yeni iş alanları ve fırsatlar oluşturmaktadır (Türen vd., 2011:50; Marangoz, 2011:182).

Ticaret Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre, E-ticaret Bilgi Platformu’nda (ETBİS) E-ticaret Akademisi’ni 24 bin 154 kişi kullanmıştır. Buna ek olarak E-ticaret Danışman’ını 6 bin 485 kişi kullanmış olup toplamda 230 bin 424 kişi olduğu açıklanmıştır. Ayrıca aylara göre bakıldığında ise nisan ayında 39 bin 980 kişi olurken, temmuz ayında ise 64 bin 602 kişi olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte, kullanıcıların yaş aralığı incelendiğinde ise 25-34 yaşları arasındaki kişiler %37,5’lik bir oranı oluştururken, yaş aralıkları 35-44 ve 18-24 yaş arasındaki kişilerin oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan açıklamanın devamında ise, 2020 yılının ilk yarısında e-ticaret hacmi toplam 91,7 milyar TL olduğu ancak bunun 91 milyar TL’si yurt içi harcamaları kapsadığı açıklanmıştır. Son olarak yapılan açıklamada Türkiye’nin e-ticaret boyutu 2020 yılında %64 artış göstermiş olduğu açıklanmıştır (Ulukan, 2020).

Uluslararası ticarete ürünün tabii olduğu prosedürler ve uygulamalar ticaretin önünde oldukça büyük engeller olmasına sebep olmaktadır. Gümrük idarelerinde uygulanan prosedür ve belge kontrolü kısacası uluslararası ürün gönderimi emek ve zaman açısından oldukça maliyetli bir durum halindedir. Günümüzde kullanılan e-ticaret ile gümrük işlemlerinin de kolaylaştırılması ve elektronik sisteme geçirilmesi için kullanılan e-gümrük uygulaması ile ticarete kolaylaştırma, maliyetlerin düşürülmesi, rakipler arasında rekabetin artırılması hedeflenmiştir (Dereli, 2014: 252).

Gerçekleştirilmiş olan bu çalışmada, ilk olarak Türkiye’deki e-gümrük uygulamalarına, e-gümrük kullanımını etkileyen faktörler ve engellerden

bahsedilmiştir. Buna ek olarak Türkiye'nin kara sınır kapıları istatistiklerinden bahsedilmiştir. Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki kara sınır kapılarından giriş çıkış yapan araçların, elektronik gümrük sistemine geçişinden sonra artmış olduğunu ve böylelikle elektronik gümrük sisteminin kullanımını etkileyen faktörler ve engellerin belirlenmesi hedeflemiştir. Çalışma kapsamında kullanılan veriler Ticaret Bakanlığı'nın web sitesinden alınmıştır.

2. Literatür İncelemesi

Günümüz teknolojinin artmasıyla birlikte insan hayatındaki belli başlı düzenlemelerde değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler arasında gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması ve elektronik ortama taşınması gümrük alanındaki en büyük değişikliklerden biridir (Dennis ve Shepherd, 2011, s. 104). Bilgi ve iletişim teknolojinin kullanımı ve kullananlar tarafından kabulü oldukça önem arz etmektedir. Yeni dönem teknolojilerin ve yeniliklerin beraberinde getirdiği dijitalleşme yeni uygulamalarında meydana çıkmasına neden olmuştur. Gümrük işlemlerinin dijitalleşmesiyle birlikte, e-gümrük uygulamalarıyla e-devlet kullanımı doğru orantılı bir şekilde artış göstermiştir (Al-Hujran vd., 2015:191). Böylelikle kullanıcıların e-devlet (Nzaramyimana ve Susanto, 2019:352) ile e-öğrenme ve elektronik belge uygulamaları oldukça yaygınlaşmıştır (Abdullah ve Ward, 2016:240).

2018 yılında oluşturulmuş olan dijitalleşme ile birlikte gerçekleştirebilecekleri işlemler genişletilerek işlem süreçleri kolaylaştırılması sağlanmıştır. Böylelikle elektronik gümrük işlemleriyle birlikte kullanıcılar işlemlerini günün her saati gerçekleştirmekle birlikte, yapılabilecek hatalar en az düzeye indirgenmiş, zaman ve maliyet sıkıntıları ortadan kalkmış ve uluslararası ticarete olabildiğince şeffaflık sağlanmıştır (Bozhüyük, 2020:105).

2019 yılında başlayıp dünyada etkisini gösteren Covid-19 virüs salgınından dolayı insanlar uzun

sürelerce evlerine kapanmak zorunda kalmışlardır. Covid-19 virüsünün bulaşıcılığından dolayı ülkelerin aldıkları tedbirler doğrultusunda alışveriş merkezleri başta olmak üzere tüm toplu alanlar geçici süreliğine kapanması kararı alınmıştır. İnsanlar virüsten korunabilmek amacıyla, ihtiyaçlarını giderebilmek için marketlere gitmek yerine internetten alışverişler yaparak gidermekteydiler. Bu durum tüketicilere e-ticaretin ne kadar kolaylık sağladığını ve aslında çok önemli bir pazar yeri olduğunu göstermiştir (Aksoy, 2020:6).

İnsanların Covid-19 virüs salgınında e-ticarete ilgi göstermesi, e-ticaretin insan hayatını kolaylaştırdığı, istedikleri ürünleri saniyeler içerisinde satın alabildiklerini, yapılan kampanyalardan ve indirimlerden daha fazla yararlanabilmeleri, kredi kartıyla kolaylıkla ödeme imkânı sunması, ürün çeşitliliğinin oldukça fazla olması ve evden çıkmadan bütün işlemlerin gerçekleştirilmesi gibi nedenler tercih edilmesini mümkün kılmaktadır. Türkiye'de gelişen teknoloji insanlara e-ticaretin yaygınlaşarak uluslararası arenada da kolaylıkla tercih edilebileceğini Covid-19 virüs salgınıyla göstermiştir (Yılmaz ve Bayram, 2020:49-52).

2.1. E-Gümrükte Kullanılan Uygulamalar

Gümrükteki elektronik uygulamalar; çağı yakalamak, hatta çağın daha da önünde ilerlemek misyonu ile ivme kazanmaktadır. Gümrük müşavirliği firmalarında veya dış ticaret firmalarında çalışan veya mesleğe ilk başlayanlar doksanlı yıllardan "çarşaf beyannameyi gören kişiler olarak" şu an gelinen noktayı görmek, o zamanlar için gerçekten hayal bile edilemezken şu an umut verici bir konumdadır.

Son yıllarda daha da hızlı bir ivme kazanarak devam eden dijitalleşme uygulamaları hem şirketlerin hem de gümrük idaresinin işlerini kolaylaştırmakta, hız ve ivme katarak gümrük işlemlerinin izlenebilirliğini tüm alanlarda sağlamaktadır. Ticaret Bakanlığı tarafından 20 Ağustos 2018 yılı

itibariyle “İhracatta Kâğıtsız Beyanname” dönemi başladı. İhracat beyannamesi sadece elektronik ortamda imzalanarak gümrük idaresine iletilmesi gerektiğinden halihazırda veri giriş salonlarında yapılmakta olan işlemler Ticaret Bakanlığının web sayfasından e-imza kullanılarak yapılabilmektedir.

“Kağıtsız Gümrük İşlemleri Projesi” kapsamında antrepo beyannamesi eklerinin de elektronik ortama alınması ve işlemlerin kağıtsız ortamda yürütülmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda antrepo beyannamesi için Ankara Gümrük Müdürlüğünde pilot uygulamaya başlanmış olup, 29.03.2021 tarihinden itibaren uygulamanın belirlenen diğer gümrük idarelerinden yaygınlaştırılması, ilerleyen zaman içinde ithalat beyannamesinin elektronik ortama taşınması planlanmaktadır.

E-gümrük uygulamaları ile ülkemiz genelinde farkındalık yaratılmaya çalışılarak kâğıt tasarrufu konusunda önemli bir adım atılmış oldu. Ayrıca gümrük işlemlerinin dijitalleşmesi ile birlikte maliyetlerdededüşüşsağlayacağı öngörülmektedir. Diğer yandan, dış ticaret işlemlerinin en önemli maliyet kalemlerinden birisi olarak, en hissedilir avantajın ise, şüphesiz “zaman kazanımı” olduğu söylenebilir.

Aynı zamanda e-uygulamaları sadece ihracat beyannamesinin ortadan kalkması olarak değerlendirmemek gerekiyor. Şöyle ki; ihracat beyannamesine ekli belgeler, gümrük işlemlerinde kullanılan dilekçeler ile şirketler arasındaki tüm haberleşmeler elektronik ortama taşınıyor. Bu sayede, gümrük müşavirliği şirketlerindeki beyanname yazılım programlarını kullanarak ofis ortamında başlayan işlem ofis ortamında aynı anda da sonlandırabilmektedir.

Böylelikle ihracat işlemlerinin tüm süreçleri elektronik ortamda izlenebilmekte, gümrük idaresi tarafında ise ilgili memur kendi ekranında süreci incelerken konu hakkında ilave belge

talebini sistem üzerinden iletmekte ve böylece talep edilen belgeler de yine sistem üzerinden yüklenebilmektedir. Kâğıt ortamında belge ibrazı sona erdiğinden belge ve/veya sertifika beyanlarında yaşanan zaman ve maliyet kayıplarının da önüne geçilmiştir.

Uluslararası ticaretin hızlı bir şekilde kolaylaştırılması alanındaki tedbirler, ticaretini uluslararası boyutunu güçlü bir şekilde genişletmeleri adına giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Günümüzde kullanılan sanal ortamlar, uluslararası ürün alım satımında ürünler hakkında daha fazla bilgi toplamayı, ürünün doğru bir şekilde sunulmasını, alıcıya güvenli bir şekilde iletilmesini ve gümrük esnasında ürünün en düşük hata ile işlenmesini, kısacası uluslararası ticaretin basitleştirilerek kolaylaşmasını sağlamaktadır. E-gümrük uygulamalarının asıl amacı da bu şekilde tanımlanmaktadır (Milner vd., 2008:5). Türkiye’de kullanılan e-gümrük uygulamaları da aynı şekilde tüm gümrük işlemlerinin de gerçekleşebilecek hataları en aza indirerek, gümrük işlemlerini daha kolaylaştırarak ve elektronik alanda kolaylıkla günün her saati gerçekleştirilmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda oluşturulan uygulamalar şekildedir;

BİLGE Sistemi: BİLGE sistemi (Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri) yazılı olarak gerçekleştirilen gümrük beyanını, elektronik olarak yapılması gerektiğinde BİLGE sistemi kullanılmaktadır. Oluşturulan bu sistem gümrük işlemlerinin elektronik ortamda kullanılması için oluşturulan sistemin adıdır. Ürünün gümrük işlemlerinin başlamasından bitişine kadarki olan tüm işlemlerin anlık elektronik ortamda gerçekleşmesini sağlamaktadır. BİLGE sistemi sayesinde gümrük işlemleri için gerekli olan tüm belgeleri elektronik olarak doldurarak sisteme yüklenmesini sağlamaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi, 2018).

Tek Pencere Sistemi: Ticaret Bakanlığı, gümrüklerde evrak kontrollerini kolaylaştıran Tek Pencere Sistemi’ni 2014/1 sayılı genelge ile 14

Ocak 2014 tarihi itibarıyla Şeker Kurumu izni ile hayata geçirilmiştir. Sistem, gümrük işlemleri sırasında istenen tüm belgelerin tek noktadan temin edilmesini sağlayan e-belge aşaması ile diğer kurumlara ilişkin taleplerin tek noktadan yapılmasını sağlayan e-başvuru aşamasından oluşmaktadır. Gümrük işlemlerinde yaşanan elektronik gelişmeler sonucunda dış ticaret prosedürlerinde de değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimler özel ve kamu kuruluşlarının işlem yöntemlerini ve süreçlerini etkilemiştir. Dış ticaret prosedürlerinde bazı kamu kurumları birtakım kontrolleri yaparak lisans vermektedirler. Gerçekleştirilen kontroller sonucunda elde edilen belgeler ve lisanslar, ürünün gümrük işlemleri esnasında gümrük idaresi aracılığıyla kontrolü sağlanır. Oluşturulan bu sistem, gümrük işlemleri esnasında istenilen evrakları tek bir yerden edinebilmenizi ve gümrük prosedürlerinizi tek bir yerden yapabileceğiniz başvuru üzerinden gerçekleştirmenize yardımcı olan bir sistemdir. Bu sistem sayesinde başta zaman ve kırtasiye maliyetlerinde oluşan azalma olmakla beraber gümrük işlemlerinde ithalat ve ihracat prosedürlerinde daha etkili kontrollerin gerçekleşmesini sağlamaktadır. E-belge aşamasının, hızlı bir şekilde kurumlara yaygınlaştırılması ihracat beyannamelerinin elektronik ortama aktarılmasıyla 2018 yılından sonrada devam etmiştir. (T.C. Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi, 2018).

NCTS (Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi): 2005 yılında taraf olan ülkelerde uygulanmaya başlanan, transit prosedürlerini kolaylaştırmak ve hızlandırmak için prosedürlerin elektronik ortamda gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Oluşturulmuş olan bu sistemin yaygınlaşmasıyla birlikte sözleşmeye taraf olan ülkelerinde kullanması zorun hale getirilirken Türkiye'de de kullanılmaktadır. Kısacası transit prosedürlerinin elektronik mesajlaşmalar ile gerçekleştirilmesidir (Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri, 2018).

Posta ve Hızlı Kargo: Elektronik ticaret çerçevesinde gerçekleştirilen ithalat ve ihracat prosedürlerinin elektronik beyanname aracılığıyla gerçekleştirildiği sistemi kapsamaktadır. Beyanname ürün gelmeden elektronik sistemde gösterilmektedir. Gerçekleştirilmiş tüm işlemler elektronik olarak kayıt altına alınmaktadır (T.C. Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi, 2018).

Konteyner ve Liman Takip Sistemi: Geçici ithalat rejimi çerçevesinde Türkiye'ye giriş yapmış ve Türkiye'den çıkış yapmış olan konteynerle ilgili gerekli kayıtların elektronik ortamda tutulması ve gerekli takiplerin sağlanmasını hedefleyen bir elektronik sistemdir. Liman işletmesi ile gümrük idaresi arasındaki veri alışverişini gerçekleştirmesi hedeflenmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

İhracatta Dijital Gümrük Uygulaması: İhracat prosedürlerinde, beyanname sahibi kişiler tarafından e-imzalı tamamen elektronik olarak gerçekleştirilen kağıtsız işlemlerin gerçekleştirilmesi amacıyla oluşturulmuş uygulamadır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

2.2. E-Gümrük Kullanımını Etkileyen Faktörler ve Engeller

E-gümrük işlemleri, kullanıcıların işlerini hızlandırıp bir o kadarda kolaylaştırırsa da kullanıcılar yeni sisteme alışmakta ve güvenmekte zorluk çekmektedir. Bunların başında e-devlet uygulamasını kullanıcıların benimsemesi ve tam olarak kullanımındaki gizlilik ve yasal kısıtlamalar engelleyici etmelerin başında gelmektedir (Gilbert vd., 2004:290). Aynı şekilde, kullanıcıların internet işlemlerine olan güvensizliği, e-gümrük işlemlerinde de görülmüştür. Birçok uzman kullanıcıların görüşlerine göre, yasal çerçevenin kesin hatlarıyla belirli olmaması, verilerin kalitesi ve korunmasına karşın olan güvensizlikler kullanıcıları engellemektedir (Bwalya, 2009:5; Baida vd., 2007:58). Bununla birlikte, oluşturulan sistemlerde teknik olarak aksaklıklarda yer almaktadır. Başta

düşük veri kalitesine bağlı engellerle birlikte yeni teknoloji uygulamalarını desteklemeyen engellerde yer almaktadır (Veenstra vd., 2008:228).

E-gümrük işlemleri sırasında kullanılan sistemler eskidir. Ayrıca diğer gümrük ve şirketlerin veri transferlerinde kullanım için uygun değildir. Bu doğrultuda paylaşılan tüm verilerin doğru ve tutarlı bir şekilde yorumlanabilmesi gerekmektedir. Gümrük idarelerince tek pencere sisteminin çeşitli veri modellerince uyumlu hale getirilmekte ve günümüzde uygulanmaktadır. İşlemler esnasında kullanılan sistemlerde standardizasyon çözüm işlemlerinin uzun sürmesi kullanıcılar tarafından benimsenme ve e-gümrük kullanımının gecikmesi oldukça karmaşık bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu işlemler sonucunda kullanıcıların kullanımını ve benimsemesini oldukça kötü bir şekilde etkilemiştir (Özgener, 2004:170). E-gümrük sisteminin maliyetleri düşürdüğü bilirse de kullanılan sistem için ödenen ücretin pahalılığı ve bu sistemi kullanabilen personel yetiştirebilmek ekstra bir bütçe ayrılmasını gerektirmektedir. Bu durum böyle bir bütçeye sahip olmayan gümrük idarecileri için engel teşkil etmektedir. Bu tür engeller sonucunda, kullanıcılar tarafından e-gümrük uygulamaları beklentileri karşılayamayabilir ve beraberinde yararsız olarak algılanıp iyileştirmek için uygun olmadığı düşünülebilmektedir (Urciuoli vd., 2013:477).

Türkiye’de gerçekleşen küreselleşmenin etki alanları arasında e-devlet kullanımına bağlı olarak belediyeler de etkilenmiştir. E-devlete bağlı olarak yerel yönetimlerin gerçekleşebilmesi adına e-dönüşüm projeleri gerçekleştirilmeye devam etmektedir. Yerel yönetiminin temeli oluşturan vatandaşla birebir iletişimde olan belediyeler sunulan hizmette oldukça önemli rol oynamaktadır. Başka bir açıdan bakıldığında e-dönüşüm e-gümrük sistemleri dışında günümüz sosyal yaşantısında da oldukça önemli bir konumdadır (Kaypak, 2009:217). Gerçekleştirilmiş

olan bu çalışmada, e-dönüşüm çerçevesinde yeni teknoloji ile yeni bir sistem oluşumunun içinde olan e-gümrük sisteminin, kullanımını etkileyen faktörleri ve engelleri ortaya koymaktır (Urciuoli vd., 2013:483).

3. Türkiye'nin Kara Kapıları

Türkiye yaklaşık olarak toplam 2753 km’lik kara sınırına sahiptir. Toplamda 30 tane kara sınır kapısı bulunmaktadır. Sınır kapıları hakkında bilgi vermek gerekirse, Irak ve İran doğal sınır olma özelliği taşımaktadır. Geriye kalan diğer sınırlarımız zaman zaman birtakım engellerden geçseler dahi büyük ölçüde politik sınır olma özelliği taşımaktadırlar. Suriye sınırı 877 km’lik mesafe ile en uzun sınır olma özelliği taşırken, Nahçıvan sınırı ise 18 km’lik mesafe ile en kısa sınır olma özelliği taşımaktadır (İlim ve Medeniyet, 2019).

Türkiye’nin bulunduğu konum itibarıyla kara sınır komşuları Ermenistan, Yunanistan, Gürcistan, Bulgaristan, Azerbaycan, Irak, İran, Suriye ve ayrıca ülke sınırlarından çıktuktan sonra kullanılabilen birçok sınır kapısı mevcuttur. Bu sınır kapılarından yük taşımacılığı ve yolcu taşımacılığı yapılmaktadır. Günümüzde hava taşımacılığın artmasıyla birlikte kara sınır kapılarından çoğunlukla uluslararası yük taşımacılığı yapılmaktadır. Türkiye’nin Avrupa’ya açılan sınır kapısı Kapıkule oldukça önem taşımaktadır. Avrupa’ya yapılacak olan ihracatın ve ithalatın merkezi olarak tanımlanabilmektedir.

Kara yolu ile kendi araçlarıyla Yunanistan üzerinden Türkiye’ye giriş çıkış yapmak isteyen yolcular, Edirne sınırında bulunan İpsala sınır kapısını kullanabilmektedirler. Buna ek olarak Ortadoğu ülkelerinin Avrupa ile gerçekleştirmek istedikleri kara ticaretini Türkiye üzerinden Habur sınır kapısından gerçekleştirmektedirler. Tablo 1’de sınır kapıları ve hangi ülkeler arasında oldukları aşağıda listelenmiş olarak verilmiştir.

Tablo 1. Sınır Kapıları ve Ülkeler

Ülke sınırları	Sınır kapıları
Türkiye-Yunanistan	İpsala- Edirne
	Pazarkule- Edirne
Türkiye-Bulgaristan	Kapıkule-Edirne
	Dereköy- Kırklareli
	Hamzabeyli- Edirne
Türkiye-Gürcistan	Türkçözü- Ardahan
	Aktaş- Ardahan
	Muratlı- Artvin
	Sarp- Artvin
Türkiye-Nahcivan	Dilucu-İğdir
Türkiye- İran	Gürbulak- Ağrı
	Kapıköy- Van
	Esendere-Hakkâri
Türkiye- Irak	Habur-Şırnak
	Derecik- Hakkâri
	Üzümlü-Hakkâri
	Gülyazı-Şırnak
	Aktepe- Şırnak
	Ovaköy-Şırnak
Türkiye- Suriye	Karkamış-Gaziantep
	Cilvegözü- Hatay
	Yayladağı- Hatay
	Nusaybin-Mardin
	Akçakale- Şanlıurfa
	Öncüpınar- Kilis
	Çobanbey-Gaziantep
	Ceylanpınar-Şanlıurfa
	Mürşitpınar- Şanlıurfa
	Kumlu- Mardin
Şenyurt-Mardin	

Kaynak: (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021)

E-gümrük sisteminin aktif kullanılmasıyla birlikte Türkiye'nin sınır kapılarında oluşan kuyruklarda aynı oranda azalmıştır. Böylelikle Türkiye'ye giriş çıkış yapan araçların elektronik sistem ile artış gösterdiği görülmektedir. Ancak bütün tablolar da görüldüğü gibi 2020 yılında gerçekleşen virüs salgını nedeniyle azalma görülmektedir.

Bu doğrultuda yıllara göre Türkiye'nin kara sınır kapılarından giriş- çıkış yapan araçların toplam sayıları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Kara Kapılarına Göre Giriş Çıkış Yapan Araç Sayıları

	Toplam		Genel Toplam
	Gelen	Giden	
2016 Toplam Araç	3.408.746	3.095.640	6.199.912
2017 Toplam Araç	3.449.095	3.414.939	6.823.685
2018 Toplam Araç	3.816.806	3.445.871	6.894.966
2019 Toplam Araç	2.569.819	3.822.181	7.638.987
2020 Toplam Araç	824.696	2.562.439	5.132.258

Kaynak: (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021)

Tablo2 incelendiğinde 2016 yılında 2018 yılına kadar bir artış görülmektedir. Bu doğrultuda Covid-19 virüs salgının henüz başlamadığı 2019 yılında en fazla araç girişi ve çıkışı yapıldığı görülmektedir. 2020 yılında ise Covid-19 virüsünden kaynaklı çok uç sayıda düşüş görülmektedir. Elektronik gümrük sisteminin yeni kullanılmaya başladığı tarihleri 2018 ve 2019 yıllarında giriş-çıkış yapan araçların arttığı görülmektedir. Ancak 2020 yılında dünya çapındaki salgın nedeniyle bu sayılarda genel olarak oldukça yüksek miktarda düşüş görülmektedir. Türkiye'deki elektronik gümrük kullanımının ve sistemi doğru bir şekilde kullanılabilir olmasının ve sistemin 7/24 işlem yapılabilmesine olanak sağlaması gibi konuların kullanıcılar tarafından öğrenilmesini zorunlu kılmıştır (Yılmaz ve Bayram, 2020:45).

Ayrıca kara sınırlarından geçen araçların türleri ve miktarları da incelendiğinde pandemi sürecinde oldukça yüksek düzeyde azalma görülmektedir. Bu doğrultuda elde edilen bilgiler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3 incelendiğinde her yıl içinde en çok giriş çıkış yapan araç türleri tır, çekici, dorse ve römork türleri birinci sıradadır. Buna ek olarak Tablo 3 detaylı bir şekilde incelendiğinde elektronik sistemin kullanılmaya başlandığı yıllarda ticari araç sayılarında artış görülmektedir. Bu doğrultuda

2019 yılına gelindikçe elektronik gümrük sisteminin yaygın kullanımıyla miktarın yükseldiği anlaşılmaktadır. Ancak Tablo 3 incelendiğinde bütün araç türlerinde 2020 yılı pandemi sürecinden dolayı, artış gösteren bir grafikte oldukça yüksek düzeyde düşüş görülmektedir.

Tablo 3. Türlerine Göre Araç Giriş-Çıkış Sayıları

Dönem		Araç türleri							
		Tır-Çekici-Dorse-Römork	Tanker	Kamyon-Kamyonet	Otobüs	Otomobil	Diğer Araç		
2016	Giriş	1.566.944	8.335	232.615	142.044	1.382.631	354.398		
	Çıkış	1.577.740	7.724	221.202	148.441	1.369.594	351.903		
	Toplam	3.144.684	16.059	453.817	290.485	2.752.225	706.301		
2017	Giriş	1.746.521	16.747	237.370	123.197	1.541.130	387.523		
	Çıkış	1.713.888	69.246	226.226	129.867	1.537.012	385.803		
	Toplam	3.460.409	85.993	463.596	253.064	3.078.142	773.326		
2018	Giriş	1.731.627	39.130	183.852	99.965	1.652.791	17.745		
	Çıkış	1.760.881	28.651	174.492	108.394	1.650.045	19.614		
	Toplam	3.492.508	67.781	358.344	208.359	3.302.836	37.359		
2019	Giriş	1.846.023	38.330	187.379	92.202	1.872.303	445.117		
	Çıkış	1.883.977	23.902	178.434	101.928	1.872.269	447.058		
	Toplam	3.730.000	62.232	365.813	194.130	3.744.572	892.175		
2020	Giriş	1.791.511	19.855	143.290	28.944	819.430	190.466		
	Çıkış	1.797.049	18.248	134.195	35.469	820.734	188.017		
	Toplam	3.588.560	38.103	277.485	64.413	1.640.164	378.483		
Genel Toplam									
2016		2017		2018		2019		2020	
7.363.571		8.114.530		7.467.187		8.988.922		5.987.208	

Kaynak: (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021)

Son olarak Tablo 4'te verilen veriler incelendiğinde 2020 yılı pandemi sürecinden dolayı giriş çıkış yapan yolcuların miktarında azalma görülmektedir. Ancak elektronik sistem üzerinde işlemlerin gerçekleştirildiği tarihlerde sırasıyla 2019 yılına gelindikçe yolcu miktarında artış gösteren bir tablo görülmektedir. Günümüzde işlemlerin

online sistem üzerinden oluşturulmasından dolayı insanlar kolaylıkla buldukları yerden işlemlerini yapabilmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde giriş-çıkış yapılacak olan ülkeye ilişkin prosedürler kolaylıkla yapılabilmektedir. Seyahat kısıtlaması olmayan insanların sadece işlemlerini online olarak yapmaları gerekmektedir.

Tablo 4. Kara Kapılarına Göre Yolcu Sayıları

	Dönem				
	2016	2017	2018	2019	2020
Kara kapıları toplam yolcu sayısı	20.640.498	24.740.838	26.647.021	27.565.359	7.624.771

Bu ölçüde gerçekleştirilmiş olan incelemeler sürecinde elektronik gümrük kapsamında kara kapı girişlerinde oluşan yığınlar azaldıkça, işlemlerin gerçekleştirilmesi elektronik sistemde yapılmasıyla birlikte genel istatistik verilerinde yükselme görülmektedir. Ancak Covid-19 pandemi sürecinde bu sayılarda azalma görülmüştür. Ancak bu dönemde gümrük işletmelerinde çalışan kişiler zorunlu elektronik sistem kullanımı nedeniyle kullanımdan kaynaklı sorunları ortadan kaldırmışlardır.

4. Sonuç

Günümüzde faaliyet gösteren gümrük idareleri ve müşavirlik şirketleri gümrük işlemlerinin yoğunluğundan ve uzun sürmesinden dolayı şikâyet etmektedirler. Bu düzenin daha basit hale getirilmesi, insanlar üzerindeki yükün azaltılabilmesi, insandan kaynaklı oluşabilecek ya da oluşmuş olan hataların en aza indirilebilmesi ve en önemlisi kurumlar arası doküman transferinin kolaylıkla yapılabilmesi adına elektronik gümrük işlemleri geliştirilmiştir. Ancak bu sistemin benimsenmesi ve uygulamaya geçebilmesi oldukça kolay bir durum olmaktan çıkmaktadır. Çalışanların yeni sisteme adapte olabilmesi,

kullanabiliyor hale gelmesi gibi sorunlar görülmektedir (Uzzaman ve Yusuf, 2011:30).

Bu doğrultuda yapılmış olan incelemeler sonucunda günümüze gelindikçe bu tür engellerin yavaş yavaş azaldığı görülmektedir. Günümüzde her şeyin artık teknolojik aletler ile yapılması gibi durumlara bağlı olarak gümrük alanında da insanlar sistemi daha aktif ve doğru bir şekilde kullanmaktadır.

Gümrük sektöründe gerçekleştirilmiş olan çalışmalar ve düzenlemeler incelendiğinde elektronik gümrük ile birlikte işlemlerde uzamalar, malların sınır kapılarından beklemeye sürelerinde azalmalar, kontrollerinin daha doğru ve detaylı yapılmasında olanak sağlamaktadır. Ayrıca sistem altyapısının da güçlendirilmesiyle birlikte sisteme olan güveninde artmasını sağlamaktadır. Kurumlar kendi aralarında rahatlıkla evrak ve doküman transferini gerçekleştirebilmektedir.

Böylelikle elektronik gümrük kullanımının önündeki engeller iyileştirilerek kaldırılmaktadır. Sınır kapılarının üzerinden yapılmış olan bu inceleme ile elektronik gümrük ile rahatlık uluslararası ticaretin yapılabildiği ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak

elektronik gümrük sisteminin doğru kullanımı ile işletmelerin hacimlerini oldukça rahat bir şekilde arttırabilmeleri mümkündür. Buna bağlı olarak da Türkiye'nin kendi uluslararası ticaret hacmini arttırarak uluslararası ticarete dünya çapında önemli bir statüye yükselebilmesi mümkündür.

Kaynakça

- Abdullah, F. ve Ward, R. (2016). Developing a general extended technology acceptance model for e-learning (GETAMEL) by analysing commonly used external factors. *Computers in Human Behavior*, 56, 238-256.
- Aksoy, N. (2020). Türk e-ticaret ve lojistik sektörlerinde pandemi sürecinin etkileri üzerine hukuki bir değerlendirme. *Yaşar Hukuk Dergisi*, 2(2), 1-8.
- Al-Hujran, O., Al-Debei, M. M., Chatfield, A. ve Migdadi, M. (2015). The imperative of influencing citizen attitude toward e-government adoption and use. *Computers in Human Behavior*, 53, 189-203.
- Altınok, S., Sugözü, İ. ve Çetinkaya, M. (2003). Geleneksel ticaretten yeni ekonomiye elektronik ticaretin temel ekonomik etkileri. 9. *Türkiye'de İnternet Konferansı*, (s. 1-8). Mart 2021 tarihinde <http://inet-tr.org.tr/inetconf9/bildiri/89.pdf> adresinden alındı.
- Baida, Z., Liu, J. ve Tan, Y.-H. (2007). Towards a methodology for designing e-Government control procedures. *Electronic Government*, 56-67.
- Bozhüyük, B. G. (2020). Gemi acentelerinin e-gümrük hizmetinin teknoloji kabul modeli ile değerlendirilmesi: Doğu Akdeniz örneği. *Journal of Maritime Transport and Logistics*, 1(2), 102-113.
- Bozkurt, N. (2002). Ticaretin felsefesi, tarihçesi ve etikle olan sıkı bağına ilişkin bazı saptamalar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, 2(2), 153-179.
- Bucaklı, A. T. (2007). *Elektronik Ticaret*. Yüksek Lisans Tezi, TC Kadir Has Üniversitesi, İşletme, İstanbul.
- Bwalya, K. J. (2009). Factors affecting adoption of e-government in zambia. 38(4), 1-13.
- Dennis, A. ve Shepherd, B. (2011). Trade facilitation and export diversification. *The World Economy*, 34(1), 101-122.
- Dereli, D. D. (2014). E-Gümrük uygulamasının Türkiye ile Avrupa birliği arasındaki ticarete etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(24), 250 - 261.
- Gilbert, D., Balestrini, P. ve Littleboy, D. (2004). Barriers and benefits in the adoption of e-government. *International Journal of Public Sector Management*, 7(4), 286-301.
- İlim ve Medeniyet. (2019, Mart 11). *Türkiye'nin Sınır Komşuları ve Sınır Kapıları*. <https://www.ilimvedenedeniyet.com/turkiyenin-sinir-komsulari-ve-sinir-kapilari.html> adresinden alındı.
- Kaypak, Ş. (2009). Küreselleşme sürecinde e-dönüşüm ve belediyelere yansması. *Uluslararası 7. Bilgi, ekonomi ve yönetim kongresi bildiriler kitabı* (s. 215-234). Yalova: Yalova Üniversitesi-İstanbul Üniversitesi.
- Marangoz, M. (2011). Girişimciler İçin Sınırsız Ticaret: E-Ticaret. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(1), 181-201.
- Milner, C., Morrissey, O. and Zgovu, E. (2008). Trade facilitation in developing countries. *CREDIT Research Paper*, 8(5), 1-34.
- Nzaramyimana, L. ve Susanto, T. D. (2019). Analysis of actors affecting behavioural intention to use e- Government services in Rwanda. *Procedia Computer Science*, 161, 350-358.
- Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri. (2018). *Ortak Transit Rejimi*. Ortak Transit Rejimi ve NCTS : <https://www.oaib.org.tr/tr/bilgi-merkezi-sikca-sorulan-sorular-ortak-transit-rejimi-ve-ncts-hakkinda-bilgi-verebilir-misiniz.html> adresinden alındı.
- Özgener, Ş. (2004). Kobilerin e-ticarette karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik alternatif stratejiler. *Öneri Dergisi*, 6(22), 167 - 181.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2019, 8 20). *İhracatta Dijital Gümrük Uygulaması*. <https://ticaret.gov.tr/duyurular/ihracatta-dijital-gumruk-uygulaması> adresinden alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2019). *Konteyner ve Liman Takip Sistemi*. Gümrük İşlemleri: <https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/dijital-gumruk-uygulamaları/konteyner-ve-liman-takip-sistemi> adresinden alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021, Mayıs 13). *Dış Ticaret Verileri*. <https://ticaret.gov.tr/istatistikler/bakanlik-istatistikleri/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> adresinden alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021, Şubat 16). *Kara Hudut Kapıları*. <https://ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/gumruk-idareleri/hudut-kapilari/kara-hudut-kapilari> adresinden alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi. (2018, 10 30). *Bireysel İşlemler*. Posta ve Hızlı Kargo: <https://gumrukrehberi.gov.tr/kategori/bireysel-slemler/posta-ve-hizli-kargo-rehberi> adresinden alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi. (2018, 11 2). *Ticari İşlemler*. Tek Pencere Sistemi: <https://gumrukrehberi.gov.tr/sayfa/tek-pencere-sistemi> adresinden alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi. (2018, 11 1). *Uluslararası Ticarete Ödeme Şekilleri*. Ticari İşlemler: <https://gumrukrehberi.gov.tr/sayfa/uluslararası%20ticarete%20ödeme%20şekilleri> adresinden alındı.
- T.C. Ticaret Bakanlığı Gümrük Rehberi. (2018, 11 23). *Ticari İşlemler*. BİLGE Sistemi nedir?: <https://gumrukrehberi.gov.tr/kategori/ticari-slemler/blge-sistemi-hakkında> adresinden alındı.

- Türen, U., Gökmen, Y. ve Tokmak, İ. (2011). Türkiye'de e-ticaret işlem hacmini etkileyen faktörler üzerine bir araştırma: Bir model önerisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10(1), 49 - 71.
- Ulukan, G. (2020, Ağustos 22). 2020'nin ilk ... Mart 2021 tarihinde 2020'nin ilk 6 ayında e-ticaret hacmi, geçen yıla göre yüzde 64 artarak 91,7 milyar TL oldu: <https://webrazzi.com/2020/08/20/turkiye-eticaret-2020-ilk-6-ay/> adresinden alındı.
- Urciuoli, L., Hintsa, J. ve Ahokas, J. (2013). Drivers and barriers affecting usage of e-Customs — A global survey with customs administrations using multivariate analysis techniques. *Quarterly*, 1(30), 473–485.
- Uzzaman, M. A. and Yusuf, M. A. (2011). The role of Customs and other agencies in trade facilitation in Bangladesh: Hindrances and ways forward. *World Customs Journal*, 5(1), 29-42.
- Veenstra, A. F., Klievink, B. ve Janssen, M. (2008). Barriers and impediments to transfor- mational government: Insights from literature and practice. *Electronic Government, An International Journal*, 8(2/3), 226–241.
- Yılmaz, Ö. T. ve Bayram, O. (2020). COVID-19 pandemi döneminde Türkiye'de e-ticaret ve e-ihracat. *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 37-54.

Münevver KAÇAR* Güneş ÇETİN GERGER**

* Bilim Uzm. Münevver Kaçar, MCBÜ SBE Uluslararası Ticaret ve Finans Anabilimdalı, Yüksekisans Mezunu, munevver_kacar@hotmail.com

** Prof. Dr. Güneş Çetin Gerger, MCBÜ UBF Sermaye Piyasası Bölümü, gunes.cetin@hotmail.com

Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi Karşısında Denizli Merkez İlçede Mükelleflerin Tutum ve Davranışlarının Değerlendirilmesi

Özet

Devletin asli fonksiyonlarını yerine getirmek için finansal kaynaklara ihtiyaç duyması vergileri ön plana çıkarmıştır. Vergiler, ülke sınırlarını içinde yaşayan kişilerin ödeme gücü üzerinden alınan zorunlu, karşılıksız ve parasal bir değer olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda devlet vergilerini dolaylı ve dolaysız yoldan elde etmekte olup genellikle devlet finansman ihtiyacını daha hızlı ve pratik yoldan yapabilmek için dolaylı vergilere yönelmektedir. Bu makalede devletin dolaylı vergilerinden biri olan Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) karşısında vergi mükelleflerinin tutum ve davranışlarına nasıl bir etkisi olduğu incelenmiştir. Çalışmanın amacı; mükelleflerin BSMV konusundaki bilgisini tespit etmek ve mükelleflerin vergi konusundaki tutum ve davranışlarını ölçmektir. Çalışmanın yöntemi; Likert ölçekli anket çalışması uygulanmış olup araştırma kapsamındaki banka müşterileri ile yüz yüze görüşülerek anket verileri toplanmıştır. 300 kişiye anket çalışması yapılmış ve SPSS ortamında analizlere ulaşılmıştır. Ulaşılan veriler ışığında vergi mükelleflerinde BSMV bilincinin yeterli düzeyde olmadığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: BSMV, Vergi Mükellefleri, Denizli

JEL Sınıflama Kodları: K34

Taxpayers Attitudes and Behaviors Against Banking and Insurance Transactions Tax

Abstract

The need for financial resources to fulfill the main functions of the state has brought taxes to the fore. Taxes are defined as a mandatory, unrequited and monetary value taken over the solvency of people living within the borders of the country. In this context, the state obtains its taxes directly and indirectly, and the state generally turns to indirect taxes in order to meet its financing needs in a faster and more practical way. In this article, the effect of the taxpayers' attitudes and behaviors against the Banking and Insurance Transactions Tax (BITT), which is one of the indirect taxes of the government, is examined. The aim of the study; To determine the knowledge of taxpayers on BITT and to measure taxpayers' attitudes and behaviors on taxation The method of the study; A Likert scale survey study was applied and survey data were collected by face-to-face interviews with bank customers within the scope of the research. A survey was conducted with 300 people and the analyzes were reached in the SPSS environment. In the light of the data obtained, it has been observed that the BITT awareness among taxpayers is not at a sufficient level.

Keywords: BITT, Taxpayers, Denizli

JEL Codes: K34

Giriş

Devletin içinde bulunduğu koşullara, toplumsal ihtiyaçlara ve tercihlere bağlı olarak anayasa çerçevesinde belirlenmiş görevleri bulunmaktadır. Devlet kamusal hizmetlerini yerine getirebilmek için parasal kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç duyduğu parasal kaynakları da ülke sınırları içinde yaşayan kişilerden vergi yoluyla tahsil etmektedir. Vergi hukukuna göre, vergi gerçek ve tüzel kişilerden elde edilmektedir. Fakat gerçek kişiler ile tüzel kişilerin verginin ödenmesi hususunda ayırım bulunmaktadır. Gerçek kişiler sadece kendi üzerlerine düşen vergileri ödemekle yükümlü iken tüzel kişilikte durum biraz daha farklıdır. Kamu hukuku tüzel kişileri ve özel hukuk tüzel kişileri kendi üzerlerine düşen vergilerin ödenmesi haricinde aynı zamanda üçüncü kişilerin vergilerinin toplanmasında önemli rol oynarlar. Bankalar bu duruma en iyi birer örnektir. Bankalar vergilerin ödenmesinde hem sorumlu hem de yükümlü sıfatıyla hareket ederler. BSMV'de bankaların yükümlü sıfatıyla ödemek zorunda olduğu finansal işlem vergisidir.

Bu çalışmanın konusu gelişen bankacılık sektöründe BSMV'nin mükellefler üzerinde nasıl bir etkisi olduğu ve mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını ne şekilde yönlendirdiği incelenmiştir. Bu amaçla verginin yansıtıldığı banka müşterilerinin BSMV hakkındaki bilgi ve görüşlerini öğrenmek ve vergi karşısındaki tutum ve tavırlarını anlamak için Denizli merkez ilçede özel bir bankanın müşterilerine anket çalışması yapılmıştır. Yüz yüze görüşme yöntemiyle toplanan veriler, SPSS paket programıyla analiz edilmiş ve elde edilen sonuçlar makalede değerlendirilmiştir.

1. Finansal İşlem Vergisi

Dünyada finansal işlem vergisinin kökleri 1936 yılına dayanmaktadır. 1936 yılında John Maynard Keynes "Para, Faiz ve İstihdamın Genel Teorisi" eserinde finansal işlem vergilerine (FİV) değinmiştir. Keynes, eserinde finansal sistemin kumarhaneler gibi olmasını dile getirmiş ve kumarhanelerde

nasıl ki yüksek maliyet girişlerinden dolayı oyuncu azlığı söz konusu ise finansal işlemlerde de tatmin edici vergi sisteminin uygulanması ile oyuncu sayısının azaltılacağı ve spekülatif hareketler sonucunda yaşanan finansal istikrarsızlıkların önüne geçilebileceğini savunmuştur (Keynes,1976:159-60). O dönemlerde çok fazla sermaye hareketlilikleri yaşanmadığı için Keynes'in bu önerisi pek dikkate alınmamıştır. 1971 yılında Bretton Woods sisteminde yaşanan sıkıntılar nedeniyle sabit kur rejiminin sona ermesiyle para birimleri birbirleri karşısında sürekli olarak dalgalanmaya başlamıştır. Sermaye hareketleri ise bu dalgalanmaların sonucunda sürekli yer değiştirmiş ve ülkelerin finansal krizle boğuşmasına sebep olmuştur. Yaşanan bu durumlar karşısında James Tobin katıldığı bir konferansta spekülatif amaçlı kısa vadeli sermaye hareketlerinin vergilendirilmesi ile döviz spekülasyonlarının azaltılacağı yönündeki "Tobin Vergisi" önerisini ortaya atmış ve bu önerisi ile Nobel ödülü kazanmıştır (Öcal ve Polat,2012:76). Yaşanan sorunların kaynağının kur rejimi değil uluslararası sermaye hareketleri olduğunu savunmuştur. Tobin, uygulanacak olan verginin küresel bir vergi olması gerektiğini dile getirmiştir. Döviz işlemleri üzerinden %0,1 ile %0,5 oranında vergi alınması gerektiğini ifade etmiş ve uygulanan verginin sonucunda kısa vadeli sermaye hareketleri üzerinde maliyet artacağı için spekülatif işlemlerde de azalma söz konusu olacaktır (Ay ve Mankır,2007:131). Kısaca Tobin'in önerisi kısa vadeli veya gecelik spekülasyonlarda kar etme olasılığını azaltmak amacıyla uluslararası sermaye hareketleri üzerine yüksek oranda bir işlem vergisi getirilmesidir (Saraçoğlu ve Şahan,2004:73). Günümüze bakıldığında son zamanlarda yaşanan finansal krizlerin sadece tek bir ülkede kalmayıp küresel boyuta ulaşması, kriz dönemlerinde sermaye hareketlerinin çok fazla yaşanması ülkeleri FİV uygulamasına yöneltmiştir. Tobin'in dile getirdiği küresel bir vergiden daha ziyade her ülke kendi içinde işlem vergisi uygulamaktadır. Örneğin; Birleşik Krallık damga vergisine (stamp duty) benzer vergi uygulamıştır. Uygulama Birleşik

Krallık menşeli şirketlerin hisse senetlerinin satılması veya el değiştirmesi sonucunda belge ve dokümanlardan alınan damga vergisi (stamp duty) ile elektronik hisse senedi satış sistemi üzerinden SDRT (Stamp Duty Reserve Tax) adı altında alınan vergilerden elde edilmektedir (Güler vd,2012:26). Belçika ise Spahn vergisine benzer bir vergi uygulamaktadır. Spahn vergisi iki aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar asgari işlem vergisi ve ilave vergi şeklindedir. Buna göre ülke, menkul kıymetler üzerine işlem vergisi uygulamaktadır (Güler vd,2012:28-29). Ülkemize baktığımızda tam anlamıyla diğer ülkelerdeki gibi finansal işlem vergileri uygulanmasa da finansal işlem vergilerine benzer nitelikte BSMV, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu, Damga Vergisi, Değerli Kağıtlar Kanunu uygulanmaktadır.

2. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

BSMV, 23 Temmuz 1956 tarihli ve 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'na dayanak gösterilerek çıkarılmış bir finansal işlem vergisidir (Çakıcı ve Ceyhan,2014:27). BSMV uygulamasının günümüze kadar olan kronolojik sıralaması şu şekildedir (Kirman,2001:3).

- 1926 tarihli 735 sayılı Umumi İstihlak Vergisi,
- 1927 tarihli 1039 sayılı Muamele Vergisi Hakkında Kanun,
- 1931 tarihli 1860 sayılı Muamele Vergisi Kanunu,
- 1931 tarihli 2430 sayılı Muamele Vergisi Kanunu,
- 1940 tarihli 3843 sayılı Muamele Vergisi Kanunu,
- 1956 tarihli 6802 sayılı Gider Vergisi Kanunu.

BSMV ülkemizde ilk kez 1926 yılında Fransız Muamele Vergisinden etkilenecek çıkarılan Umumi İstihlak Vergisidir (Tanrıverdi,2010:106). Umumi İstihlak Vergisi, bir yıl boyunca yapılan işlemlerde verginin pul yapıştırılarak ödenmesi ticaretin akışına

engel olması, işlemlerin deftere kaydedilmesi zorunluluğunun bulunması nedeniyle işlemlerde güçlükler sebep olması, kontrollerin az olmasından dolayı kaçakçılık unsurlarının fazla yaşanmasından dolayı 1927 yılında yürürlükten kaldırmıştır (Ergülen,1988;akt. Tanrıverdi,2010:106). 1927 yılında 1039 sayılı kanunda bir önceki 735 sayılı kanundan farklı olarak beyanname usulü getirilmiş, bankalar bu verginin mükellefi iken bankerler bu vergiden muaf tutulmuşlardır. 1931 yılında ise tekrar kanunda bir değişikliğe gidilerek bankerler bu vergiden sorumlu tutulmuşlardır.1940 yılında 1039 sayılı kanununda yer alan verginin konusu her ne ad altında olursa olsun işlem karşılığı alınan vergiler iken, 3843 sayılı kanunda verginin konusu kendi lehlerine her ne ad altında olursa olsun işlem karşılığı alınan paralar şeklinde değiştirilmiştir (Ergülen,1988;akt. Tanrıverdi,2010:106-107).1956 yılında 3843 sayılı kanundaki bazı muaflik ve istisnalar düzeltilerek günümüzdeki Gider Vergisi Kanunu'nun temelini oluşturmuştur.1985 yılında yürürlüğe giren Katma Değer Vergisi Kanunu ve Gider Vergisi Kanununda düzenlenen BSMV'ye ait diğer harcama vergileri yürürlükten kaldırılırken, banka ve sigortacılık üzerinden alınan BSMV aynı kalmıştır (Erol,2007:183).

BSMV'nin konusuna baktığımızda kanunda şu şekilde belirtilmiştir¹; "*Banka ve sigorta şirketlerinin 10/6/1985 tarihli ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'na göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir.*" Kısacası BSMV'nin oluşması için dört unsur gerekmektedir.

- *Mükellef*; BSMV'nin toplanması için aracı bir kurum gerekmektedir. Gider Vergisi Kanunu'nun 30. maddesinde banka, banker ve sigorta şirketleri olarak belirtilmiştir.

¹ Bkz.6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu, 23.07.1956 tarihli ve 9362 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

- *İşlemin Varlığı ve Niteliği*; Banka, banker ve sigorta şirketlerinden BSMV'ye tabi işlemlerden bir veya daha fazla işlemin gerçekleşmiş olması gerekmektedir.
- *Nakden veya Hesaben Tahsilat*; Banka, banker ve sigorta şirketlerinden BSMV'ye tabi işlemlerin gerçekleşmesi sonucunda bir hizmet satın alma karşılığı olarak hizmetin bedelinin nakit veya hesaben ödenmesidir.
- *Lehe Para Kalması*; Banka, banker ve sigorta şirketlerinin BSMV'ye tabi işlemlerinin gerçekleştirilmesi sonucunda kar etme durumudur. Lehe kalan paranın tamamı vergiye dahil edilmemektedir. Yapılan işlemlerle ilgili giderler düşüldükten sonra kalan para vergilendirilmektedir.

BSMV de *vergiyi doğuran olay*, mükelleflerin yapmış oldukları bütün işlemler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben para almalarıdır (Şenyüz, Yüce, Gerçek, 2020:346).

Hizmet vergisi niteliğinde olan BSMV'nin temel amacı; banka ile ilişki içerisinde olan kişileri vergilendirmektir. Bankalar ödemiş oldukları vergiyi kolayca ilişki içerisindeki kişilere yansıtabilmektedir (Çağan,1976:27). Banka, banker veya sigorta şirketlerinde yapılan her işlemler BSMV'ye tabi değildir. BSMV kapsamına giren işlemler kanunun 28.maddesinde² *"Bankerlerin yapmış oldukları banka muamele ve hizmetleri dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar (kendileri veya başkaları hesabına menkul kıymet alıp satmayı, alım-satıma tavassut etmeyi veya alıp sattıkları menkul kıymet karşılığı borçları ödemeyi taahhüt etmeyi meslek haline getirenlerin bu faaliyetleri dolayısıyla lehlerine kalan paralar ile mevduat faizi vermek veya sair adlarla faiz ve benzeri menfaatler sağlamak üzere devamlı olarak para toplama işiyle*

² Bkz.6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu, 23.07.1956 tarihli ve 9362 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

uğraşanların topladıkları paralara sağladıkları gelir ve menfaatler üzerinden komisyon, ücret, hizmet karşılığı gibi adlarla aldıkları paralar dahil) da banka muameleleri vergisine tabidir." olarak belirtilmiştir.

6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 31.maddesinde verginin matrahı *"banka ve sigorta muameleleri vergisinin matrahı 28. maddede yazılı paraların tutarıdır. Kambiyo alım ve satım muamelelerinde kambiyo satışlarının tutarı vergiye matrah olur"*³. şeklinde ifade edilmektedir. Bankalarda verginin matrahı, yapılan işlemler neticesinde kendi lehlerine aldıkları tutar (kar, faiz, komisyon gibi) iken, sigorta şirketlerinde verginin matrahı poliçede yer alan prim tutarıdır. Prim tutarının hesabında sigorta işlemi dolayısıyla komisyon ve benzeri adlarda yapılan ödemeler indirim konusu olamaz. Vergi matrahında gider ve vergi adı altında indirim yapılmamaktadır. Alınan BSMV matraha dahil edilemez. Sigorta şirketleri iptal ettikleri sigorta muamelelerine ilişkin vergileri, iptalin gerçekleştiği dönemde ücret, komisyon ve benzeri adlarla aldıkları tutarlara ilişkin vergileri iadenin gerçekleştiği dönemde hesaplanan BSMV'den indirebilirler. Bu dönemde indirilemeyen vergiler, sonraki dönemde beyannamede üzerinden indirim konusu yapılabilir. Yabancı paralar ile olan muamelelerde ise, kanunun⁴ 32. maddesinde belirtildiği gibi yabancı para üzerinden alınmış olan vergi matrahlarının tayin edilmesinde her altı ayda bir tespit edilecek kurlar dikkate alınır. BSMV'nin oran yapısına bakıldığında ise, kanunun⁵ 33. maddesinde oran %15 olarak belirlenmiştir. Fakat işlem türlerine göre bu oran değişiklik göstermektedir. Kambiyo muamelelerinde matrah binde iki olarak hesaplanmıştır. Cumhurbaşkanı, Gider Vergileri Kanunu'nun 33. maddenin 2. fıkrasına göre %15 olan vergi oranını, bankalar

³ Bkz.6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu, 23.07.1956 tarihli ve 9362 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴ Bkz.6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu, 23.07.1956 tarihli ve 9362 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

⁵ Bkz.6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu, 23.07.1956 tarihli ve 9362 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

arası mevduat muameleleri, kurumlar arasındaki borsa payı piyasası muameleleri ve diğer banka ve sigorta muameleleri için ayrı ayrı veya birlikte %1'e, kambiyo muamelelerinde ise sifira kadar indiremeye ve yukarıda saymış olduğumuz oranları aşmayacak şekilde yeniden tespit etmeye yetkilidir. BSMV'deki istisnalar ise kanunun⁶ 29.maddesinde açıkça belirtilmiştir.

3. Denizli Merkez İlçedeki Bir Banka Müşterilerinin BSMV Karşısındaki Tutum ve Davranışlarını Ölçmeye Yönelik Anket Uygulaması

Bu bölümde Denizli Merkez İlçedeki özel bir bankanın 300 müşterisiyle gerçekleştirilen bir anket çalışmasının sonuçları yer almaktadır. Vergi mükelleflerine yönelik anket çalışmasında ilk olarak demografik sorular hazırlanmış sonrasında vergi bilinci, vergiye karşı tavır ve vergi ahlakını ölçmeye yönelik çoktan seçmeli sorular hazırlanmış olup en son olarak 5'li Likert ölçeği kullanılarak yine aynı şekilde vergi bilinci, vergiye karşı tavır soruları da eklenerek anket soruları düzenlenmiştir. Çalışma %65 güven aralığında gerçekleştirilmiştir.

Toplanılan anketlerden elde edilen veriler titiz bir çalışmayla SPSS ortamına aktarılmıştır. İlk olarak demografik sorulara ait frekans dağılımları yapılmıştır ve demografik verilere ait bilgiler ortaya çıkmıştır. Analizin ikinci kısmında ise, birbiriyle ilişkili olduğunu düşündüğümüz sorulara yönelik "Ki-kare, bağımsızlık testi ve korelasyon testleri" yapılmıştır. Bu testler sonucunda aralarında anlamlı bir bağ bulunan sorular ele alınıp gerekli açıklamalar yapılmıştır.

BSMV karşısında mükelleflerin tutum ve davranışlarını ölçmeye yönelik anket çalışmasının alanı Denizli Merkez İlçede yer alan Yapı ve Kredi Bankasıyla sürekli iletişimde bulunan müşteriler oluşturmaktadır. Alan çalışmasının daha iyi bir şekilde açıklanabilmesi adına Denizli merkez ilçedeki bankalar ve şube sayıları Tablo 1 de gösterilmiş olup aynı zamanda 30.09.2019 yılında Türkiye Bankalar Birliği'nin yayınlamış olduğu raporda Türkiye genelinde yapılan bankaların aktif büyüklüğüne göre sıralamasını ele aldığımızda sıralamada ilk beş'e giren bankanın listesi Tablo 2'de verilmiştir.

⁶ Bkz.6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu, 23.07.1956 tarihli ve 9362 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Tablo 1. 2019 yılında Denizli Merkez İlçede Bulunan Bankalar ve Şube Sayıları

Banka	Şube Sayısı	Banka	Şube Sayısı
AKBANK	6	ŞEKERBANK	1
ALTERNATİFBANK	1	TURKLAND	1
ANADOLUBANK	1	TÜRK EKONOMİ BANKASI	5
BURGAN BANK	1	TÜRK EXİMBANK	1
DENİZBANK	4	T.C. ZİRAAT BANKASI	9
FİBABANKA	1	TÜRKİYE GARANTİ BANKASI	8
HSBC BANK	1	TÜRKİYE HALK BANKASI	7
ICBC TURKEY BANK	1	TÜRKİYE İŞ BANKASI	11
ING BANK	1	TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI	8
ODEA BANK	1	YAPI VE KREDİ BANKASI	9
QNB FİNANSBANK	6		

Tablo 2. Türkiye'nin En Büyük İlk 5 Bankası

Sıra	Banka	Şube Sayısı	Toplam Aktifler	Toplam Mevduat
1	T.C. Ziraat Bankası	1778	551.994	345.017
2	Türkiye İş Bankası	1357	444.334	243.039
3	Türkiye Garanti Bankası	930	410.777	243.865
4	Akbank	782	392.457	221.344
5	Yapı ve Kredi Bankası	867	390.170	211.024

Kaynak: TBB tarafından edinilen bilgilerden hareketle düzenlenmiştir.

BSMV mükellefleri için yapılan anket çalışmasının örneklemini Tablo 2'de belirtildiği gibi Türkiye'nin ilk beş büyük banka sıralamasında yer alan Yapı ve Kredi Bankası oluşturmaktadır. Araştırmada, Yapı ve Kredi Bankası'nın Denizli Merkez İlçedeki sadece bir şubesinde anket çalışması yapılmıştır. Ele alınan Yapı ve Kredi Bankası'nın Denizli Merkez İlçe şubesindeki banka müşteri sayısı banka yetkilisi tarafından edinilen bilgiye göre yaklaşık olarak 10.500 olup ana kütleden seçilen örneklem ise 300 kişidir. Seçilen Yapı ve Kredi Bankası müşteri portföyü ve şube sayısı büyüklüğü açısından Türkiye'de liderlerden biri konumunda olduğu için seçilen Yapı ve Kredi Bankası verileri, müşterilerden elde edilen anket sonuçlarının

temsil kabiliyeti yüksektir. Bu banka müşterileri aynı zamanda diğer bankaların da müşterisidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde seçilen banka müşterileri Denizli'deki BSMV mükelleflerini temsil etmektedir.

Demografik verileri değerlendirdiğimizde şu şekildedir: Banka müşterilerinin %50'si kadın %50'si erkek; %44,7'si 18-30 yaş aralığında, %48,7'si lisans mezunu, %47,7'si 2001-5000 TL arası gelir düzeyine sahip ve %44,7'si ise ücretli özel sektörde çalışmaktadır.

Vergi bilinci ve vergiye karşı tutum ile ilgili sorulara mükelleflerin gösterdikleri önem dereceleri aşağıda yer almaktadır:

Tablo 3. Mükelleflerin Vergi Bilinç Düzeyleri ve Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları

	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		TOPLAM	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
H1:Ödemiş olduğum BSMV etkin bir şekilde kullanılmaktadır.	69	%23	94	%31,3	92	%30,7	29	%9,7	16	%5,3	300	100
H2:Ülkemizde BSMV bilinci yeterli düzeydedir.	85	%28,3	114	%38	54	%19	28	%9,3	15	%5	300	100
H3:Ülkemizde BSMV oranı yüksektir.	26	%8,7	58	%19,3	71	%23,7	93	%31	52	%17,3	300	100

Tablo 3. (devam) Mükelleflerin Vergi Bilinç Düzeyleri ve Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları

	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum		TOPLAM	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
H4:BSMV kanunu anlaşılır bir şekilde hazırlanmıştır.	46	%15,3	88	%29,3	104	%34,7	52	%17,3	10	%3,3	300	100
H5:BSMV'nin hangi işlemlerden tahsil edildiğini biliyorum.	35	%11,7	73	%24,3	75	%25	92	%30,7	25	%8,3	300	100
H6:BSMV'nin hangi kanallar aracılığıyla tahsil edildiğini biliyorum.	34	%11,3	63	%21	68	%22,7	101	%33,7	34	%11,3	300	100
H7:Ödemiş olduğum BSMV'nin nerelere harcandığını bilmek vergi bilincimi artırır.	26	%8,7	52	%17,3	54	%18	78	%26	90	%30	300	100
H8:BSMV tarifesindeki vergi oranı seviyesini uygun buluyorum.	63	%21	95	%31,7	90	%30	31	%10,3	21	%7	300	100
H9:BSMV oranının herkes tarafından eşit bir şekilde alınmasını adil buluyorum.	66	%22	68	%22,7	74	%24,7	67	%22,3	25	%8,3	300	100
H10:BSMV'nin yatırımların önünde bir engel olduğunu düşünüyorum.	25	%8,3	55	%18,3	93	%31	82	%27,3	45	%15	300	100
H11:Ödemiş olduğum BSMV'nin devlet tarafından yerinde kullanıldığına inanıyorum.	62	%20,7	77	%25,7	89	%29,7	57	%19	15	%5	300	100
H12:BSMV'nin dolaylı bir vergi olması beni rahatsız etmektedir.	31	%10,3	47	%15,7	72	%24	94	%31,3	56	%18,7	300	100
H13:Ödemiş olduğum BSMV'nin nerelere harcandığını bilmek isterim.	23	%7,7	32	%10,7	46	%15,3	100	%33,3	99	%33	300	100
H14:Ödediğim vergi ile devletten sağladığım hizmet arasında bir bağ kuruyorum.	50	%16,6	68	%22,7	88	%29,3	71	%23,7	23	%7,7	300	100
H15:BSMV ödemesini bankalar aracılığıyla yapmaktan memnunum.	56	%18,7	55	%18,3	95	%31,7	75	%25	19	%6,3	300	100
H16: Bir Mükellef olarak ödediğim BSMV'nin farkındayım.	47	%15,7	63	%21	68	%22,7	92	%30,7	30	%10	300	100

H1P Mükelleflerin %54,3'ü kendilerinden alınan BSMV'nin etkin bir şekilde kullanıldığına inanmamaktadır.

H2P Ülkemizdeki mükelleflerin %66,3'ü BSMV bilincini yeterli düzeyde bulmamaktadır.

H3P "Ülkemizde BSMV oranını yüksektir" ifadesine mükelleflerin %31,0'i "katılıyorum" ve %17,3'ü "kesinlikle katılıyorum" olarak yanıtlamıştır. Ankete katılan mükelleflerin %48,3'ü BSMV oranını yüksek bulmaktadır.

H4P Mükelleflerin %44,6'sı BSMV kanununu anlaşılır bulmamaktadır.

H5P "BSMV'nin hangi işlemlerden tahsil edildiğini biliyorum" ifadesine mükelleflerin %11,7'si kesin katılmamakta, %24,3'ü katılmamakta ve %25'i ise kararsızdır. Mükelleflerin %61'i dolaylı yoldan tahsil edilen bu verginin hangi işlem üzerinden alındığını ve hangi tür bankacılık işlemleri faaliyetleri sonucunda bu vergiye tabi tutulduklarını bilmediklerini ortaya koymuştur. Bu durum mükelleflerde vergi bilincinin tam olarak yerleşmediğini göstermektedir.

H6P Mükelleflerin yalnızca %45'i BSMV'nin bankalar aracılığıyla ödendiğinin farkındadır.

H7P Mükelleflerin ödemiş oldukları verginin devlet tarafından nerelere harcandığının bilinmesinin, kişilerin vergi bilincini arttıracığına dair soruya %56 oranında katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum sonucu ortaya çıkmıştır.

H8P BSMV tarifesindeki vergi oranı seviyesinin uygunluğunun ölçülmesine dair bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme sonucunda mükelleflerin %52,7'si ise vergi oranının seviyesini uygun bulmamaktadır.

H9P "BSMV oranının herkes tarafından eşit bir şekilde alınmasını adil buluyorum" ifadesine %44,7'si gelir seviyeleri eşit olmayan kişilerin aynı oranda vergilendirilmesini adil bulmamaktadır.

H10P BSMV mükelleflerinin yatırımların önünde engel oluşturduğuna dair görüşler şu şekilde ifade edilmiştir; %26,6'sı BSMV'nin yatırımların önünde engel oluşturmadığını düşünürken %42,3'ü yatırımların önünde bir engel unsuru olduğunu dile getirmekte %31'i ise bu konu hakkında kararsız olduğunu belirtmiştir.

H11P "Ödemiş olduğum BSMV'nin devlet tarafından yerinde kullanıldığına inanıyorum" ifadesine mükelleflerin %46,4'ü devletin topladığı vergiyi yerinde kullandığına inanmamaktadır.

H12P BSMV'nin dolaylı yoldan tahsil edilmesinin kişileri rahatsız etmesine yönelik soruya %10,3'ü kesinlikle katılmıyorum, %15,7'si katılmıyorum %24'ü kararsızım %31,3'ü katılıyorum ve %18,7'si kesinlikle katılıyorum cevaplarını vermiştir. Ankete katılan bireylerin %50'si bu durumdan rahatsız olduğunu dile getirmişlerdir.

H13P Mükelleflerin %66,3'ü ödemiş oldukları BSMV'nin nerelere harcandığını bilmek istemektedir.

H14P Mükellefler ödemiş olduğu vergi ile devletten sağladığı hizmet arasındaki bağ kurma sorusuna %39,3'ü bir bağ olmadığı şeklinde yanıt verirken, %29,3'ü ise bu konu hakkında kararsız olduğunu söylemiştir.

H15P BSMV ödemesinin bankalar aracılığıyla tahsil edilmesine yönelik soruya %37'si bu durumdan memnun değilken %31,3 memnun olduğunu dile getirmektedirler.

H16P Mükelleflerin ödemiş olduğu verginin farkında olup olmadığı ile ilgili bu soruya ankete katılanların %36,7 farkında olmadığını %40,7'si ise farkında olduğunu belirtmişlerdir.

Çalışmanın bu bölümünde ki-kare ve çapraz tablo analizlerine yer verilmiştir. Anlamlı bulunan çapraz tablolar verilerin ışığında değerlendirilmiştir.

Tablo 4. BSMV'nin Tanımı ve BSMV'nin Ne Üzerinden Tahsil Edildiği Arasındaki İlişki

			BSMV ne üzerinden tahsil edilmektedir?					TOPLAM
			Gelir vergisi üzerinden tahsil edilir.	Kurumlar vergisi üzerinden tahsil edilir.	Bankaların sunduğu ürün ve hizmet neticesinde aldığı ücretler üzerinden tahsil edilir.	Ödemiş olduğumuz KDV üzerinden tahsil edilir.	Herhangi bir bilğim yoktur.	
Sizce BSMV'nin bir tanımı yapılmak istense aşağıdakilerden hangisini daha uygun bulursunuz?	Devletin bankalar aracılığıyla almış olduğu bir vergi türüdür.	ms %	7 6,16	4 3,52	92 80,96	4 3,52	6 5,28	113 100
	Bankalarda işlem yapma şevkini kıran bir vergi türüdür.	ms %	9 15,48	4 6,86	36 61,92	2 3,44	7 12,04	58 100
	Vatandaşların üzerinde bir yüküdür.	ms %	14 24,08	3 5,16	29 49,88	3 5,16	9 15,48	58 100
	Herkesten eşit oranlarda alınan adaletsiz bir vergidir.	ms %	5 26,3	0 0	12 63,15	0 0	2 10,52	19 100
	Herhangi bir bilğim yok	ms %	4 7,7	6 11,53	6 11,53	2 3,85	34 65,38	52 100
	Toplam	ms %	39 13	17 5,67	175 58,33	11 3,66	58 19,3	300 100

$X^2= 122,019$ s.d = 16 $p<0,00$

“BSMV'nin bir tanımı yapılmak istense aşağıdakilerden hangisini daha uygun bulursunuz?” ile “BSMV ne üzerinden tahsil edilmektedir?” arasında anlamlı bir ilişki vardır. %80,96'sı BSMV'nin bankaların sunduğu hizmet karşısında devletin bankalar aracılığıyla almış olduğu bir vergi türü olarak kendini ifade ederken %61,92'si BSMV'yi bankaların yapmış olduğu hizmet sonucunda bankalarda işlem yapma şevkini kıran bir durum olarak değerlendirmektedir. Bireylerin yaptıkları işlemler sonucunda ek olarak

vergi yükünün eklenmesiyle birlikte mükelleflerin maliyetleri artmakta ve kişiler de bu sebepten dolayı zorunlu olmadıkça bankalarda işlem yapmak istememektedir. %49,88'i bankalarda yapılan işlem sonucunda alınan verginin vatandaşlar üzerinde bir yük olduğunu düşünmektedirler. %63,15'i ise yapılan işlem sonucunda alınan verginin herkesten eşit oranda alınmasını haksız bulmaktadır. Gelir seviyesi eşit olmayan kişilerin aynı oranda vergi ödemesi yapması mükellefleri rahatsız etmektedir.

Tablo 5. BSMV Oranı ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

			Eğitim düzeyiniz?				TOPLAM
			ilkokul	Orta öğrenim (lise dahil)	Lisans	Lisansüstü	
BSMV oranı yüzde kaçtır?	%2	ms %	7 7,45	44 46,8	39 41,5	4 4,25	94 100
	%5	ms %	3 2,77	30 27,7	62 57,4	13 12,04	108 100
	%10	ms %	2 5,71	17 48,5	13 37,1	3 8,57	35 100
	%15	ms %	3 5,66	18 33,96	29 54,8	3 5,66	53 100
	%20	ms %	3 30	1 10	3 30	3 30	10 100
	Toplam	ms %	18 6	110 36,7	146 48,7	26 8,67	300 100

$X^2= 34,256$ s.d= 12 p<0,001

BSMV oranı ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. BSMV oranı banka muamele ve hizmetlerinde %5 olarak uygulanmaktadır. Tabloya baktığımızda ilkokul mezunlarının %2,77'si

%5 cevabı verirken orta öğrenim mezunlarının %27,7'si, lisans mezunlarının %57,4'ü, lisansüstü mezunların %12,4'ü bu soruyu doğru yanıtlamıştır.

Tablo 6. Verginin Tam Ödenmemesinin Nedeni ve Vergi Bilincinin Nasıl Arttırılması Gerektiği Arasındaki İlişki

			Ülkemizde vergilerin tam ödenmemesinin nedeni nedir?					TOPLAM
			Vergi bilincinin tam yerleşmemiş olması	Biçimsel yükümlülüklerin fazla olması	Vergi oranlarının yüksek olması	Vergi sisteminin adaletsiz olması	Vergiler tam ödenmektedir.	
Ülkemizde vergi bilincini nasıl arttırabiliriz?	Eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılması	ms %	16 45,7	2 5,7	8 22,9	9 25,7	0 0	35 100
	Toplumun gelir seviyesinin artması	ms %	12 24,5	3 6,12	22 44,9	12 24,5	0 0	49 100
	Vergi sistemindeki adaletsizliğin azaltılması	ms %	13 12,2	4 3,78	23 21,7	65 61,3	1 0,94	106 100
	Vergi oranlarının düşürülmesi	ms %	10 11,5	2 2,30	49 56,3	19 21,8	7 8,1	87 100
	Kamu harcamalarında etkinliğin artması	ms %	4 17,4	4 17,4	7 30,4	7 30,4	1 4,35	23 100
	Toplam	ms %	55 18,3	15 5	109 36,4	112 37,4	9 3	300 100

$X^2=84,465$

s.d=16

p<0,00

“Ülkemizde vergilerin tam ödenmemesinin nedenini nedir?” ile “Ülkemizde bilincinin nasıl artırılabilir?” soruları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Türkiye’de vergilerin neden ödenmediği sorusuna ankete katılanların %45,7’si vergi bilincinin tam yerleşmemiş olduğunu ve vergi bilincinin artırılması için de eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılması gerektiği şeklinde yorum yapmıştır. %56,3’ü ise

Türkiye’de vergilerin tam ödenmemesinin nedeni olarak vergi oranlarının yüksek olmasına bağlamış ve vergi bilincinin vergi oranlarının düşürülmesi yoluyla artacağını dile getirmiştir. %61,3’ü ise Türkiye’de vergilerin tam olarak ödenmemesinin sebebini vergilerin adaletsiz olmasına ve vergi bilincinin vergilerdeki adaletsizliğin giderilmesi yoluyla çözümlenebileceğini savunmaktadır.

Tablo 7. Vergilerin Tam Ödenmeme Nedeni ile Ödenen Vergiler Arasındaki İlişki

			Ülkemizde vergilerin tam ödenmemesinin nedeni nedir?					TOPLAM
			Vergi bilincinin tam yerleşmemiş olması	Bıçimsel yükümlülüklerin fazla olması	Vergi oranlarının yüksek olması	Vergi sisteminin adaletsiz olması	Vergiler tam ödenmektedir.	
Ödemiş olduğunuz vergiler ile ilgili ne düşünüyorsunuz?	Devlet kamu finansmanı için kullanır ve tüm vergiler zorunludur, ödemekten kaçınmam.	ms %	20 42,5	2 4,25	10 21,2	15 32	0 0	47 100
	Sosyal faydası olan alanlarda yatırım yapılması için zorunludur, ödemekten kaçınmam.	ms %	3 9,67	4 13	11 35,5	13 42	0 0	31 100
	Sadece bazı vergiler zorunlu olmalıdır, değişik gelir kaynaklarından alınan vergiler ödeme şevkimi kırıyor.	ms %	14 15,5	5 5,5	33 36,7	32 35,6	6 6,7	90 100
	Vergi oranları çok yüksektir, vergi türleri çok fazla olduğu için alınan vergileri haklı bulmuyorum.	ms %	15 12,1	3 2,42	53 42,7	50 40,4	3 2,42	124 100
	Vergi ödevlerini yerine getirmeyenleri yadırgamıyorum.	ms %	3 37,5	1 12,5	2 25	2 25	0 0	8 100
	Toplam	ms %	55 18,3	15 5	109 36,3	112 37,3	9 3	300 100

$X^2=40,073$

s.d=16

$p<0,01$

“Ülkemizde vergilerin tam ödenmemesinin nedeni nedir?” ile “Ödemiş olduğunuz vergilerle ilgili ne düşünüyorsunuz?” soruları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Mükelleflerin %42,7’si ödemiş oldukları verginin oranlarını çok yüksek bulmakta ve alınan vergileri haksız bulmaktadır. Vergi oranlarının yüksek olmasından dolayı vergilerin tam olarak

ödenmediği düşüncesindedirler. %40,4 ‘ü ise ödenen vergi oranlarını yüksek bulmakta ve alınan vergileri haksız bulurken, Türkiye’de vergilerin tam olarak ödenmemesinin nedenini vergi sisteminin adaletsiz olmasına bağlamaktadır.

Tablo 8. Faaliyette Bulunduğu Sektör ile Vergi İle Bilgilerin Nereden Öğrenildiği Arasındaki İlişki

			Faaliyette Bulunduğu sektör					TOPLAM
			Esnaf/Tüccar	Serbest meslek erbabı	Kamu çalışanı	Ücretli özel sektör	Diğer (çiftçi, emekli, gayrimenkul veya MSJ elde edenler)	
Vergi ile ilgili bilgileri nereden öğreniyorsunuz?	Medya	ms %	8 4,85	12 7,28	48 29	83 50,3	14 8,48	165 100
	Meslektaşlarım ve çevremdekiler	ms %	0 0	7 20	8 22,8	15 42,8	5 14,3	35 100
	Vergi Dairesi	ms %	9 36	2 8	2 8	9 36	3 12	25 100
	Muhasebeci ve mali müşavir	ms %	14 34,1	9 22	8 19,5	10 24,3	0 0	41 100
	Takip etmiyorum	ms %	2 5,89	3 8,82	10 29,4	17 50	2 5,59	34 100
	Toplam	ms %	33 11	33 11	76 25,3	134 44,7	24 8	300 100

$X^2=70,090$

s.d= 16 p<0,00

“Vergi ile ilgili bilgileri nereden öğreniyorsunuz?” ile “Faaliyette buldukları sektör” arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Ücretli özel sektörde çalışanların vergi ile bilgileri %50,3’ü medyadan, %42,8’i ise meslektaşlarından öğrendiklerini dile getirmiştir. Aynı zamanda ücretli özel sektörde çalışanların %50’si ise vergi ile ilgili gelişmeleri takip etmemektedir. Serbest meslek faaliyetinde olan kişilerin %22’si muhasebe ve mali müşavirden öğrendiklerini belirtmiştir. Aynı zamanda serbest meslek grubuna sahip kişilerin %20’si ise vergi ile ilgili bilgileri meslektaşlarından ve çevrelerindeki insanlardan öğrendikleri de anket sonuçlarında

belirtmiştir. Serbest meslek çalışanların işleri gereği sürekli olarak kendi meslek ya da başka meslek gruplarındaki kişilerle iletişim halinde olması vergi hakkındaki güncel durumları da birbirleriyle paylaşma imkanı sunmaktadır. Kamu çalışanların ise vergi ile ilgili gelişmeleri %29’u medyadan öğrenirken %29,4’ü takip etmedikleri ortaya çıkmıştır. Diğer meslek grubu içinde bulunan çiftçi, emekli, gayrimenkul veya menkul sermaye iradı elde edenler ise vergi ile bilgileri %14,3 meslektaş ve çevrelerinden öğrenirken, %12’si vergi dairesinden öğrendiklerini dile getirmişlerdir.

Tablo 9. Vergi Bilinci ile Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

			Eğitim Düzeyi				TOPLAM
			İlkokul	Orta öğrenim (lise dahil)	Lisans	Lisansüstü	
Ülkemizde vergi bilincini nasıl arttırabiliriz?	Eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılması	ms %	2 5,71	12 34,3	20 57,1	1 2,86	35 100
	Toplumun gelir seviyesinin artması	ms %	2 4,09	22 44,9	16 32,6	9 18,4	49 100
	Vergi sistemindeki adaletsizliğin azaltılması	ms %	5 4,72	31 29,3	61 57,5	9 8,5	106 100
	Vergi oranlarının düşürülmesi	ms %	6 6,9	37 42,5	41 47,2	3 3,45	87 100
	Kamu harcamalarında etkinliğin artması	ms %	3 13	8 34,7	8 34,7	4 17,4	23 100
	Toplam	ms %	18 6	110 36,7	146 48,7	26 8,67	300 100

$X^2=23,215$

s.d=12

$p<0,026$

“Ülkemizde vergi bilincini nasıl arttırabiliriz?” sorusu ile “Eğitim düzeyi” arasında anlamlı bir farklılık oluşmuştur. Mükelleflerden orta öğrenim mezunu olanlar ülkemizdeki vergi bilincinin artırılması için %44,9’u bu durumun toplumun gelir seviyesinin artmasıyla vergi bilincinin artacağı yönünde düşünürken yine orta öğrenim mezunu mükelleflerden %42,5’i ise vergi oranlarının düşürülmesi sonucunda vergi bilincinin artacağını düşünmektedirler. Eğitim seviyesi lisans düzeyinde olan mükellefler ise vergi bilincinin eğitim öğretimin yaygınlaştırılması sonucunda artacağını

savunmaktadır. Bu düşünceye sahip kişilerin yaklaşık ortalaması %57,1 civarlarındadır. Lisans mezunlarının %57,5’i ise ülkenin vergi bilincinin artmasının vergideki adaletsizliğin giderilmesi sonrasında gerçekleşeceğini düşünürken, %47,2’ si vergi oranlarının düşürülmesi sonrasında ülkedeki mükelleflerin vergi konusunda bilinçleneceğini savunmaktadır. Lisansüstü eğitimden mezun mükelleflerin %18,4’ü toplumun gelir seviyesinin artması, %17,4’ü kamu harcamalarında etkinliğin artması sonucunda ülkedeki vergi bilincinin artacağını düşünmektedir.

Tablo 10. BSMV'nin Tahsil Edilmesi ve Eğitim Düzeyi Arasındaki İlişki

			Eğitim düzeyi				TOPLAM
			İlkokul	Orta öğrenim (lise dahil)	Lisans	Lisansüstü	
BSMV ne üzerinden tahsil edilmektedir?	Gelir vergisi üzerinden tahsil edilir.	ms %	2 5,13	21 53,9	12 30,7	4 10,3	39 100
	Kurumlar vergisi üzerinden tahsil edilir.	ms %	3 17,6	6 35,3	6 35,3	2 11,8	17 100
	Bankaların sunduğu ürün ve hizmet neticesinde aldığı ücretler üzerinden tahsil edilir.	ms %	8 4,57	50 28,5	101 57,7	16 9,14	175 100
	Ödemiş olduğumuz KDV üzerinden tahsil edilir.	ms %	1 9,1	6 54,5	3 27,3	1 9,1	11 100
	Herhangi bir bilgim yok	ms %	4 6,9	27 46,5	24 41,5	3 5,18	58 100
	Toplam	ms %	18 6	110 36,7	146 48,7	26 8,7	300 100

 $X^2=22,491$

s.d=12

 $p<0,032$

“BSMV ne üzerinden tahsil edilmektedir?” ile “Eğitim düzeyi” arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. BSMV bankaların sunduğu ürün ve hizmet neticesinde aldığı ücretler üzerinden tahsil edilen bir vergi türüdür. Verilen cevaplara baktığımızda orta öğrenim mezunu olan bireylerin %53,9'u BSMV'nin gelir vergisi üzerinden tahsil edildiğini %54,5'i ödemiş oldukları KDV üzerinden %35,3'ü ise Kurumlar Vergisi üzerinden tahsil edildiğini söylemiştir. %46,5'i ise bu konu hakkında bilgi sahibi olmadıklarını dile getirmiştir. Eğitim seviyesi orta öğrenim düzeyinde olan kişilerden ancak %28,5'i bu soruyu doğru yanıtlamıştır. Lisans mezunu mükelleflerin yanıtlarına baktığımızda %57,7'si bu soruya doğru cevap vermiştir. Fakat lisans mezunlarından soruyu doğru yanıtlayanlar kadar soru hakkında bilgisi olmayan kişilerin oranı da yüksektir. Oran tablodan da görüleceği gibi yaklaşık olarak %41,5' i bu konu hakkında bilgi sahibi olmadıklarını göstermiştir.

Anket sonuçlarına göre;

Mükelleflerin BSMV bilinci yeterli düzeyde değildir. Mükellefler kendilerinden tahsil edilen BSMV oranını ve hangi işlemler sonucunda bu verginin mükellefi olduklarını tam olarak bilmemektedirler. Mükellefler ödemiş oldukları BSMV'nin devlet tarafından sağlanan hizmet arasında bir ilişki bulmamaktadır. Vatandaşlar kendilerinden alınan bu verginin hizmet olarak geri dönmediğine inanmaktadır. Toplumdaki bireylerin devlete olan güven düzeyleri düşüktür. Mükellefler devletin vergi ile ilgili olan bilgileri ve gelişmeleri daha çok medya üzerinden takip ettikleri için bu durumda devlet mükelleflerin kendilerine olan güven düzeylerinin artmasında medya kanallarını kullanmalı ve halkı bu kanallar aracılığıyla bilinçlendirmelidir.

Mükellefler BSMV oranını yüksek bulmaktadır. BSMV'nin dolaylı yoldan ve herkesten eşit

şekilde vergi tahsil edilmesi mükellefleri rahatsız etmekte olup, adil bir vergi türü olmadığını düşünmektedirler. Gelir düzeyleri eşit olmayan kişilerin aynı vergi oranında tarifelenmesi mükelleflerin verginin ağırlığını aynı seviyede hissetmemesine yol açmaktadır.

Mükellefler Türkiye'deki vergilerin tam olarak ödenmemesinin nedenini vergi oranlarının yüksek olmasına ve vergi sisteminin adaletsiz olmasına bağlamaktadır. Mükelleflere göre; Türkiye'deki vergi bilincinin gelişmesi ancak vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesiyle düzelebilir. Bu durumda devlet vergi sisteminde adaleti sağlamaya yönelik çalışmalar yapmalıdır.

BSMV gibi dolaylı vergiler, mükelleflerin adalet duygusunun zedelenmesine neden olmaktadır. Bankacılık ve sigortacılık hizmetleri üzerinden alınan bu vergi sunulan hizmetlerin maliyetini de arttırdığı için mükelleflere yansımaktadır. Dolaylı bir vergi olduğu için mükellef psikolojisi açısından direnç söz konusu olmasa da anket sonuçlarına göre mükellefler BSMV'yi adil bulmamaktadır.

Ayrıca mükelleflerin, BSMV'nin hangi işlemler üzerinden alındığı, oranı konusunda da bilinç düzeyleri düşük olmasına rağmen katılımcıların %66'sı bu verginin nerelere harcandığını bilmek istediğini görmekteyiz. Gelir idaresi açısından değerlendirdiğimizde, vatandaşların vergi bilinçlerinin artması için mükellef odaklı bir yaklaşımı benimsenmesi ve hesap verilebilir olmasının ne kadar önemli olduğunu görmekteyiz. Ayrıca vergi idaresinin yalın olması vergi mükelleflerinin vergi ile ilgili işlem ve fırsat maliyetlerini düşürecek ve vergilemede etkinlik de gerçekleşmiş olacaktır (Öz, 2016:23).

Sonuç

Dünyada finansal işlem vergilerinin kökleri çok eski tarihlere dayansa da verginin önemi 1990 yılından sonra daha net şekilde anlaşılmaya başlanmıştır. 1990 yılına kadar çok fazla sermaye hareketlerinin yaşanmaması ve sermaye hareketlerinin serbest

olması durumunda refah düzeyinin yükseleceği görüşü hakimdi. 1990 yılından sonra yaşanan büyük çaplı krizler finansal işlem vergisini gündeme getirmiştir. Küresel bazda finansal işlem vergisine yönelik mutabakat sağlanmasa da günümüzde finansal işlem vergisi miktarına, işlem türüne, yatırımcılara ve coğrafi alanlara göre farklılık göstermektedir. Dünyadaki birçok ülke finansal işlem vergisi uygulamaktadır. Türkiye'de finansal işlem vergisi uygulayan ülkelerden biridir. Tam olarak diğer ülkelerde uygulanan finansal işlem vergisi olmasa da finansal işlem vergisine benzeyen BSMV, KKDF, Damga vergisi, Değerli Kağıtlar Kanunu uygulamaktadır.

BSMV üzerine yapılan anket çalışmasında mükelleflerin vergi bilinçleri düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bir ülkede vergi bilincinin düşük olması kayıt dışı ekonomi, vergi kaçakçılığı ya da vergiden kaçınma unsurlarının çok fazla yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu unsurlar ülkenin ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Dolaylı olarak tahsil edilen BSMV'nin yerinde kullanıp kullanılmadığına dair açıklamaların olmaması mükellefin devlete olan güvenini seviyesini de düşürmüştür. Mükellefler ödemiş oldukları vergi ile sağlanan hizmetler arasında bir ilişki kuramamaktadır. Devlet hem mükellefleri bilinçlendirmeye hem de devlete olan güven seviyesini arttırmaya yönelik etkili iletişim ve eğitim faaliyetleri vermelidir.

Vergi oranı açısından konuyu ele aldığımızda banka ve muamele hizmetlerinde lehe kalan paralar üzerinde %5 oran uygulanmaktadır. Mükellefler verginin oranını yüksek bulmakta ve alınan vergiyi adil bulmamaktadır. Dolaylı vergi olan BSMV'nin herkesten eşit olarak alınması mükellefleri rahatsız etmektedir. Gelir düzeyleri eşit olmayan kişilerin aynı vergi oranında tarifelenmesi kişilerin vergi yükünü aynı seviyede hissetmemesine sebep olmaktadır. Bu durum vergide adaletsizliğe sebep olmaktadır. Vergi oranının yüksek olması özellikle ticari kredilerde maliyeti arttıran bir unsurdur. Artan maliyetler karşısında mükellefler yatırım

kararlarından vazgeçebilmektedir. Ülkenin refah düzeyinin artmasında büyük bir önem taşıyan yatırımlar, kredilerdeki maliyetler sebebiyle engel tekil etmemesi adına verginin oranında değişikliğe gidilmesi gerekmektedir. Bankaların BSMV'den ayrı olarak KDV mükellefi de olmaları bankaların maliyetlerini de arttırmaktadır. Bankalar artan maliyetleri müşterilerine yansıtarak maliyetlerinde azaltma yoluna gitmektedir. Bu yüzden mükellefler verginin oranını çok ağır hissetmektedirler. Ankete katılan mükelleflerin %33,7'si vergi oranlarının arttırılmasına yönelik kanun çıkarıldığında tepkileri işlerini küçültmek ya da vergiden kaçınmak olduğunu dile getirmişlerdir. Bu iki olasılıkta ülke ekonomisini olumsuz etkileyecektir. İşlerini küçültme yoluna gitmesi istihdam olanaklarının azalmasına ve işsizliğin artmasına yol açacaktır. Vergiden kaçınma durumunun artmasında ise devletin vergiyi tam olarak toplayamamasına ve devletin üzerine düşen faaliyetleri tam olarak yerine getirememesine sebep olacaktır. İlerleyen dönemlerde sorunların yaşanmaması için devletin toplumun güvenini kazanmak, bankalara olan güven ortamını sağlamak ve BSMV ile ilgili gerekli düzenlemelerin yapılarak toplumun bilincini arttırmaya yönelik adımlar atılması önemli bir konudur.

Kaynakça

- Ay, A. ve Mankır, F. (2007). "Uluslararası Finansal Entegrasyon Bağlamında Sermayenin Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi", *Maliye Dergisi*, 153, 131.
- Çağan, N. (1976). "Bankaların Vergi Yükümlülükleri ve Vergi Sorumlulukları", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27.
- Çakıcı, Ö. ve Ceylan, M. (2014). "Banka Sigorta Muameleleri Vergisi: Teori Uygulama-Mevzuat", *Türkiye Bankalar Birliği, İstanbul*,27.
- Ergülen, G. (1988). "Banka ve Sigorta İşlemlerinin Vergilendirilmesi", Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları,64-65 'den aktaran Tanrıverdi, S. (2010)," Banka Muameleleri Vergisinin Bankacılık Sektöründe Rekabeti Bozucu Etkileri ve Bir Model Önerisi", 106-107.
- Erol, A. (2007),"Tüm Yönleriyle Banka ve Finansçılar İçin Vergi", Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.
- Güler, B., vd, (2012). "Finansal İşlem Vergileri ve Avrupa Birliği Uygulaması", https://www.ab.gov.tr/files/EMPB/finansal_islem_vergisi_empb_print_version.pdf. 26. Erişim tarihi: 14.12.2020.
- Keynes, J.M. (1976). "General Theory of Employment, Interest and Money", London: 16th Edition, The Macmillian Press.
- Kirman, A.(2001). "Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi", Ankara: Ankara üniversitesi.
- Öcal, F. M. ve Polat, M. A.(2012),"Küresel Düzeyde Sermaye Hareketlerini Yönetmede Tobin Vergisi: Türkiye Örneği", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40,76.
- Öz, E. (2016). "Türk Gelir Vergisindeki Bazı Vergi Harcamalarının Optimal Vergileme İlkeleri Açısından Analizi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 17 (1) , 0-0 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/deuibfd/issue/22762/242958>
- Saraçoğlu, F. ve Şahan, Ö. (2004). "Tobin Vergisi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", *Sayıştay Dergisi*, 55,73.
- Şenyüz, D., Yüce, M., Gerçek, A. (2020). Türk Vergi Sistemi, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Tanrıverdi, S. (2010). "Banka Muameleleri Vergisinin Bankacılık Sektöründe Rekabeti Bozucu Etkileri ve Bir Model Önerisi", Ankara: BDDK.
- 6802 sayılı GİDER VERGİLERİ KANUNU., <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6802.pdf>. Erişim tarihi:14.12.2020.

Hakan UÇAK*

İLİŞKİ HALİNİN GÜMRÜK İDARESİNE BEYANININ ÖNEMİ

Küreselleşen dünyada, çok uluslu şirketler, merkezlerin bulunduğu ülkeler dışında da faaliyette bulunmakta, bu şirketle ile ticaret yapmaktadır. Ticaret yapan şirketlerin ilişkili olması durumunda gümrük idaresine beyan edilmesi şüphesiz ithalat vergilerinin matrahları dolayısıyla da ithalat vergilerini yakından ilgilendirmektedir.

Bu makalemizde ilişkili şirketler arasındaki ticarete ilişki halinin beyan edilmesinin önemi açıklanmaya çalışılacaktır.

İlişkili Kişiler Kimlerdir?

Gümrük Yönetmeliği'nin 55 inci maddesi uyarınca aşağıdaki durumların varlığında şirketler ilişkili olarak kabul edilmektedir.

- Birbirlerinin memuru veya idarecileri olmaları,
- Birbirlerinin yasal ortakları olmaları,
- İşçi ve işveren ilişkisi içinde bulunmaları,
- Her iki firmanın oy hakkı veren hisse senedi veya sermaye paylarının en az %5'i doğrudan veya dolaylı olarak aynı kişilere ait olması veya bu kişilerin kontrolü altında veya elinde bulunması,
- Birinin diğerini dolaylı veya dolaysız olarak kontrol etmesi,
- Her ikisinin de doğrudan veya dolaylı olarak bir üçüncü kişi tarafından kontrol edilmesi,
- Her ikisinin birlikte, bir üçüncü kişiyi doğrudan veya dolaylı olarak kontrol etmesi,
- Aynı ailenin üyeleri olmaları.

İlişki Hali Nasıl Beyan Edilir?

İlişkili şirketler, ilişki durumlarını Kıymet Bildirim Formunu doldurarak beyan etmektedir. Kıymet bildirim formu elektronik ortamda düzenlenmekte olup, ayrıca kağıt olarak gümrük idaresine ibraz edilmektedir.

İlişki Halinin Beyan Edilmesinin Vergisel Etkileri Nelerdir?

İthalat vergileri eşyanın gümrük vergisi kıymeti üzerinden hesaplanmaktadır. Gümrük Kıymeti; gümrük tarifesinin ve eşya ticaretine ilişkin belirli konularda getirilen tarife dışı düzenlemelerin uygulanması amacıyla, Türkiye'ye ihraç amacıyla yapılan satışta Gümrük Kanunu'nun 27 ve 28 nci maddeleri uyarınca yapılan düzeltmeler sonucunda elde olunan fiilen ödenen ya da ödenecek fiyat olarak belirtilmiştir.

Fiilen ödenen veya ödenecek fiyat; ithal eşyası için alıcının, satıcı veya satıcının yararına yaptığı veya yapması gereken ödemelerin toplamıdır. Bu fiyat, ithal eşyasının satış koşulu olarak, alıcının satıcıya veya satıcının bir yükümlülüğünü karşılamak üzere üçüncü bir kişiye yaptığı veya yapacağı tüm ödemeleri kapsamaktadır.

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 24 üncü maddesine göre, alıcı ve satıcı arasında bir ilişki bulunmamalı; ilişkinin varlığı durumunda ise, satış bedeli bu ilişkinden dolayı etkilenmemedir.

Bu noktadan hareketle; ilişki halinin beyanı vergisel sonuçlar doğurmaktadır.

İlişki Halinin Yanlış Beyan Edilmesinin Sonuçları Nelerdir?

İlişkili şirketlerin ilişki hallerini gümrük idaresine beyan etmemesi veya yanlış beyan etmesi durumun gümrük idaresince öncelikle ilişki halinin gümrük kıymetinin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı araştırılmaktadır.

İlişki halinin gümrük kıymetini etkilediği sonucuna gümrük idaresince kanaat getirilmesi durumunda, gümrük idaresince kıymet araştırmasına gidilebilir. Yapılacak araştırma neticesinde ilişkinin gümrük kıymetini etkilediği sonucuna ulaşması durumunda alternatif kıymet yöntemleri dahilinde gümrük kıymeti belirlenir.

Vergi kaybına neden olmayan bir durumun varlığında bile ithalatçı şirket ile ihracatçı şirket arasındaki ilişki halinin gümrük idaresine beyan edilmesi gerekmektedir. Aksi halde Gümrük Kanunu'nun 241 inci maddesi uyarınca her bir ithalat beyannamesi için 346 TL usulsüzlük cezası düzenlenmektedir.

Sonuç:

Son sözümlerimiz, ithalat yapan şirketlere yönelik olacak: ihracatçı şirket ile olan ilişkinizi gümrük idaresine doğru beyan etmeniz önem arz etmektedir.

Emre ÇELİK*

PARA VE MALİYE POLİTİKASININ CARİ AÇIK ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİ

MUNDELL-FLEMİNG MODELİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE ÖZELİNDE İNCELENMESİ

Özet: Bu çalışmamızda tam istihdam seviyesinde üretim hacmine ulaşmak için sürdürülebilir cari açığa katlanmak zorunda olan Türkiye ekonomisinde, Cari açık problemini Mundell-Fleming modeli ile açıklayacak daha sonra son dönemde artan ilave gümrük vergileri bağlamında uygulanan maliye politikası ve merkez bankasının sert faiz artışlarının milli gelire ve dış ticaret verilerine yansımalarını inceleyecek ve sonuç itibari ile cari açık sorununu Türkiye özelinde tetkik ederek çözüm önerileri sunacağız.

Anahtar Kelimeler: Mundell-Fleming Modeli, Para Politikası, Cari Açık, Sürdürülebilirlik

Giriş:

Türkiye ihracat odaklı büyüme politikasında, hammadde ve enerji ihtiyacında dışa bağımlı olması nedeniyle ithalatı ihracatının üzerinde seyreden, ekonomisini finanse eden yurtiçi tasarruflarının sürekli azalan eğilimde olması nedeniyle de yabancı kaynaklara ihtiyaç duyan bu bağlamda dış ticaret açıkları veren ve sonuç olarak süregelen bir cari açıkla mücadele etmek zorunda kalan bir ekonomik yapıya sahiptir. Cari işlemler açığının dış ticaret kaynaklı kaleminin bir kısmı turizmden elde edilen gelirlerle finanse edilse de cari açık problemi Türk ekonomisi için kırılgan bir yapı oluşturmaktadır. Literatür incelendiğinde cari açığın sebeplerini açıklayan ve bu bağlamda çözüm önerileri sunan birden çok teori olduğu görülmektedir. Bu teorilerden biri cari açığın sürdürülebilirliğini maliye ve para politikaları nezdinde ele alan Mundell-Fleming teorisidir. Bu teori aşağıda ayrıntıları ile açıklanacağı üzere dışa açık bir ekonomide para ve maliye politikalarının milli gelir ve dış ticaret açıkları üzerindeki etkisini açıklamaktadır. Bu teorinin Türkiye özelinde uygulamasını incelemeye geçmeden önce cari açık kavramını açıklayacak daha sonra Türk ekonomisinde cari açık verilerini değerlendirecek ve Mundell-Fleming modelinin Türkiye ekonomisinde ne denli uygulanabilir olduğunu ele alacağız.

1. Cari İşlemler Hesabı Nedir

Ödemeler dengesi, geniş anlamıyla, bir ekonomide yerleşik kişilerin diğer ekonomilerde yerleşik kişiler (yurt dışında yerleşikler) ile belli bir dönem içinde yapmış oldukları ekonomik işlemlerin sistematik kayıtlarını elde etmek üzere hazırlanan istatistikî bir rapordur.¹ Ödemeler Dengesi kavramı; Cari İşlemler Hesabı ile Sermaye Hesabı olmak üzere iki ana hesaptan oluşmaktadır. Dengenin bir kanadı olan Cari İşlemler hesabı ise; Mal ve hizmet ithalatı/ihracatı kalemi, Hizmet Gelirleri/Giderleri kalemi, Cari Transfer Gelir/Gideri olmak üzere üç ana kalemden oluşmaktadır. İşte bu üç ana hesaptaki gelir-gider hesapları arasındaki fark bize cari açık/fazla kavramını vermektedir. Burada mal ithal ve ihracı arasındaki farklar dış ticaret açık/fazlası olarak kavramsallaştırılmıştır. Türkiye ekonomisine bu kavramlar boyutu ile bakıldığında; ithalatı ihracatından fazla olduğu ve cari açığı tetikleyen bu dış ticaret kalemini turizm gelirleri ile finanse edildiği ve cari açık rakamlarının dış ticaret açığı rakamlarının altında kaldığı görülmektedir. Son dönemde uygulanan turizm odaklı politikaların temel sebebi de budur.

2. Mundell-Fleming Teorisinin Kavramsal Boyutu

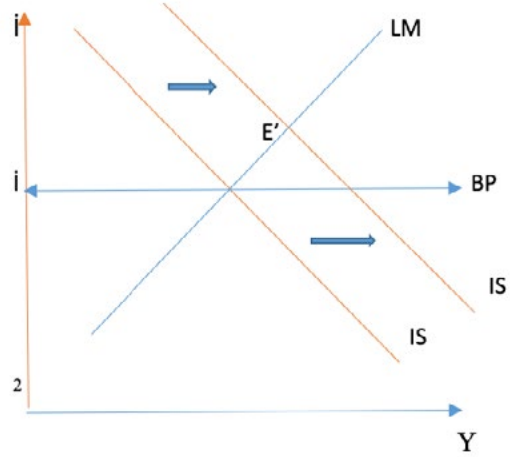
Özetle belirtmek gerekirse Mundell-Fleming teorisi esnek döviz kuru sistemlerinde para politikasının etkin olacağını sabit döviz kuru sistemini uygulayan ekonomilerde ise maliye politikasının etkin olacağını ifade etmektedir.

¹ <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/odemeler+dengesi+ve+ilgili+istatistikler/odemeler+dengesi+istatistikleri>

Bu modele göre politikaların etkinliğini belirleyen esaslar döviz kuru sisteminin sabit ve değişken olması ile sermaye hareketlilik seviyesidir. Modele göre sabit döviz kuru ve sermaye hareketlerinin tam olduğu sistemlerde para politikasının etkisiz olacağı bildirilmektedir. Aksine tam sermaye hareketliliğinin olduğu sabit döviz kurunu uygulayan ekonomilerde ise maliye politikasının etkin olacağı ifade edilmektedir. Bu model sabit ve esnek döviz kurları için sermaye hareketlerin tam olduğu veya hiç olmadığı ekonomiler için ayrı ayrı analizler ortaya koymuş olsa da biz Türkiye ekonomisine uygun olan esnek döviz kurları ve tam sermaye hareketliliğini esas olan modeli açıklamakla yetineceğiz.

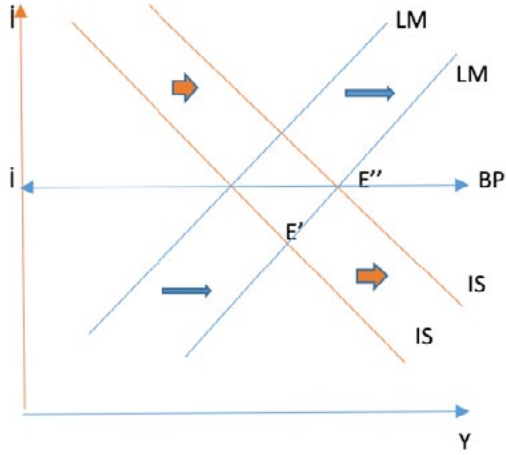
Öncelikle değişken kur rejimini esas almış tam sermaye hareketliliğinin olduğu ekonomide maliye politikasını ele alalım ve hükümetin vergileri indirmek veya kamu harcamaları artırmak suretiyle genişletici bir maliye politikası uyguladığını varsayalım. Bu durumda grafikte mal piyasalarını ifade eden IS eğrisi sağa kayacak yeni ekonomik denge E' noktasında daha yüksek bir faiz oranı ve daha yüksek bir milli gelir seviyesinde oluşacaktır. İşte bu durumda modelin şu şekilde işlemeye başlayacağı varsayılır; yurt içi faiz oranlarının yükselmesi ile yurt dışında ki portföy sahiplerine ait sermaye ülkeye gelmeye başlayacak, bu yüksek sermaye girişi sonucu yerli paranın değeri artacak ve döviz kurları düşecektir. Döviz kurlarının düşmesi yerli paranın değerinin artması sonucunda yerli malların göreceli fiyatı artmış olduğundan ihracat azalacak, ithal malların fiyatı göreceli olarak ucuzlayacağından ithalat artacak ve böylece ihracat ve ithalat arasında ki farkı da içeren IS eğrisi tekrar sola kayacak ve denge başlangıçta ki noktaya geri gelecektir. Tüm bu varsayımlar altında görülüyor ki değişken kur sistemlerinde sermaye hareketliliğinin artması maliye politikalarını etkisiz hale getirmektedir. Sonuç olarak başta ifade edildiği üzere esnek döviz kurları ve tam sermaye hareketliliğinin olduğu ekonomilerde maliye politikaları ile milli gelir, faiz ve dış ticaret üzerinde bir etki oluşturulamamaktadır.

Grafik1:Esnek döviz kuru ve tam sermaye hareketliliğinde maliye politikası.

Esnek(değişken) kur sistemini benimsemiş ve tam sermaye hareketliliğinin olduğu ekonomilerde para politikasının etkisini incelemek adına, Merkez bankasının genişletici bir para politikası ile para arzını artırdığını düşünelim. Bu politika sonrasında para dengesini ifade eden LM eğrisi sağa kayacak ve yeni ekonomik denge daha düşük bir faiz oranı ancak daha yüksek bir milli gelir seviyesinde E' noktasında oluşacaktır. Bu aşamadan sonra model şu şekilde işlemeye başlayacaktır; faizlerin düşmesi ile yabancı sermaye çıkışı olacak, sermaye çıkışı dövizin artışına yerli paranın ise değerinin düşmesine sebep olacaktır. Döviz kurlarının yükselmesi sonucu göreceli olarak ucuzlayan ihracat mallarına talep artacak, ithalat mallarının ve maliyetlerinin yükselmesi sonucunda ise ithalat düşecektir. Sonuç olarak net ihracatı içeren IS eğrisi sağa kayacak ve yeni ekonomik denge E" noktasında ilk faiz oranında ama daha yüksek bir milli gelir seviyesinde oluşacaktır. Görülmektedir ki esnek döviz kuru sistemlerinde sermaye hareketliliğinin artışı para politikasının etkisini artırmaktadır. Dolayısıyla Mundell-Fleming teorisine göre esnek döviz kuru ve sermaye hareketliliğinin tam olduğu ekonomilerde para politikası milli gelir seviyesi üzerinde etkili olmaktadır.

Grafik:2 Esnek döviz kuru ve tam sermaye hareketliliğinde para politikası.

3. Türkiye'nin Cari Açık Verilerinin Değerlendirilmesi.

Mundell-Fleming teorisinin Türkiye ekonomisi özelinde değerlendirilmesine geçmeden önce, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası veri tabanından alınan Türkiye ekonomisinin son 10 yıllık cari işlemler hesabı, dış ticaret dengesi, hizmetler dengesi, büyüme ve döviz kurları verileriyle cari açık ve büyümeye ilişkin bir fotoğrafını çeken aşağıdaki tablonun incelenmesi ilerde ortaya koyacağımız önerileri anlamlandırmak adına önem arz etmektedir.

Tablo:10 yıllık Türkiye Cari Açık Verileri Döviz Kuru ve Büyüme Rakamları.

Tarih	Cari İşlemler Hesabı	Dış Ticaret Dengesi	Hizmetler Dengesi	Büyüme Verileri	Döviz Kurları Ortalama
2010	-44.620	-56.325	16.745	8,9	1,51
2011	-74.402	-89.160	20.288	10,7	1,68
2012	-47.960	-65.367	22.544	4,7	1,80
2013	-55.858	-81.885	33.370	8,9	1,91
2014	-38.848	-66.572	34.409	5,0	2,19
2015	-27.314	-49.009	29.988	5,9	2,73
2016	-27.039	-39.923	20.523	3,2	3,03
2017	-40.813	-58.575	26.333	7,4	3,66
2018	-21.743	-40.726	30.174	2,9	4,82
2019	6.759	-16.751	35.528	0,5	5,68
2020	-37.264	-37.866	9.149	1,8	7,02
2021	-7.769	-6.951	1.867	-	-

Kaynak: TCMB

Tablodaki veriler incelendiğinde, Türkiye ekonomisinde 2013 yılından itibaren dış ticaret açıklarının ve buna bağlı olarak cari açığın düşmekte olduğu görülmektedir. Bu düşünün sebebinin tabloda görüleceği üzere esneklikler yaklaşımında belirtildiği üzere döviz kurlarının yükselmesinden kaynaklanmadığı, büyüme rakamlarının düşmesinden kaynaklandığı aşıkardır. Öyle ki Türkiye ekonomisi üretimin en temel girdisi enerji ve yatırımın en temel girdisi makine-teçhizat ithal eden bir yapıya sahip olduğundan, cari açığı düşürmek için büyümeden feragat etmiş ya da büyüme rakamlarının düşmesi sebebiyle dış ticaret açığı ve cari açığı doğal olarak azalmıştır. Tabloda da görüleceği üzere büyümenin çok yüksek olduğu 2011 ve 2013 yıllarında dış ticaret açığı 81 milyar doların üzerine çıkmıştır. Bu dış ticaret açığı ve yansıması cari açık Türkiye gibi özellikle üretimin hammaddesi olan enerji ve yatırımın temel girdisi makine-teçhizat ithal etmek zorunda olan bir ekonomide büyüme dönemlerinde kaçınılmazdır. Ekonomi belirli yatırım kapasitesine ulaşip katma değeri yüksek ürünler ihraç etmeyi başardığında geriye dönük bu cari açığı telafi edecektir. Ancak ekonominin o seviyeye ulaşınca kadar bu dış ticaret açığını finanse edip cari açığı sürdürülebilir kılmaması gerekmektedir. Bu sebeple Türk ekonomisi cari açık endişesi ile büyümesini frenlememeli ancak belirli bir dönem sonra cari açığını finanse edebilecek ölçüde yüksek katma değerli ürünlerin üretimine ve ihracatına yönelmelidir. Tüketime yönelik ya da katma değeri yüksek olmayan ihraç ürünlere yönelik dış ticaret açıkları ekonomiyi çıkmaza sürüklemektedir. Bu manada cari açık sorununu ve sürdürülebilirliğini, maliye ve para politikalarının etkinliği bağlamında inceleyen teori yukarıda ayrıntısı ile açıklanan Mundell-Fleming modelidir. Bu modelin varsayımlarının

Türkiye ekonomisi için ne denli geçerli olduğunu aşağıda ayrıntılı incelenerek ve çözüm önerileri getirilecektir.

4. Mundell-Fleming Modelinin Türkiye Değerlendirilmesi

Türkiye ekonomisi önceki bölümde de bahsettiğimiz gibi büyümesi enerji ve makine-teçhizat ithalatına bağlı olan, katma değeri yüksek ürün ihracatını gerçekleştirip dış fazla vereceği seviyeye kadar cari açığa katlanmak zorunda olan bir yapıya sahiptir. Son dönemlerde keşfedilen enerji rezervleri ve yatırımı gerçekleştirilen yenilenebilir enerji kaynakları ile ithalatın en önemli kalemini azaltma politikası izleyen ve yakın gelecekte bu alanlarda başarılı olması beklenen ekonomik yapıda, ancak katma değeri yüksek olan teknolojik ürünler ihracatı konusunda tam manasıyla başarı sağlayamadığından, ihracatının ithalatı karşılama oranı % 70-80 seviyelerinde seyretmektedir. Bu veriler ışığında, Türkiye'nin süregelen bu cari açığı kapatmada, Mundell-Fleming yönteminde başarılı olacağı varsayımı yapılan para politikaları ile düzeltebilir mi sorusunun cevabı arandığında ekonominin reel göstergelerinin bu model için çıkmazlar oluşturduğu görülmektedir. Öyle ki son yıllarda artan döviz kurunu frenlemek için faiz oranlarını %19 seviyesine çıkaran merkez bankası konvertibl döviz olan ABD dolarını ancak 8-8.50 TL seviyelerinde tutabilmeyi başarabilmiştir. Bu bağlamda döviz kurunda ki yükselişten kaynaklanan maliyetler enflasyon oranlarını yükseltmiş ve fiyat istikrarını sağlama amacı olan merkez bankasını sadece döviz kurunu dizginlemek üzere politika üretme konumuna getirmiştir. Aynı zamanda bugün için 3 trilyon ABD doları üstünde bir büyüklüğe ulaşan kripto (dijital) para piyasasının varlığı da, tüm ülkeler için olduğu gibi Türk ekonomisi için de, faizlerin yükselmesi durumunda doğrudan

yabancı portföylerin ekonomiye yönelmesini azaltmış ve istenen seviyelerde sonucun oluşmasını engellemiştir. Türk ekonomisi için diğer bir çıkmaz da modelde varsayıldığı gibi döviz kurlarının yükseldiği dönemde net ihracat artışının beklendiği sonucu vermemesidir. Bu durumun sebebi ihracatın ithalata bağlılık oranının yüksek olması, yukarıda da belirtildiği üzere bir birim büyüme için enerji ve makine teçhizat ithalatının gerekmesidir. Örnekleme gerekirse ihracatın en önemli kalemlerinden biri olan motorlu taşıtlar ihracatında ağırlıklı olarak hammadde girdisinin yine ithal olmasıdır. Bu durum döviz kuru ne kadar yüksek olsa da ithalatın kaçınılmaz olması sonucunu doğurmaktadır.

Bu model bağlamında Türkiye ekonomisi için çıkmazların en temeli ise merkez bankasının para politikası üretirken iki temel sorun arasında sıkışmasıdır. Bu sorunların ilki, faizlerin düşürülmesinin döviz kurlarını tırmandırması, zorunlu ithalattaki maliyetleri artırarak büyümeyi yavaşlatması ve enflasyonu yükseltmesi iken diğeri faizlerin yükseltmesine bağlı olarak son dönemlerde ekonomik büyüme ve istihdamın en temel dayanağı haline gelen inşaat sektöründeki kredili satışları düşürerek sektörü yavaşlatması endişesi ile oluşan tepkilerdir. Bu çıkmazlar, merkez bankasının bağımsız politika izleme görüntüsünde bulanıklığa neden olmakta, izlenen politikaların da dış ticaret ve büyüme rakamlarına yansımalarını yok denecek kadar azalmaktadır.

Özetle sermaye hareketliliğinin ve serbest döviz kurunun uygulandığı Türkiye ekonomisinde Mundell-Fleming modelinde varsayıldığı üzere maliye politikası zaten etkisiz iken, etkili olması beklenen para politikası uygulamaları da milli gelir ve dış ticaret üzerinde etkisizleşmiştir.

Sonuç

İşte tüm bu çıkmazlardan kurtulmanın yolu Türkiye ekonomisinin cari açık endişesiyle büyümeden feragat etmemesi, belirli bir dönem dış ticaret açıklarına katlanması ancak bu dönemlerde olabildiğince turizm gibi hizmetler kalemi gelirlerini artırmak suretiyle bu açığı finanse etmesi, ancak yatırımlarını ve ithalatını yüksek teknoloji ürünlerine evirerek ihracatta yüksek katma değerli ürünlere geçmesi, ayrıca ithalatın en önemli girdisi olan enerji kaynaklarını yurt içinde çeşitlendirme politikalarına daha da önem vererek sonuçlarını alması, üniversiteler ve özel sektör bağlamında AR-GE harcamalarını artırması ve doğrudan yatırımları çekecek hukuki reformların acilen gerçekleştirilerek dış ticaret açığı ve cari açık sorununu ortadan kaldırmasıdır. Ancak bu şekilde çıkmazlar aşılarak hedeflenen ekonomik refaha kavuşulabilir.

Kaynakça

- Prof. Dr. Murat ÇAK Türkiye'de Cari Açık/Ankara 2013
- <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler/odemeler+dengesi+ve+ilgili+istatistikler/odemeler+dengesi+istatistikleri>
- Mehmet Akif İÇKE Açık Ekonomilerde Ödemeler Bilançosunun Denkleşmesi Sorunu Yüksek Lisans Tezi İstanbul 1995
- https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/collapse_18/5122/DataGroup/turkish/bie_odeayrsunum6/
- <https://ekonomihukuk.com/makro-iktisat/is-lm-bp-modeli/>
- <https://acikders.ankara.edu.tr/MAKRO İKTİSAT - Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri>
- <https://slideplayer.biz.tr/slide/15149425/>
- <https://www.mahfiogilmez.com/2015/08/turk-usulu-ekonomi-politikasnn-ozeti-ve.html>

Sercan BAHADIR*

İHRACATÇININ MENŞE BELGE SORUNU ÇÖZÜLMELİ**

Bugünlerde gümrükteki ana gündem yapılandırma. Küresel salgından dolayı şirketlerin yaşadığı olumsuz durumlar, gümrük idarelerinde özellikle menşe konularında son dönemde artan tarhiyatlar ve gümrük incelemelerindeki artış gibi nedenler ile 7326 sayılı yasa oldukça önemli hale geliyor. Kesinleşmemiş alacakları; yani itiraz aşaması, uzlaşma, inceleme ve tahakkuk aşamasındaki gümrük kanunundan kaynaklı alacakları da içermesi gümrük camiasının bu yasaya olan ilgisini de artırıyor. Başvuru süresinin 31 Ağustos'a kadar olması nedeniyle değerlendirme için vakit var ama ödeme yapmadan önce muhakkak bu yasayı dikkate almak gerekiyor. Ancak bu yazıda bu yasaya yönelik detaylara yer vermeyeceğiz. Bir sonraki yazıda ilgili alt düzenleme de yayınlanınca detaylara değineceğiz.

Bu yazının asıl nedeni geçen haftaki yazımız. Bu yazı üzerine birçok yerden geri bildirimler aldık. İhracatçı olmak ve ürün sevk etmek bu dönemde oldukça zor. Konteyner tedarikindeki sorunlar, artan navlun maliyetleri ve varış ülkesinde uzayan gümrükleme süreçleri gibi bazı sorunlar bizim dışımızda ve çok da müdahale şansımız olmayabiliyor. Ancak ihracat işlemi için gerekli bir evrakı geç temin ettiğimiz için işlemin uzamasının önüne geçmek bizim elimizde.

MEDOS sistemi nedir?

İhracat işlemlerinde varış ülkesinde kullanılmak üzere bazı belgelere ihtiyaç duyuluyor. Avrupa Birliği'ne (AB) bir ihracat işlemi yapıyorsanız varış ülkesinde vergi ödemek için ATR Dolaşım Belgesi'ne sahip olmanız gerekiyor. Çünkü gümrük birliğimiz serbest dolaşımında olan eşyanın bir gümrük vergisine tabi olmayacağına hüküm ediyor ya da tercihli/tercihsiz menşe belgesi alıcınız tarafından talep edilen bir belge oluyor. Tercihli bir ticaretten yararlanılıyorsa tercihli ticarete uygun bir menşe belgesinin hazırlanması gerekiyor. Aksi durumda tercihli ticaretten kaynaklı vergi avantajından yararlanma imkânınız bulunmuyor. Bazen de varış gümrük idaresinde gümrük işlemlerini tamamlamak için tercihsiz ticaret kapsamında hazırlanması gereken bir menşe şahadetnamesine ihtiyaç duyuluyor. İhracatçı açısından bu belgelerin fiziksel olarak hazır edilmesi oldukça zaman alıyor. Saatlerin önemli olduğu ihracat sürecinde bu hazırlığın hızlı olması oldukça önem taşıyor.

Ticaret Bakanlığı tarafından Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) bünyesinde geliştirilen bir sistem ile dolaşım ve menşe belgelerinin sistem üzerinden temin edilmesi için geliştirilen sisteme MEDOS deniyor. Bu uygulama ile dolaşım ve menşe belgeleri için ilgili birimlere gidilmesine gerek kalmıyor ve sistem üzerinden onay ile ihracat işlemleri için gerekli evraklar temin ediliyor.

Sorun nereden kaynaklanıyor?

Mayıs 2018 tarihinden itibaren uygulanan MEDOS kapsamında, A.TR Dolaşım Belgesi, EUR1, EURO-MED, menşe belge türleri ve basitleştirilmiş usul ATR belgelerinin dahi sisteme tanıtılması zorunlu hale getiriliyor. Bu uygulama ile de ihracatçı için evrak hazırlama, onaylama ve vize etme gibi süre kayıpları en az zamana indirilebiliyor.

Ancak burada en önemli konunun mesai saatleri dışında bu sistemin çalışmaması olduğu görülüyor. Özellikle 7/24 mesai anlayışı ile çalışan şirketler mesai saatleri dışında yapılan işlemlerde sürecin çok geciktiğinden

veya ertesi güne sarktığından konuşuyor. Konuyu daha somuta indirmek ve örnek vermek gerekirse; hafta içi gece yüklemeleri ile hafta sonu yüklemelerine ilişkin bu süre kaybını ölçtüğümüzde işlem başına 6-8 saatlik bir bekleme/süre kaybı sonucuyla karşılaşılabiliyor. Gece vardiyasında saat 01:00 gibi yüklemesi biten ihracat sevkiyatı ilgili evraklar için saat 9-11'e kadar beklemek durumunda kalınabiliyor. Bu durum ve bekleme 7/24 ihracat operasyon sürecinin verimli bir şekilde işletilmesine ve ihracat pazarına geç erişmeye neden oluyor.

Yine işlemlere yönelik bir eleştiri de ihracat emekçilerinden geliyor. Bu da yine bir geri bildirim sahibine ait. Özellikle ihracat rakamlarını konuşurken ve her geçen gün bir artış dile getirirken bu sürecin asıl sahiplerini de unutmamak gerekiyor. O tarafta ise en önemli konunun her bir sevkiyat için MEDOS'da manuel bir işlem yapılması olduğu anlaşılıyor. Elektronik bir sistem geliştirirken ayrı bir manuel iş yükü yaratılmış gibi duruyor. İhracata ilişkin alıcı, ülke, menşe, fatura bilgileri ve fatura kalem bilgileri gibi bilgilerin tek tek girilip onaya gönderilmesi burada en önemli iş yükünü yaratıyor. 1 adet menşe şahadetnamesinin 30 dakikayı bulduğu ifade ediliyor. Binlerce ihracat işlemi dikkate aldığımızda ciddi bir zaman oluyor.

Ne yapılmalı?

Mükemmel bir sistem kurmak zaman alıyor veya her zaman yapmak mümkün olmuyor. MEDOS için de aynı şeyi söylemek mümkün. Eski uygulamaya göre ciddi bir zaman tasarrufu yarattığı aşikâr. Manuel evrak takibi yerine elektronik evrak ile işlemlerin sonlandırılması da oldukça önemli. Ancak ihracatçılar tarafında halen bazı beklentilerin olduğu görülüyor. Birçok yerde muhakkak bu sorunlar dile getiriliyordur ama MEDOS özelinde ihracatçıları bir kez daha dinlemek gerekiyor.

Ayrıca MEDOS'un sisteminin, elektronik olmasını yeterli görmeyip küresel salgın ile gelişen dijital uygulamalara da izin veriyor olması gerekiyor. Web tabanlı bu uygulamayı şirketlerin sistemleri ile uyumlu hale getirecek ve bu belgeler için gerekli bilgilerin şirketlerden otomatik akacağı bir yöntemin geliştirilmesi gerekiyor.

Mesai saati dışı uygulamalara yönelik zaman kayıplarına ilişkin Ticaret Odaları'ndan bu belgenin otomatik temin edilmesi sağlanabilir. Bu bağlamda YYS sahibi şirketler için ihracat işlemlerinde bir onay beklenmeksizin Ticaret Odaları tarafından otomatik olarak sağlanması, akabinde kontrol işlemlerinin yapılması gerekir.

KAKAO YAĞI İKAMESİ PALM YAĞININ ANALİZİ VE TARİFE SINIFLANDIRMASI

ANALYSIS AND CLASSIFICATION BASED ON HARMONISED
SYSTEM OF COCOA BUTTER SUBSTITUTE PALM OIL

Sezen ÇETİNER* Nazmi Murat GÜR* Esen ÖNER**

Hamiyet AKGÜN GÜLEN*** Dr. Muharrem YILMAZ****

* Kimyager

** Birim Sorumlusu

*** Kalite Birim Sorumlusu

**** Laboratuvar Müdürü

Özet

Çikolatanın sertlik, kırılabilirlik, ağızda hızlı ve tam erimesi, parlaklık ve raf ömrü gibi parametrelerinden sorumlu olan kakao yağı, çikolatadaki en pahalı hammaddedir. Çikolata ve şekerleme endüstrisinde kakao yağı yerine daha ekonomik oluşu, yağ çiçeklenmesi, yağ kusması gibi problemleri önlemesi, depolama direncini artırması gibi avantajları nedeniyle kakao yağı ikameleri kullanılmaktadır. Emülgatör ilavesi ile yapısı değiştirilen palm yağları düşük maliyetleri sebebiyle özellikle kakao yağı muadili olarak besin endüstrisinde sıklıkla tercih edilmektedir.

Bu yazımızda kısmen hidrojenize edilmiş palm yağına ilave edilen çok az miktardaki emülgatörün analiz yönteminden ve tarife sınıflandırmasından bahsedilmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği Bağlantısı Avrupa Gümrük Laboratuvarları Ağı (CLEN) kapsamında söz konusu numunenin analiz yöntemleri ve tarife sınıflandırması hususlarındaki çalıştay ve tartışmaların takip edilerek konusunda uzman teknik personelce yapılan çalışmalar hakkında bilgiler yer almaktadır.

Abstract

Cacao oil that is responsible for parameters of chocolate like hardness, brittleness, melting fast in mouth, brightness and shelf life is the most expensive raw material in chocolate. In the chocolate and related confectionery industry, instead of cacao oil, cacao oil substitutes are being used because of the economic advantages. The palm oils structure that is modified by the addition of emulgators are preferred as an equivalent of cacao oil because of their low costs.

In this article, analysis method and tariff classifying of the partially or fully hydrogenated palm oil with added small amount of emulgators are mentioned. Also in the scope of CLEN, there is information about the studies done by qualified technical staff following workshops and discussions.

1. Giriş

Çikolatanın sertlik, kırılabilirlik, ağızda hızlı ve tam erimesi, parlaklık ve raf ömrü gibi parametrelerinden sorumlu olan kakao yağı, çikolatadaki en pahalı hammaddedir. Çikolata ve şekerleme endüstrisinde kakao yağı yerine daha ekonomik oluşu, yağ çiçeklenmesi, yağ kusması gibi problemleri önlemesi, depolama direncini artırması gibi avantajları nedeniyle kakao yağı ikameleri kullanılmaktadır. Genellikle kakao yağı eşdeğerleri, kakao yağı benzerleri veya kakao yağı yerini tutanlar olarak sınıflandırılan kakao yağı ikameleri çeşitli modifikasyon yöntemleri ile üretilmektedir.

Emülgatör ilavesi ile yapısı değiştirilen palm yağları düşük maliyetleri sebebiyle özellikle kakao yağı muadili olarak besin endüstrisinde sıklıkla tercih edilmektedir.

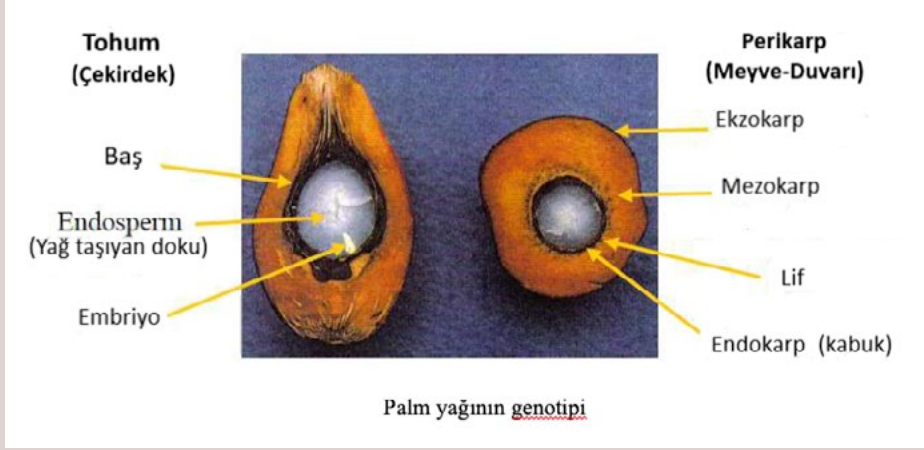
2. Palm Yağı

Palm yağı, *Elaeisguineensis* isimli palm ağacının meyvesinden elde edilen bir yağdır. Palm ağacı,

başta Malezya ve Endonezya olmak üzere Nijerya, Tayland, Kolombiya, Papua Yeni Gine, Fildişi Sahilleri, Hindistan, Brezilya ve Ekvador'da yaygın olarak bulunmaktadır. Bitkisel kaynaklı olmasına rağmen yüksek oranda doymuş yağ asitleri içermektedir. Diğer yağlara kıyasla daha düşük maliyetli olduğu için özellikle besin endüstrisinde sıklıkla tercih edilmektedir. Kekler, peynirler, cipsler, çikolatalar, bebek mamaları, şekerlemeler, kurabiyeler, krakerler, dondurulmuş yiyecekler (krep, turta, pizza, patates vb.), dondurma, yulaf ezmesi, margarin, kaymak, fıstık ezmesi, salata sosları, çerezler ve hazır çorbalar gibi birçok hazır üründe kullanılmaktadır.

Aynı büyüklükteki tarım alanından elde edilen palm yağı miktarı, diğer bitkisel yağlara kıyasla yaklaşık 10 kat daha fazladır. Bitkisel yağ üretiminde ekili alanların %5'ini oluştursa da diğer bitkisel yağlara kıyasla verim oranı yüksek olduğu için bitkisel yağların %33'lük kısmını ve yenilebilir yağların %45'ini oluşturmaktadır. Bununla birlikte diğer bitkisel yağlardan farklı olarak, tek palm ağacı meyvesinden iki farklı bitkisel yağ üretilebilmektedir.

Bunlardan biri, palm ağacı meyvesinin taze kısmı olan mezokarptan elde edilen ham palm yağı, diğeri ise çekirdeğinden elde edilen palm çekirdek yağıdır. Her ikisinin de ticari olarak değeri bulunmaktadır.

Palm yağının fizyokimyasal özellikleri ve bileşimi aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 1. Palm yağının fizyokimyasal özellikleri

Özellik	Değer	Alt-Üst
50°C'de Yoğunluğu (g/ml)	-	0,892-0,899
Erime Noktası (°C)	37,5	33,0-45,0
110°C'de Oksidatif Stabilité İndeksi	16,9	16,6-19,0
Dumanlanma Noktası (°C)	-	230,0-235,0
Donma Noktası (°C)	-	35,0-42,0
Katı Yağ İndeksi (%)		
10°C	34,5	30,0-39,0
21,1°C	14,0	11,5-17,0
26,7°C	11,0	8,0-14,0
33,3°C	7,4	4,0-11,0
37,8°C	5,6	2,5-9,0
40°C	4,7	2,0-7,0
Viskozitesi (cP)	45,0	45,0-49,0

Tablo 2. Palm yağının bileşimi

Palm yağı		Palm çekirdek yağı	
Doymuş yağ	%44.3 palmitik asit, %4.6 stearik asit, %1.0 miristik asit	Doymuş yağ	%48.2 laurik asit, %16.2 miristik asit, %8.4 palmitik asit, %3.4 kaprilik asit, %3.3 kaprilik asit, %2.5 stearik sit
Tekli doymamış yağ	%38.7 oleik asit	Tekli doymamış yağ	%15.3 oleik asit
Çoklu doymamış yağ	%10.5 linoleik asit	Çoklu doymamış yağ	%2.3 linoleik asit
Diğer	%0.9	Diğer	%0.4

3. Emülgatör

Bilindiği üzere normal şartlar altında su ve yağ birbiri içerisinde karışmamaktadır. Bu şekilde oluşan heterojen koloidal karışımlar emülsiyon olarak adlandırılmaktadır. Gıdalarda yüzey gerilimini azaltarak su ve yağın birbiri içerisinde karışmasını ve homojen bir şekilde dağılmasını sağlayan maddelere daha açık bir ifadeyle emülsiyonun içerisinde damlacıklar halinde dağılan fazın ve sürekli fazın bir arada tutunabilmesine olanak sağlayan maddelere emülsifiyer ya da emülgatör denilmektedir.

Emülgatörlerin molekül uçlarında yağı seven (lipofilik) ve suyu seven (hidrofilik) uçları bulunmaktadır. Bu sayede yağı seven ucuna yağ fazı, suyu seven ucuna ise su fazı bağlanarak yapının kararlı olması sağlanır. Emülgatörler gıda sektöründe gıdaların duyuusal özelliklerine ve tekstürüne fayda sağladığı için katkı maddesi olarak kullanılmaktadır.

3.1. Emülgatörlerin Fonksiyonları;

*Emülsiyon oluşumunu kolaylaştırmak amacıyla yağ-su ara yüzeyindeki yüzey geriliminin azaltılması ve emülsiyonu stabilize eden ara yüzeyde yağ-su-emülgatör arasındaki faz dengesini oluşturur.

*Gıdalarda dokuyu ve reolojik özellikleri modifiye eden nişasta ve protein bileşenleri ile etkileşim oluşturur.

*Katı ve sıvı yağların kristalizasyonunun modifikasyonunu sağlar.

3.2. Palm Yağlarına Emülgatör İlavesinin Etkileri

Palm yağı ve palm olein karışımlarına eklenen emülgatörlerin akışkanlaştırılmış palm yağı üretmek için gerekli özellikleri sağladıkları varsayılmaktadır. Emülgatörler, yağ yüzey özelliklerini değiştirerek yağların polimorfik dönüşümünde önemli ajanlardır ve yağın kristal boyutunu ve doğasını değiştirirler.

Emülgatörler yağlarda sadece küçük oranlarda kullanılmalarına rağmen ürün kalitelerini büyük oranda etkileyen önemli bileşenlerdir. Örneğin, lesitin reaksiyonu çok seçicidir ve genellikle 0,03% oranlarında kristal promotör olarak görev yaparken, 0,06-0,09% ilavesinde kristal inhibitör olarak görev yapar.

4. Palm Yağının Tarife Sınıflandırması

Hayvansal veya bitkisel katı ve sıvı yağlar ve bunların parçalanma ürünleri; hazır yemeklik katı yağlar, hayvansal veya bitkisel mumlar **Gümrük Tarife Cetveli'nin 15. Faslında sınıflandırılırlar.**

Bu Faslın 15.07 ila 15.15 pozisyonları, pozisyonlarda belirtilen rafine edilmiş olsun olmasın ancak kimyasal olarak değişmemiş saf (örn; başka yapıdaki sıvı veya katı yağlarla karışmamış), basit bitkisel yağlar ve fraksiyonlarını kapsar.

Bitkisel katı veya sıvı yağlar tabiatta bolca oluşur ve bitkilerin bazı kısımlarındaki hücrelerde bulunur (örn; tohumlar ve meyveler) ve buralardan basınç veya çözücüler yardımıyla çıkartılır. Palm yağı ve fraksiyonları (rafine edilmiş olsun olmasın, fakat kimyasal olarak değiştirilmemiş) ise Gümrük Tarife Cetveli'nin 15.11 tarife pozisyonunda sınıflandırılırlar.

15.11 tarife pozisyonu Gümrük Tarife Cetveli **İzahnamesi'nde şöyle açıklanır;** "Palm yağı, palm meyvelerinin muhtelif türlerinin etli kısımlarından elde edilen bitkisel bir yağdır. Esas kaynak Afrika palm yağıdır (*Elaeisguineensis*). Bu, aslında tropikal Afrika'ya hastır, fakat Orta Amerika, Malezya ve Endonezya'da da yetişir. Diğer örnekler, *Elaeismelanococca* (nolipalm) olarak da bilinir ve *Acrocomia* palmlarının değişik tipleri (Güney Amerika esaslı Paraguayalpalmı (cocombocaya) dâhil). Bu yağlar, çıkarma veya presleme yöntemiyle elde edilir ve renkleri durumlarına ve rafine edilmelerine göre değişir. Bu yağlar çok yüksek düzeydeki palmitik ve oleik asit içerikleri nedeniyle palm çekirdek yağından (**15.13 pozisyonu**) ayırt edilebilir.

Palm yağı, sabun, kozmetik veya tuvalet müstahzarları yapımında, yağlayıcı madde

olarak, sıcak-daldırma ile kalay kaplanmasında, vb. kullanılır. Rafine edilmiş palm yağı, kızartma yağı olarak, gıda maddesi olarak ve margarin yapımında kullanılır.

Bu pozisyon, palm çekirdeği yağı ve babassu yağını **kapsamaz (15.13 pozisyonu).**”

4.1. Palm Yağlarına Emülgatör İlavésinin Tarife Sınıflandırması ve Analizi

Gümrük Tarife Cetveli izahnamesi 15.17 tarife pozisyonu açıklama notlarında: “15. Fasıll’daki ürünler **eğer** önceden hidrojene edilmiş, emülsifikasyon (**örneğin; yağsız süt ile), çalkalama**, tekstürasyon (yapıyı veya kristalli yapıyı değiştirme), vb. şekilde işlenmiş ise ve az miktarda ilave lesitin, nişasta, renk maddesi, aroma verici, vitaminler, tereyağı veya diğer süt yağını **içeren**(15. Fasıllın (1) (c) nolu:“(c) **Ağırlık itibarıyla %15’den fazla 04.05 pozisyonundaki ürünleri içeren yenilen müstahzarlar (genellikle Fasıll 21)**”; Notundaki kısıtlamalara tabi olarak katı ve sıvı yağlardan ise 15.17 tarife pozisyonunda **sınıflandırılır.**

15.17 pozisyonu, ayrıca, hidrojene edilmiş olsun olmasın, emülsifikasyon, çalkalama, tekstürasyon, vb. işlemleri yapılmış tek bir katı veya sıvı yağdan (veya bunların fraksiyonlarından) elde edilen yenilebilir müstahzarları da kapsar.

Değişimin birden fazla katı veya sıvı yağı ihtiva ettiği hallerde, hidrojene edilmiş, ara esterlenmiş, yeniden esterlenmiş veya elaidik asitleşmiş katı ve sıvı yağlar veya bunların fraksiyonları **15.17 pozisyonuna** dahildir.” ifadeleri yer almaktadır.

Kısaca özetlersek; kimyasal olarak değişmemiş saf (örn; başka yapıdaki sıvı veya katı yağlarla karışmamış), basit palm yağı 15.11 tarife pozisyonunda, kısmen veya tamamen hidrojenize edilmiş palm yağı 15.16 tarife pozisyonunda sınıflandırılmaktadır.

Ancak emulsife ilave edilmiş palm yağının 15.16 veya 15.17 tarife pozisyonun hangisinde sınıflandırılması gerektiği ile ilgili Bulgaristan tarafından 2019’da Avrupa Birliğine yapmış olduğu başvurusu ise hala tartışılmaktadır.

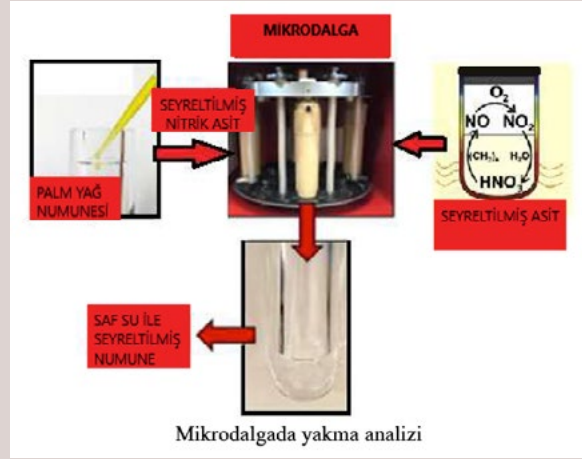
Bu başvuru sebebiyle 2-3 Ekim 2019 tarihleri arasında Albena/Bulgaristan’da Avrupa Gümrük Laboratuvarları Ağı (CLEN) kapsamında “Bitkisel Yağlar”ın sınıflandırılması ve laboratuvar işlemlerinde karşılaşılan sorunların ve gümrük idarelerinin bu alandaki tecrübelerinin paylaşımına ilişkin çalıştay düzenlenmiştir.

Çalışmaya İstanbul Gümrük Laboratuvarı’nda görevli kimyager Sezen ÇETİNER “Palm Yağlarında ICP-OES ile Lesitin Tayini” sunumuyla katılım sağlamıştır.

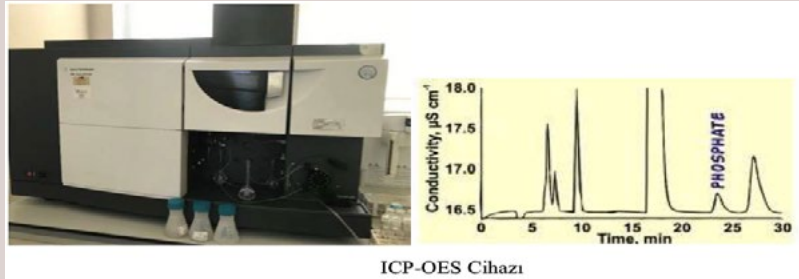
Toplantıda, Customs 2020 Programı kapsamında oluşturulan “CLEN” aktif rol almış, ülkemizle birlikte Avusturya, Fransa, İngiltere, İspanya, İtalya, Hollanda, Macaristan, Polonya, Letonya, Slovakya, Litvanya ve Yunanistan temsilcilerince toplantının hazırlık ve uygulama sürecine önemli katkıda bulunulmuştur.

Toplantının temel amacı; bitkisel yağlar içerisinde en çok kullanılan yağlardan biri olan palm yağının gümrük tarife cetveline göre sınıflandırılması sırasında karşılaşılan sıkıntıları ele almaktır. Gümrük laboratuvarları arasında ortak bir karara varma, kullanılan veya geliştirme aşamasında olan yenilikçi tespit teknolojilerini inceleme ve değerlendirme, tespit teknolojilerinin en etkin şekilde kullanımı için uygulanması gereken yöntemleri istişare etme ve gümrük laboratuvarlarında palm yağlarının tarifelenmesi için kullanılan tespit teknolojisi ekipmanları hakkında bilgi edinilmesidir.

5. Laboratuvarımızda Emülgatör Olarak Kullanılan Lesitin ICP-OES- InductiveMatched Plazma - Optical Emission Spectroscopy İle Analizi

Yöntem, Fosforun TS ISO 10540-3 standardına göre çözücü ile seyreltilmiş bitkisel yağlarda doğrudan ICP-OES cihazında nicel olarak tayinini kapsar. Lesitin ve fosfatların neredeyse tüm çeşitleri analiz edilebilir. Laboratuvarımızda 0,025% ve daha fazla oranda lesitin ilave edilmiş palm yağı ve palm yağı karışımlarında lesitin tespiti bu yöntem ile yapılabilmektedir.

6. Sonuç

Bulgaristan'da yapılan çalıştay sonrası, standart bir numune hazırlanarak Avrupa Gümrük Laboratuvarları Ağı (CLEN) üyesi olup talep eden tüm laboratuvarlara gönderilip numunelerin analiz yöntemleri ve analiz sonuçları eşliğinde tarife sınıflandırması için yeterlilik testleri düzenlenmiştir. Bu yeterlilik testleri ile bir eşyanın sınıfının en doğru şekilde belirlenmesi, bulunduğu tarifinin yorumlanması ve karar verilmesi; teknik araştırmaların yapılan analizlerle desteklenmesi gerekliliği öngörülmektedir.

Laboratuvar Müdürlüğümüz, Avrupa Birliği tarafından yapılan bu organizasyonu en başından takip ederek hem teknik hem de sınıflandırma yönüyle çalışmalarını ve görüşlerini sunmaktadır. İstanbul Laboratuvar Müdürlüğü olarak başvurular yapılmış, numuneler laboratuvarımızda analize tabi tutularak gelişmiş analiz yöntemleri ve sonuçları, konusunda uzman teknik personelce Avrupa Gümrük Laboratuvarları Ağı (CLEN)'na paylaşılmıştır.

2021 Haziran Ayı Gümrükte Gündem

Sercan BAHADIR*

Haziran ayı “Gümrükte Gündem”i belirleyen başlıca gelişme, gümrük vergilerini de içeren bazı alacakların yeniden yapılandırılmasını içeren 7326 sayılı Kanun’un yayımlanması olmuştur. Söz konusu Kanuna ilişkin olarak yayımlanan tebliğ ile de, gümrük vergileri, idari para cezaları, faizler, gecikme faizleri ve gecikme zammı alacaklarının yapılandırılarak tahsiline ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.

Bunların yanı sıra, bazı işlemlerde imza sirküleri ibrazı kaldırılmış; Filistin STA, Pan Avrupa Akdeniz Tercihli Menşe Kurallarına Dair Bölgesel Konvansiyon kapsamına alınmıştır. Geri Kazanım Katılım Payına İlişkin Yönetmelikte de bazı değişiklikler yapılmıştır.

Haziran ayı gelişmelerine aşağıda detaylı olarak yer verilmiştir.

1) Geri Kazanım Katılım Payına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlanmıştır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca 02.06.2021 tarihinde Geri Kazanım Katılım Payına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik yayımlandı.

Yapılan değişiklikler aşağıdaki gibidir:

1. Geri Kazanım Katılım Payına İlişkin Yönetmeliğin 5’inci maddesinin 16. fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

“(16) Kanunun ek-1 sayılı listesinde yer alan ürünlerden bitkisel yağların, madeni yağların ve pillerin aynı ürünlerin üretiminde hammadde olarak kullanılması durumunda hammadde olarak tedarik edilen bu ürünlerin ithalatçıları/ üreticileri tarafından beyan yapılır ancak hammadde olarak kullanılan bu ürünlerden geri kazanım katılım payı tahsil edilmez.”

2. Yönetmeliğin 13’üncü maddesinin 1. fıkrasından sonra gelmek üzere aşağıdaki fıkra eklenmiş ve

diğer fıkralar buna göre teselsül ettirilmiştir.

“(2) Depozito uygulamasına yönelik iş ve işlemler, 24/12/2020 tarihli ve 7261 sayılı Türkiye Çevre Ajansının Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile kurulan ve Bakanlıkça belirlenen çevre strateji ve politikaları doğrultusunda faaliyet gösteren Türkiye Çevre Ajansı tarafından belirlenen usul ve esaslar kapsamında gerçekleştirilir.”

Yapılan değişiklik neticesinde, madeni yağ ve bitkisel yağın yanı sıra, hammadde olarak kullanılmak üzere tedarik edilen piller için de GEKAP ödeme istisnası getirilmiştir.

Bu Yönetmelik yayımı tarihinde (02.06.2021) yürürlüğe girmiştir.

2) 4 Seri No’lu Gümrük Genel Tebliği’nde (Geçici İthalat) bazı değişiklikler yapılmıştır.

02.06.2021 tarih ve 31499 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 7 Seri No’lu Tebliğ ile, Gümrük Genel Tebliği (Geçici İthalat) Seri No: 4’te bazı değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişiklikler aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

- ATA Karnesi kapsamında geçici ithal edilecek eşya, giriş gümrük idaresine varışından önce elektronik olarak beyan edilebilecektir.
- ATA Karnesi işlemleri karne hamili veya temsilcisi tarafından yapılacaktır. ATA Karnesinin “B.Temsilcisi” bölümüne temsilcinin adının açık olarak yazılmadığı durumlarda Tebliğ EK 2/A’da yer alan vekâletnamenin; karne hamiline doldurularak imzalanmış/kaşelenmiş ve karneyi düzenleyen Oda, Elçilikler/Konsolosluklar veya Noterler tarafından imzalanıp mühürlenmiş olarak ATA Karnesi ile birlikte ibraz edilmesi gerekmektedir.

3) Kore ve Vietnam menşeli 5402.47 pozisyonu altında sınıflandırılan “Diğerleri, poliesterlerden” ürününe yönelik bir dumping soruşturması açıldı.

02.06.2021 tarih ve 31499 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2021/28) ile, Kore Cumhuriyeti ve Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti menşeli **5402.47** gümrük tarife pozisyonu altında sınıflandırılan **“Diğerleri, poliesterlerden”** ürününe yönelik dumping soruşturması açılmıştır.

Soruşturma konusu malın ihracatçısı, yabancı üreticisi, ithalatçısı, üye çoğunluğu bunlardan oluşan meslek kuruluşları, ihracatçı ülke hükümeti, benzer malın Türkiye’deki üreticisi, üye çoğunluğu benzer malın Türkiye’deki üreticilerinden oluşan meslek kuruluşları ilgili taraflar olarak kabul edilecektir. Ancak, Tebliğ’de belirtilen süreler içinde soru formlarını cevaplamak veya görüşlerini sunmak suretiyle kendilerini yetkili mercie bildirenler soruşturmada ilgili taraf olarak dikkate alınacaktır.

Soruşturma süresince geçici önlem uygulanması kararlaştırılabilir ve kesin önlem geriye dönük olarak uygulanabilir.

Soruşturma, bu Tebliğin yayımı tarihinde başlamış kabul edilir.

Bu Tebliğ, yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

4) Gümrük vergilerini de içeren bazı alacakların yeniden yapılandırılmasını içeren Kanun yayımlandı.

09.06.2021 tarihli ve 31506 sayılı Resmî Gazetede 7326 sayılı “Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” yayımlanmıştır.

Söz konusu Kanun;

- Kesinleşmiş alacaklar,
- Kesinleşmemiş ve ava aşamasında bulunan alacaklar,
- İnceleme ve tarhiyat safhasında bulunan işlemlere,

ilişkin hükümler içermektedir.

Kapsam olarak 30 Nisan 2021 tarihinden (bu tarih dahil) önce 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve ilgili diğer kanunlar uyarınca gümrük yükümlülüğü doğan ve söz konusu tarih itibarıyla 6183 sayılı Kanun hükümlerine göre gümrük idarelerince takip edilen, gümrük vergileri, idari para cezaları, faizler, gecikme faizleri ve gecikme zammı alacaklarına yer verilmiştir.

Söz konusu Kanun, yayımı tarihinde (9 Haziran 2021) yürürlüğe girmiştir.

5) Filistin STA, Pan Avrupa Akdeniz Tercihli Menşe Kurallarına Dair Bölgesel Konvansiyon kapsamına alınmıştır.

11 Haziran 2021 tarihli ve 31508 sayılı Resmî Gazetede ile, İki Taraflı Menşe Kümülyasyon Sistemi Kapsamı Ticarete Eşyanın Tercihli Menşenin Tespiti Hakkında Yönetmelik ve Pan Avrupa Akdeniz Tercihli Menşe Kurallarına Dair Bölgesel Konvansiyon Kapsamı Ticarete Eşyanın Tercihli Menşenin Tespiti Hakkında Yönetmelik’te bazı değişiklikler yapılmıştır.

Bu kapsamda, Türkiye ile Filistin Yönetimi Adına Filistin Kurtuluş Örgütü Arasındaki Geçici Serbest Ticaret Anlaşmasının ekinde yer alan Menşeli Ürünler Kavramının Tanımı ve İdari İş Birliği Yöntemlerine İlişkin Protokol II, Pan Avrupa Akdeniz Tercihli Menşe Kurallarına Dair Bölgesel Konvansiyon Kapsamı Ticarete

Eşyanın Tercihli Menşeinin Tespiti Hakkında Yönetmelik kapsamına alınmıştır.

Söz konusu Yönetmelikler, 26.03.2021 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

6) Mısır'ın Nafeza (Pencere) Sistemi ve Gönderi Ön Bilgilendirme (Advanced Cargo Information) (ACI-ACID) uygulamasına ilişkin yazı yayımlandı.

Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü tarafından 22 Nisan 2021 tarihinde web sitesinde yayımlanan yazıda, Mısır Arap Cumhuriyeti'nin 1 Nisan 2021 tarihinden itibaren Mısır'a yapılacak ihracat gönderileri için "Gönderi Ön Bilgilendirme Advanced Cargo Information (ACI-ACID)" numarası uygulamasına başlamış olduğu, 1 Temmuz 2021 tarihiyle birlikte uygulamanın mecburi olacağı, mezkur numarayı barındırmayan gönderilerin boşaltma limanında işlem görmeden mahrecine iade edileceği belirtilmektedir.

Uygulamaya ilişkin olarak, Kahire Ticaret Müşavirliğince hazırlanan bilgi notunda;

207/2020 Sayılı Gümrük Kanunu'nun yayımlanması akabinde ilgili Kanununun 39.maddesi kapsamında ihracat gönderisi yapılmadan önce (Gönderi Ön Bilgilendirme-Advanced Cargo Information (ACI-ACID) numarasının ithalatçı tarafından alınıp ihracatçıya ihracat belgelerinin üzerine işlemesi maksadıyla göndermesi gerekmektedir.

İhracatçı veya yetkisine sahip vekili ise, ACI numarasını ihracat belgelerinin üzerine işleyerek Cargo X (<https://cargox.digital>) platformu vasıtasıyla ithalatçıya göndermekle mükelleftir.

İthalatçının, ihracat gönderisinin limandan hareketi öncesinde, gümrük işlemlerinin tamamlanmasıö adına, ihracatçının Cargo X üzerinden göndereceği,

ACI numarası işlenmiş olan ihracat belgelerini ve kendisinin girişini gerçekleştireceği bilgilerle talebini oluşturup Nafeza (<https://www.nafeza.gov.eg/>) sistemi üzerinden gümrük otoritesine takdim etmesi gerekmektedir.

Mısırlı makamlardan alınan bilgiler doğrultusunda Nafeza sistemi, ACI numarasının oluşturulması ve tüm belgelere kayıt edilmesi için, sevkiyat ihracat ülkesinden hareket etmeden en az 48 saat, en çok da 3 ay önce, sevkiyat bilgi ve belgelerini talep etmektedir.

Buna ek olarak, ithalatçının elektronik imza ile Nafeza sistemi üzerinden belgelerin uygunluğu ve ithalat işleminin gerçekleştirmek istediğini bildirmesi ve 46 numaralı gümrük kabul kararını almak için talepte bulunması gerekmektedir.

Kahire Ticaret Müşavirliğince hazırlanan bilgi notunda aşağıdaki duruma dikkat çekilmiştir:

1 Temmuz ve sonrasında ACI numarası olmayan eşyanın Mısır'a ithalatına izin verilmeyeceği, bu sebeple 1 Nisan'dan başlayan deneme süresinin iyi şekilde değerlendirilmesinin sistemin öğrenilmesi açısından önemli olduğu ve bu aşamada oluşabilecek sorunların daha kolay bir şekilde çözüleceği belirtilmektedir. İhracatçıların sistem oturana kadar bütün süreci ithalatçılarıyla birlikte yürütmeleri ve çapraz kontrol halinde hareket etmeleri, sorun oluşması akabinde ithalatçıdan destek istemeleri önemle tavsiye edilmektedir.

7) 7326 sayılı Kanun Kapsamında Gümrük Alacaklarının Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Tebliğ yayımlandı.

21.06.2021 tarihli ve 31518 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan tebliğ ile, 03.06.2021 tarihli 7326 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı

Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin kanun kapsamında yapılacak olan gümrük vergileri, idari para cezaları, faizler, gecikme faizleri ve gecikme zammı alacaklarının yapılandırılarak tahsiline ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.

Tebliğ de öne çıkan bazı hususlara aşağıda yer verilmiştir:

- İnceleme ve tahakkuk safhasında olan işlemlerde incelemeye başlama tarihi olarak görevlendirmeye ilişkin Bakanlık Makamı Onay tarihi, Gümrük ve Dış Ticaret Bölge Müdürlüğü Kontrol Şubelerince yapılan incelemeler ile diğer incelemeler için görevlendirme tarihi esas alınacaktır.
- 9/6/2021 tarihi itibarıyla; uzlaşma hükümlerinden yararlanılmak üzere başvuruda bulunulmuş, uzlaşma günü verilmemiş veya uzlaşma günü gelmemiş ya da uzlaşma sağlanamamış, ancak dava açma süresi geçmemiş alacakların kesinleşmemiş alacak olarak yapılandırmadan yararlanabilecektir.
- Yapılandırma hükmünden yararlanılması için 9/6/2021 tarihinden sonra dava açılmaması, açılmış davalardan vazgeçilmesi ve kanun yollarına başvurulmaması şartı vardır.
- Yapılandırma hükmünden yararlananların, Gümrük Kanununun uzlaşma ve Kabahatler Kanunu'nun peşin ödeme indirimi hükümlerinden yararlanamayacaktır.
- 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu hükümleri uyarınca verilen idari para cezaları yapılandırma kapsamında bulunmamaktadır.

8) Bazı işlemlerde imza sirküleri ibraz zorunluluğu kaldırılmıştır.

19 Haziran 2021 tarihli ve 31516 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Tebliğler ile, söz konusu Tebliğler kapsamı müracaatlarda imza sirküleri ibrazı zorunluluğu kaldırılmıştır.

İmza sirküleri ibraz zorunluluğu kaldırılan mevzuat aşağıdaki gibidir:

- Gümrük Genel Tebliği (Tahsilat İşlemleri) (Seri No: 2)
- Gümrük Genel Tebliği (Tır İşlemleri) (Seri No: 1)
- Gümrük Genel Tebliği (Transit Rejimi) (Seri No: 4)
- Gümrük Genel Tebliği (Transit Rejimi) (Seri No: 3)
- Gümrük Genel Tebliği (Transit Rejimi) (Seri No: 5)
- Gümrük Genel Tebliği (Transit Rejimi) (Seri No: 6)
- Onaylanmış Kişi Statüsüne İlişkin Gümrük Genel Tebliği (Sıra No: 1)

Söz konusu değişiklikler, yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

9) Çin menşeli 7009.91 pozisyonu altında sınıflandırılan “çerçevesiz cam aynalar” ürününe yönelik nihai gözden geçirme soruşturması açıldı.

19.06.2021 tarih ve 31516 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesine İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2021/31) ile, Çin Halk Cumhuriyeti menşeli 7009.91 tarife pozisyonunda yer alan “çerçevesiz cam aynalar” ürününe yönelik yürürlükte bulunan dampinge karşı kesin önleme ilişkin olarak nihai gözden geçirme soruşturması açılmıştır.

Çin menşeli “çerçevesiz cam aynalar” için ilişkin mevcut dampinge karşı kesin önlem, CIF bedelin %27'si oranındadır.

Soruşturma konusu malın ihracatçısı, yabancı üreticisi, ithalatçısı, üye çoğunluğu bunlardan

oluşan meslek kuruluşları, ihracatçı ülke hükümeti, benzer malın Türkiye'deki üreticisi, üye çoğunluğu benzer malın Türkiye'deki üreticilerinden oluşan meslek kuruluşları ilgili taraflar olarak kabul edilecektir. Ancak, Tebliğ'de belirtilen süreler içinde soru formlarını cevaplamak veya görüşlerini sunmak suretiyle kendilerini yetkili mercie bildirenler soruşturmada ilgili taraf olarak dikkate alınacaktır.

Ürüne ilişkin meri önlem soruşturma sonuçlanıncaya kadar yürürlükte kalmaya devam edecektir.

Soruşturma, bu Tebliğin yayımı tarihinde başlamış kabul edilir.

Bu Tebliğ, yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

10) Mısır Gönderi Ön Bilgilendirme (Advanced Cargo Information) (ACI-ACID) uygulamasının başlangıç tarihi ertelenmiştir.

Mısır Maliye Bakanlığı tarafından yayımlanan 23 Haziran 2021 tarihli karar ile, sektör temsilcileri ve uluslararası firmalar tarafından yapılan talepler doğrultusunda, ACI sisteminin ilk aşaması olan deneme süresinin 30 Eylül 2021 tarihine uzatıldığı, uygulamanın fiili başlangıç tarihinin ise 1 Temmuz 2021'den 1 Ekim 2021 tarihine ertelendiği ifade edilmiştir.

GÜMRÜK'TE Bunları Biliyor Muydunuz?

Hakan UÇAK*

İTHALAT VERGİLERİ

Gümrük idaresince tahsil edilen ithalat vergilerinin listesinin Gümrük Uzlaşma Yönetmeliği Ekinde olduğunu biliyor muydunuz?

Gümrük Uzlaşma Yönetmeliği'nin 5 inci maddesi uyarınca; Yönetmeliğin I No.lu ekinde yer alan vergiler ithalat vergileri olarak değerlendirilmekte ve bu vergiler ile cezalara ilişkin uzlaşma söz konusu olabilmektedir.

GEÇİCİ İHRACAT

Geçici ihracatın 4458 sayılı Gümrük Kanunu kapsamında bir gümrük rejimi olarak tanımlanmadığını biliyor muydunuz?

4458 sayılı Gümrük Kanunu ve Gümrük Yönetmeliği uyarınca, geçici ihracatta hariçte işleme rejim kuralları uygulanmakta olup, ayrıca rejim olarak bir düzenlenmemiştir.

EŞYA

Gümrük mevzuatı açısından canlı insan dışındaki her şeyin eşya tanımına girdiğini biliyor muydunuz?

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 3 üncü maddesi uyarınca eşya deyimi her türlü madde, ürün ve değer şeklinde tanımlanmıştır. Bu nedenle canlı insan dışında kalan her şey eşya olarak değerlendirilmektedir. gerçekleştirilmesi.

YEŞİL HATTA MUAYENE

Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü sahibi şirketlerin istifade ettiği “Yeşil Hat” uygulamasında fiziki muayene yapılmadığını biliyor muydunuz?

Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü sahibi şirketlerin gümrük beyannamelerin yeşil hatta işlem görmesi durumunda herhangi bir muayene işlemine tabi tutulmaksızın eşya ilgisine teslim edilmekte, bu yolla maliyetler azalmaktadır.

KAMU KURULUŞLARI TARAFINDAN YAPILAN İTHALATLARDA CEZA

Genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından ithalatlarda Gümrük Kanunu'nun 234 üncü maddesi kapsamında sadece usulsüzlük cezası düzenleneceğini biliyor muydunuz?

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 234/4 üncü maddesi uyarınca genel yönetim kapsamındaki kamu idareleri tarafından yapılan ithalatlarda vergi kaybına neden olan durumlarda Kanun'un 241 inci maddenin birinci fıkraya hükmüne göre işlem yapılacağı belirtilmiştir.

KAMU KURUM VE KURULUŞLARINDA TEMSİL

Kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılacak ithalatlarda, doğrudan temsil yönteminin kullanılabileceğini biliyor muydunuz?

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 225 inci maddesi uyarınca, Devlet, belediye, il özel idareleri ve diğer kamu tüzel kişilerinin amir ve memurları, özel hukuk tüzel kişilerinin kendilerini temsile yetkili personeli, tüm gümrük işlemlerini doğrudan temsil yoluyla takip edebilirler.

YETKİSİZ İŞ TAKİBİ VE USULSÜZLÜK CEZASI

Gümrük idaresince yetkisiz takibinin yapıldığının tespit edilmesi durumunda usulsüzlük cezası düzenleneceğini biliyor muydunuz?

4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 4/a maddesi uyarınca, geçerli bir temsil yetkisi olmadığı halde başka bir kişi adına veya hesabına gümrük idarelerinde iş takip edildiğinin tespit edilmesi durumunda Gümrük Kanunu'nun 241 inci maddesinde yer alan cezaların 4 kat olarak uygulanacağı belirtilmiştir.

GÜMRÜK VE TİCARET SÖZLÜĞÜ

Adem DEMİRCİ* Cengiz SOYLU**

Elleçleme

Gümrük gözetimi altındaki eşyanın asli niteliklerini değiştirmeden istiflenmesi, yerinin değiştirilmesi, büyük kaplardan küçük kaplara aktarılması, kapların yenilenmesi veya tamiri, havalandırılması, kalburlanması, karıştırılması ve benzeri işlemleri ifade eder.

Tedarikçi Beyanı

Tedarikçi tarafından düzenlenip ihracatçının kullanımına sunulan, EUR.1 veya EUR-MED Dolaşım Belgesi düzenlenmesine yönelik başvuruları ya da fatura beyanı veya EUR-MED fatura beyanlarını tevsik etmek üzere kanıt olarak kullanılan, eşyanın Türkiye veya Topluluk'un ilgili tercihli ticaret anlaşmalarında yer alan menşe kurallarına uygun olarak tedarik edildiğini belirten yazılı menşe beyanını ifade eder.

Uzun Dönem Tedarikçi Beyanı

Tedarikçi tarafından menşe statüsü uzun bir süre aynı kalması beklenen eşyanın belirli bir müşteriye düzenli olarak tedarik edilmesi halinde söz konusu eşyanın müteakip sevkiyatlarını da kapsayacak şekilde hazırlanan, düzenlendiği tarihten itibaren ancak 1 yıla kadar geçerlilik taşıyabilen tek bir tedarikçi beyanını ifade eder.

Gümrük Yükümlülüğü

Yükümlünün gümrük vergilerini ödemesi zorunluluğunu ifade eder.

Gümrük yükümlülüğünün Sona Ermesi

Gümrük Yükümlülüğü;

- Vergilerin ödenmesi,
- Vergilerin kaldırılmasına karar verilmesi,
- Gümrük beyannamesinin iptal edilmesi,
- Eşyanın bir gümrük rejimi kapsamında tesliminden önce zapt ve müsadere edilmesi veya imha edilmesi, Gümrük Kanunu'nun 164. maddesi uyarınca imha veya terk edilmesi, doğal özellikleri veya beklenmeyen haller yahut mücbir sebep nedeniyle telef veya kaybı,
- Gümrük Kanunu'nun 182. maddesi uyarınca gümrük yükümlülüğü doğan eşyanın kanuna aykırı girişi nedeniyle müsadere edilmesi,

Hallerinde sona erer.

**Askıya Alma
Sistemi**

Türkiye ile AB arasında ihdas edilen 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı eki sanayi ürünlerinden, AB Konseyi tarafından Askıya Alma Sistemine dâhil edilen ve edilmesi planlanan eşya için, sınırlı veya sınırsız miktarlarda, geçici bir dönem için geçerli olmak üzere tanınan gümrük vergisi muafiyetine ilişkin düzenlemeler bütünüü ifade eder.

CE İşareti:

Bir ürünün, Avrupa Topluluğu tarafından hazırlanan; ortak özellikleri itibarıyla sınıflandırılmış ürün gruplarının uyması gereken asgari sağlık, emniyet, çevre ve tüketicinin korunması koşullarını düzenleyen bağlayıcı mevzuata uygunluğunu gösteren işareti ifade eder.

Tüketici İşlemi

Mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlemi ifade eder.

Ticari Reklam

Ticaret, iş, zanaat veya bir meslekle bağlantılı olarak; bir mal veya hizmetin satışını ya da kiralanmasını sağlamak, hedef kitleyi oluşturanları bilgilendirmek veya ikna etmek amacıyla reklam verenler tarafından herhangi bir mecrada yazılı, görsel, işitsel ve benzeri yollarla gerçekleştirilen pazarlama iletişimi niteliğindeki duyurulardır.

Künye

Sebze ve meyvelerin üretim yerini, cinsini, miktarını, hangi üretici/işletmeye ait olduğunu, varsa sertifika bilgilerini ve Bakanlıkça uygun görülen diğer hususları içeren ve sistem üzerinden basılan belge veya barkodlu etiketi ifade eder.

Yenileme Merkezi

Kullanılmış malın yenilenmesi, sertifikalandırılması ve bu Yönetmelikte belirtilen diğer işlemleri yürütmek üzere kurulan, Bakanlık veya Türk Standardları Enstitüsünün belirlediği standartları taşıyan ve Bakanlıktan aldığı yenileme yetki belgesine dayanarak faaliyet gösteren tüzel kişiyi ifade eder.

Danıştay 7. Daire Başkanlığı 2019/5727 E. , 2020/4885 K.

“İçtihat Metni”

T.C.
DANIŞTAY
YEDİNCİ DAİRE
Esas No : 2019/5727
Karar No : 2020/4885

TEMYİZ EDEN (DAVALI) : ... Bakanlığı adına
... Gümrük Müdürlüğü ...
VEKİLİ : Av. ... - Aynı adreste

KARŞI TARAF (DAVACI) : ... Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
VEKİLİ : Av. ... - Av. ...

İSTEMİN KONUSU : ... Bölge İdare Mahkemesi Vergi Dava Dairesinin ... tarih ve E: ..., K: ... sayılı kararının temyizen incelenerek bozulması istenilmektedir.

YARGILAMA SÜRECİ :

Dava konusu istem: Davacı tarafından, dahilde işleme izin belgesi kapsamında ithal edilen metal saçların işlenmesi neticesinde ortaya çıkan ikincil işlem görmüş ürünlerin ... tarih ve ..., ..., ... sayılı serbest dolaşıma giriş beyannameleri ile ithal edilmesi nedeniyle tahakkuk ettirilerek ihtirazi kayıtla ödenen çevre katkı paylarının iadesi istemiyle istemiyle dava açılmıştır.

İlk Derece Mahkemesi kararının özeti: ... Vergi Mahkemesinin ... tarih ve E:..., K:... sayılı kararıyla, olayda, davacı tarafından ihtirazi kayıtla ödenen çevre katkı payına ilişkin olarak 15 günlük itiraz süresi içerisinde davalı idareye söz konusu hurdanın katkı payına tabi olmadığına ilişkin dilekçenin itiraz dilekçesi olarak kabul edilmesi gerektiği, 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 242. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen itiraz dilekçelerinin süresi içinde yanlış makama verilmesi halinde, itirazın süresinde yapılmış sayılacağı ve idarece yetkili makama ulaştırılacağı hükmü kapsamında, davacının yanlış merciiye verdiği itiraz dilekçesinin idarece yetkili makama ulaştırılmadığının anlaşılması karşısında, yetkili makam tarafından ret veya zımmi ret işlemi tesis edilmeden doğrudan açılan davada, idari mercii tecavüzü bulunduğu gerekçesiyle dilekçenin yetkili idari mercii olan Doğu Marmara Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü'ne tevdiine karar verilmiştir.

Bölge İdare Mahkemesi kararının özeti: İstinaf başvurusuna konu kararın hukuka ve usule uygun olduğu ve davalı idare tarafından ileri sürülen iddiaların söz konusu kararın kaldırılmasını sağlayacak nitelikte görülmediği gerekçesiyle 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 45. maddesinin 3. fıkrası uyarınca istinaf başvurusunun reddine karar verilmiştir.

TEMYİZ EDENİN İDDİALARI : Davacının idareye itiraz dilekçesi değil ihtirazi kayda ilişkin dilekçe ibraz ettiği, söz konusu belgenin itiraz dilekçesi olduğu kabul edilse dahi 30 günlük cevap verme süresi beklenilmeden dava açıldığından işbu davanın incelenmeksizin reddine karar verilmesi gerektiği ileri sürülmektedir.

KARŞI TARAFIN SAVUNMASI : İstem reddi gerektiği savunulmaktadır.

DANIŞTAY TETKİK HÂKİMİ ...'İN DÜŞÜNCESİ :

Dosyanın UYAP kayıtlarıyla birlikte incelenmesinden, davacının Doğu Marmara Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü'nün itirazın reddine ilişkin kararını dava konusu yaptığı, ... Vergi Mahkemesinin E...., K.... sayılı işlemin iptaline ilişkin kararının ... Bölge İdare Mahkemesi ... Vergi Dava Dairesinin ... tarih E...., K.... sayılı kararıyla kaldırılarak davanın reddine karar verildiği anlaşıldığından, temyize konu kararın bozularak bu hususlar dikkate alınmak suretiyle Mahkemece yeniden bir karar verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Karar veren Danıştay Yedinci Dairesince, Tetkik Hâkiminin açıklamaları dinlendikten ve dosyadaki belgeler incelendikten sonra gereği görüldü:

HUKUKİ DEĞERLENDİRME:

İdare ve vergi mahkemelerinin nihai kararlarının temyizen bozulması, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 49. maddesinde yer alan sebeplerden birinin varlığı hâlinde mümkündür. Dilekçede ileri sürülen temyiz nedenleri kararın bozulmasını gerektirecek nitelikte görülmemiştir.

KARAR SONUCU:

Açıklanan nedenlerle;

1. ... Bölge İdare Mahkemesi ... Vergi Dava Dairesinin ... tarih ve E: ..., K: ... sayılı kararına yönelik TEMYİZ İSTEMİNİN REDDİNE,
2. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 50. maddesi uyarınca, bu kararın taraflara tebliği ve bir örneğinin de Bölge İdare Mahkemesine gönderilmesini teminen dosyanın ilk derece Mahkemesine gönderilmesine, 25/11/2020 tarihinde kesin olarak oybirliğiyle karar verildi.

YAZARLARA NOTLAR

Gümrük ve Ticaret Dergisi, akademik ve pratik makalelere yer veren 3 ayda bir elektronik ortamda (e-dergi) yayınlanan periyodik süreli bir yayındır. Gümrük Ticaret Dergisindeki yayınlanacak makaleler hakem sürecine tabidir ve Derginin ULAKBİM TR dizininde (Sosyal ve Beşeri Bilimler veri tabanında) yer alması için gözlem süreci devam etmektedir.

Gümrük, iç ve dış ticaret, Türkiye ve Dünya ekonomisi, küreselleşme, yönetim, denetim, şirketler hukuku, gümrük-vergi-iç-dış ticaret hukuku, ödemeler dengesi vb alanlardan yazı kabulü yapılmaktadır.

Dergiye gönderilecek yazılar Türkçe ve İngilizce olabilir. Dergiye gönderilecek olan çalışmalar daha önce bir yerde yayınlanmamış olmalıdır. Dergi için makale yazım ve gönderme kuralları aşağıda açıklanmıştır.

MAKALE YAZIM KURALLARI

1. Hazırlanan çalışmaların İngilizce başlığı, en çok 100 kelime uzunluğunda İngilizce ve Türkçe özetleri ile JEL Classification Code yer almalıdır. Anahtar kelimeler İngilizce ve Türkçe olarak belirtilmelidir.
2. Yazılar, A4 boyutunda kâğıdın bir yüzüne bir buçuk (1,5) satır aralığı kullanılarak, Times New Roman karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
3. Giriş ve sonuç başlıkları hariç olmak üzere, bölüm ve alt bölümler numaralandırılır, her numaradan sonra ilgili bölüm ve alt bölümlerin başlığı yazılır.
4. Bölümler sırasıyla (1., 2., 3., ...) şeklinde numaralanırken, alt bölümler ve onların altındaki diğer alt bölümler; 1.1., 1.1.1., 1.2., 1.2.1., 1.2.2., 2.1., 2.1.1., 2.1.1.1., 2.1.1.2., gibi birden çok haneli olarak numaralandırılır.
5. Makalelerde makale başlığı dahil tüm başlıkların sadece ilk harfleri büyük yazılır.
6. Bölüm başlıkları ile tablo, grafik ve şekil başlıkları koyu yazı karakteriyle yazılır, bunun dışında içerikte, dip notlarda ve kaynakçada koyu yazı karakteri kullanılmaz.
7. Tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tabloların üzerinde, şekillerin ve grafiklerin altında yer almalı, kaynaklar ise tablo ve şekillerin altına yazılmalıdır.
8. Sayfa numaraları parantez, çizgi vb. işaretler kullanılmadan kâğıdın altına ve sayfa yönüne göre sağa/sola yaslı yazılır.
9. Tarihler; gün, ay ve yıl rakamla, aralarına (/) işareti konularak yazılır (Örn: 22/11/2013). Yüzdeli ifadelerde ise yüzde işareti (%) ile rakam arasında boşluk bırakılmaz (Örn: %45).
10. Rakamlarda ondalık kesirler virgülle, dört ve dörtten çok rakamlı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplar halinde noktayla ayrılmalıdır. Denklemle verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi, yazıda

açıkça gösterilmemişse, yazı danışma kurulu üyelerinin değerlendirmesi için, türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada verilmelidir.

11. "Kaynakça" bölümü, APA (American Psychological Association, 2001: 5. baskı) kurallarına uygun olacak şekilde aşağıdaki örneklerde gösterildiği gibi ve alfabetik sırayla yapılmalıdır:

Kaynak Gösterimi İçin Örnekler:

KİTAPLAR:

- Ceyhan S. ve Atay H. (2008), Açıklamalı İçtihatlı 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu, Beta Yayınevi, Ankara.

DERGİLER:

- Özsoy, H.H.M ve Gümüş, M. (2012), "Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi", Gümrük ve Ticaret Dergisi, Sayı: 80, ss.29-33.

DERLEMELER:

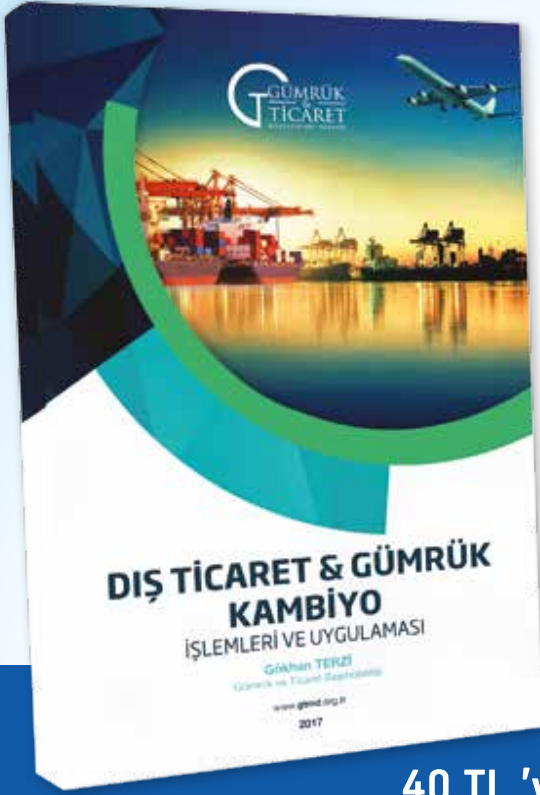
- Unal, Emre (der.) (2010), "Medya Etiği 2010." Gümrük ve Ticaret Dergisi, 4(2); 45-55

DiĞER KAYNAKLAR:

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2001), 2002 Yılında Para ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler, Basın Duyurusu, 2 Ocak, Ankara, <<http://www.tcmb.gov.tr>>.
- Demircioğlu, E. (2005), "Çin'in Ekonomik Yükselişi", UEAP DiscussionPaper, 1748, Uluslar arası Ekonomik Araştırmalar Platformu, Adana
- 12.... Dergisinde kaynaklara göndermeler dipnotlarla değil, metin içinde, sayfa numaralarını da içererek, aşağıda gösterildiği gibi yapılmalıdır:
 -belirtmiştir (Göktaş, 1982:210-5).
 -ÖZ (1970a:15-20) ileri sürmektedir.
 - (Gupta vd., 1982:286-7),.

MAKALE GÖNDERME KURALLARI

"Gümrük ve Ticaret Dergisinin hakemli makale kabul, takip ve değerlendirme süreçleri online olarak DergiPark web sitesi üzerinden yürütülmektedir. Bu kapsamda DergiPark web sitesine üye olunduktan sonra hakemli makalelerin bu site üzerinden gönderilmesi, yazarların ORCID bilgilerine de yer verilmesi gerekmektedir. ORCID, Open Researcher ve Contributor ID'nin kısaltmasıdır. ORCID, Uluslararası Standart Ad Tanımlayıcı (ISNI) olarak da bilinen ISO Standardı (ISO 27729) ile uyumlu 16 haneli URI'dir. <http://orcid.org/register> adresinden bireysel ORCID için ücretsiz kayıt oluşturulabilir. Her türlü sorunuz için info@gtmd.org.tr, o.akcayli@gtb.gov.tr veya ersanoz@gmail.com adreslerinden destek alınabilir."

40 TL.'ye

kargo dahil temin edebilirsiniz.

Dış Ticaret & Gümrük & Kambiyo İşlemleri ve Uygulaması

DIŞ TİCARET

Dış Ticaret

Dış Ticaret Terimleri

Dış Ticarete Kurumsal Çevre Dış Ticarete Ödeme Şekilleri
Dış Ticarete Teslim Şekilleri Dış Ticarete Vergiler ve Mali
Yükler Dış Ticarete Kullanılan Belgeler

GÜMRÜK

Gümrük Terimleri

Gümrük Tarifesi

Eşyanın Menşei

Gümrük Kıymeti

Eşyanın Gümrüğe Sunulması Gümrükçe Onaylanmış İşlem
veya Kullanım Gümrük Beyanı ve Beyanın Kontrolü Gümrük
Rejimleri

Serbest Bölgeler

Gümrüklerde İş Takibi ve Gümrük Müşavirliği Gümrükte
Kullanılan Belgeler

KAMBIYO

Kambiyo Terimleri Kambiyo İşlemleri Kambiyo Belgeleri 1567
Sayılı Kanun 32 Sayılı Karar

30 TL.'ye

kargo dahil temin edebilirsiniz.

Katma değer vergisi, yalnızca yurt içi teslim ve hizmet yapan mükellefler için değil, aynı zamanda uluslararası alanda faaliyet gösteren şahıslar ve şirketler açısından da önemli bir yere sahiptir. Çünkü, verginin konusunu teşkil eden işlemlerden biri de mal ve hizmet ithalatıdır.

Bu nedenle, ithalatta katma değer vergisi matrahı hem mükellef hem de gümrük idaresi açısından önemli hale gelmektedir. Nitekim, verginin devlet için tam olarak tahsilî mükellefin doğru beyanı kadar gereklidir.

Bu bağlamda eser ile ithalatta katma değer vergisi matrahı unsurlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında, yeterince açık olmayan ve taraflar arasında tereddüde konu olabilecek durumların irdelenmesi öngörülmüştür.

Çalışmada; katma değer vergisine değinildikten sonra ithalatta katma değer vergisi ele alınmıştır. Akabinde eserin esas konusu olan ithalatta katma değer vergisi matrahı değerlendirilmiştir. Daha sonra, katma değer vergisine dâhil olan ve olmayan unsurlar ile tartışmalı halde bulunan bir kısım durumlar açıklanmış, verginin hesaplanmasını göstermek amacıyla matrah unsurları dikkate alınarak bazı örnekler geliştirilmiştir. Nihai olarak, verginin tarafları arasındaki ihtilaf nedenlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan öneriler getirilmiştir.

www.gtmd.org.tr

GÜMRÜK VE TİCARET MÜFETTİŞLERİ DERNEĞİ

2019 BASKI

**Derneğimizden 30 TL'ye
temin edebilirsiniz.**

YETKİLENDİRİLMİŞ YÜKÜMLÜ REHBERİ

Hasan ÖZMEN

E-Ticaret Müfettişi

KİTAP 40 TL.'ye

kargo dahil temin edebilirsiniz.

E-KİTAP 40 TL.

**SATIŞA
ÇIKTI**

satın almak için

www.gtmd.org.tr

ÜNSPED GÜMRÜK MÜŞAVİRLİĞİ

2020 İÇİN BİZ YARIN BUGÜNDEN DAHA GÜZEL OLACAK

2015 KARNE NOTUMUZ

2015'teki ilk başarı adımımızda en büyük destekçilerimiz birbirimiz olurken bu yolda hep birlikte ilerlemeye devam edeceğiz.

2016 KARNE NOTUMUZ

İkinci adımı, birinci adımdan daha büyük atarak 2016'da çalışmalarımızın sonucunda başarılı bir yıl hepimiz için bir ödüdür.

2017 KARNE NOTUMUZ

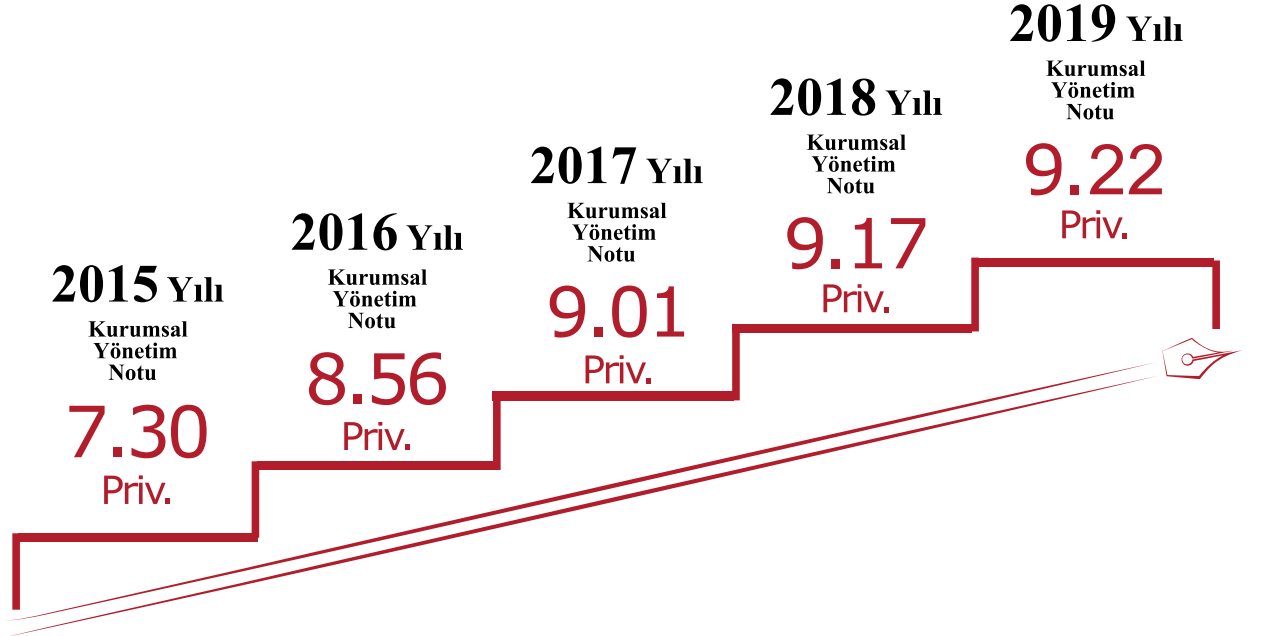
Toplumu bilgilendirme faaliyetlerimiz bizi daha başarılı yaptı.

2018 KARNE NOTUMUZ

Dün bitti!
Bugün hep birlikte yarın için çalışıyoruz!

2019 KARNE NOTUMUZ

Durmadık !

Derecelendirme Kuruluşu : SAHA

Kurumsal Yönetim ve Kredi Derecelendirme Hizmetleri A.Ş.

